

UNIV. BIBLIOTH.

* 1871 *

HELSINGFORS

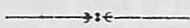
318.VIII.79

Suomen kielen kieliooppi.

Alkeisopetuksen tarpeeksi

toimittanut

J. Länkelä.

Hämeenlinnassa,
painanut G. E. Euren, w. 1867.
Toimittajan painattama.

51-

Shomen Kien Kichoppu.

Mitsuyoshi Kichoppu

Mäytetty: S. O. Kenwall.

J. J. J. J.

Printed by G. O. Kenwall, No. 100, N. 1st St., Boston.

Copyright, 1888, by G. O. Kenwall.

Alkulause.

Minunamme tuli myöntäneek, että lapsen kunkin-aitainen tita ja yhtä-
myötäinen ebiftys on määräävä, mitä milloinki äidinkielen opetuksessa
on ohjattava, miten fiinä meneteltävä. Lapsi kun kouluun tullessaan
tuo kielenjä mukanaan, on tämä käytännöllinen, waikka vielä heikko taito
pantava opetuksen perustukseksi. Kieli-opetuksen tulee fi sentähden alussa
olla käytännöllisen, kielituntua, puhe-, kirjotus- ja lukutaitoa kehittä-
wän, alati silmällä pitäen, että aine on lapsen selkeästi käsitelmä ja tulee
semmoisena oikein omistetuksi. Tähän sulkeutuu sitte wähitellen kielen
muodon ja lain kästys, ei suinkaan ajatukellistina ohjeina, waan niin et-
tä ebessä olewa puhuttu, kirjotettu, lukukirjasta luettu aine asetetaan tar-
kastetawaksi ja ilmiwistä aina sääntö johdetaan, se lapsen mieleen terote-
taan, puhuen ja kirjottain käytetään ynnä wasta wiimiselä kielioyista oi-
kein pysyiwäiseksi muistiin istutetaan. Tämmeiselle perusteelle on nyt
painosta käywä hjaus rakennettu ja sen mukaan käytettävä.

Alkuun asetetut "puhe- ja kirjotustaiwutukset" tarkottawat antaa
opettajalle ohjausta, miten heti lapsen kouluun tulua puhewoima olisi
kehittettäwä ja kielimuodot käytännöllisesti taiwutettawat. Hawaanto-ope-
tuksessa kun esinettä tarkastellaan, fiinä opettajan sopii taiwuttaa lap-
sia ykfitellen ja yhdessä selkeästi lausumaan kerrallaan etenki yhtä kielii-
muotoa, lauseet yhä kaswaen lapsen keliwoiman mukaan, niin että ensi
wuotena tulee taiwutetuksi yksinäinen paljas ja kaswanut ynnä supistu-
nut, toisena taas yhdistetty lause. Miten luonnollista, liikkawat kirjo-
tustaiwutukset, jotka sulkeutuwat hawaanto-opetuksessa tarkasteltuun yn-
nä lukukirjaan, pääasiallisesti yhdellaisissa lauseissa, nelä samaten yhä
kaswaen. Kaikki tämä tapahtuu, ilman eri kielioyillisiä seikkoja lapsille
nimittelemättä ja määrittelemättä, mikä wasta "warfinaisessa kielioyissa"
on tehtävä. Opetus on näin kielessä ja kieleen taiwuttamista.

Warfinainen kelioppi on jaettu neljään jaksoon ja kuhunki walittu
aina se, mikä milleki opetuksen alalle näytti tärkeimmättä. Toisena kou-
luwuotena, eli paremmin, miten uusi kansakoulun laki sanoo, toisella luokala
on ensi jakso eli alku lauseoppia sekä tärkein ääni- ja sana-oppia ope-
tettawa. Toinen jakso, sisältäen kaswaneen lauseen jäjenten ylimalkaisen

käsitöksen, sana-oppia sanaluokkain liiemmän tarkastuksen ja yleisen taitwutuksen ynnä tärkeimmät johto-oppia, ei kiene liian pitkä seuraawalle luokalle. Tawallisessa kansakoulussa on sitte luullaksemme soweliain ottaa kolmannelta jaksosta supistunut lause ja neljäs jakso eli yhdistetty lause kokonaan, miten jo mainittu asetuski määrää, kun kolmas jakso, joka sisältää yksimäisen lauseen liiemmän tarkastuksen ynnä sana- ja johto-opin lawennuksen, on aiottu ylimmäisen luokan ja etenki seminarin oppilasten opittawaksi, waikka onki nykyiseen paikkaansa asetettuna. Tämä jakso näet tuskin tawallisessa kansakoulussa tulee luettawaksi, waan on se kirjaan otettu ainaki etewimpiä kansakouluja, tulewia porwarikouluja, alkeisopistoin alaluokkia, miten seminariaki warten. Opettajan walittawaksi ainaki kansakoulussa jää, minkä siitä ehkä katsoo lapsille tarpeellisimmaksi.

Dikikirjotuksen ohjaus on ensi koulutunnista alettawa, ollen se ensin korwan ja silmän taitwutusta, sittemmin kieliopin sääntöjen mukaan ebistyen. Opettaja walitkoon waan tähän tarpeesen mahdollisen monta esimerkkiä kulleki seikalle lukukirjasta ja muualta.

Kieliopilliset nimitykset owat läpikäyden suomalaisia, joille kuitenkin on loppuun asetettu ruotsalais-latinalainen käänös oppilaita ja etenki opettajia warten. Ennen käytetyistä on koettu sopiwinta walita, ei uusia seipittää. Sijanimiksi käytimme nimentö, omanto, osanto j. n. e. emmekä saattaneet enää kunnioitetun tutkian, kanslianeuwos E. Lönnrotin lehtoksestaakaan ruweta niitä muuttamaan: nimittäjäinen, omistajainen, osittajainen j. n. e., koska edelliset owat hywin lyhyitä, sujuwia, paljon käydettyä, ja kun, ne ehkä muutettuamme, olisi täytynyt muuidenki muutokseen ryhtyä, ja kirjan painatus olisi aiowiksi estynyt.

Kieliopin ymmärteitä on koettu lyhykäisesti määritellä, koska äidinkielen kielioppi on samassa pidettävä yhteisenäki kielioppina. Mahdollisimman mukaan on noudatettu taitawain miesten ennen miettimää määritelmää. Käytettyjä owat etenki suomalaiset: F. Collan ja G. E. Euren "Finst Språklära" ja jälkimäisen "Suomenkielinen kielioppi", J. Koskinen ja A. G. Corander "Satslära" sekä E. Lönnrot "Suomalainen ja Ruotsalainen Sanakirja," ynnä saksalaisista: Th. Becker "Schulgrammatik" ja A. Vilben "Ergebnisse des grammatischen Unterrichts."

Helsingissä, Elokuussa 1867.

Toimittaja.

I. Puhe- ja kirjoitustaiwutukset.

A. Paljas lause.

1. **Mus** on nimisana, maine aputehdikkö ja laatusana.

(Ensimmäinen Lutukirja s. 1—2.)

Yksikkö.

Hewonen on iso. Warja on pieni. Hewonen on uljas. Hewonen on urhoollinen. Hewonen on hymärtäväinen. Ruumiinsa on pitkä. Ruumis on ympyräinen. Kaula on litteä. — Huomio on hyvä. — Lehmä on kömpelö. — Lammmas on arka. j. n. e.

Monikko.

Hewokset ovat isot. Silmät ovat isot. Silmät ovat ympyräiset. Silmät ovat ruskeat. Korvat ovat huiput. Jalat ovat sirkeät. Kaviot ovat luihet. — Sarwet ovat suuret. — Willat ovat kiveriä. j. n. e.

2. **Mus** on nimisana, maine aputehdikkö ja nimisana.

Yksikkö.

Hewonen on kotieläin. Hewonen on imettäjä. — Kawio on suojus. — Hewonen on ori. Hewonen on ruuna. Naaras on tamma. Koni on hewonen. — Lehmä on märehtiä. Häntä on kärpäshuiska. — Karitsa on lammas. j. n. e.

Monikko.

Hewokset ovat imettäjiä. — Karvat ovat waatteina. Sarwet ovat aseet. — Willat ovat karvoja. Karitsat ovat sikiöitä. — Kaurat ovat ruokansa. Heinät ovat ruokansa.

3. Mus on nimisana, maine tekosana.**Yksikkö.**

Hewonen hirnuu. Hewonen wetää. Hewonen käy. Hewonen juoksee. Hewonen laukkaa. Hewonen ui. — Lehmä ammuu. Lehmä inuu. Lehmä puskee. — Lammas määkhy. Lampuri paimentaa. j. n. e.

Monikko.

Hewokset shöwät. Hewokset juovat. — Lehmät märechtiwät. Lehmät purewat. Lehmät nielewät. Lehmät hyödyttävät. — Lampaat hyyppiwät. j. n. e.

4. Mus on tekiä=asemon ensimmäinen tekiä, maine tekosana lähi-aiassa.

(Ensimmäinen Lulukirja, s. 2 N:o 9—10 ja s. 6 N:o 16—17.)

Yksikkö.

Menen. En mene. Uin. En ui. Wien. En wie. Wierin. En wieri. Uuwun. En uuwu. Murran. En murra. Waanin. En waani. Uwaan. En awaa. Wäännän. En wäännä. Näen. En näe. — Minä juon. Minä tunnen. Minä myön. En minä juo. Minä en tunne. En minä myö. j. n. e.

Monikko.

Menemme. Emme mene. Uimme. Emme ui. Wiemme. Emme wie. Wierimme. Emme wieri. Uuwimme. Emme uuwu. — Me juomme. Me emme juo. Me tunnemme. Me emme tunne. Me myömmä. Emme me myö. j. n. e.

5. **Mus on tekiä-asemon toinen tekiä, maine tekosana lähi-aiassa.**

(Ensimmäinen Luterilinen j. 4—5 N:o 12—13 ja j. 6 N:o 17.)

Yksikö.

Menet. Et mene. Annat. Et anna. Moittit. Et moitti. Tulet. Et tule. Luulet. Et luule. Myöt. Et myö. — Sinä turmelet. Sinä et turmele. Et sinä turmele. j. n. e.

Monikko.

Menette. Ette mene. Annatte. Ette anna. Moittitte. Ette moitti. — Te myötte. Te ette myö. Te turmelette. Ette te turmele j. n. e.

6. **Mus on tekiä-asemon kolmas tekiä, maine tekosana lähi-aiassa.**

(Ensimmäinen Luterilinen j. 5—7 N:o 14—17.)

Yksikö.

Hän tulee. Hän huomaa. Hän hiiwii. Hän aikoo. Hän wakuuttaa. Hän käwelee j. n. e. Hän ei tule. Hän ei huomaa. Hän ei käwele. Ei hän käwele. j. n. e.

Monikko.

He tulewat. He huomaawat. He hiiwivät. He käwelewät. He wakuuttawat. — He eivät tule. He eivät huomaa. Ne eivät myö. j. n. e.

7. **Mus on nimisana tahti tekiä-asemo, maine tekosana entisesä lähi-aiassa.**

(Ensimmäinen Luterilinen j. 7—9 N:o 19—24.)

Hiiri tuli. Hiiri joi. Hän sai. Emäntä säilytti. Kissat wahtasivat. He juoksisivat. Kissat koppoivat. — Minä söin. Sinä söit. Hän söi. Me söimme. Te söitte. He söivät. — Mies hiihti. Väenkeset juoksisivat j. n. e. Vänes ei huomannut. Pojat eivät saaneet. — Minä en saanut.

Sinä et saanut. Hän ei saanut. Me emme menettäneet. Te ette saaneet. He eivät menettäneet. j. n. e.

8. **Mus on nimisana tahi tekiä-asemo, maine tekosana ohi=aiassa.**

(Ensimmäinen Luterilainen j. 11 N:o 29—30 ja j. 15 N:o 40—41.)

Kukko on kävellyt. Kanat ovat juosneet. — Kukko on nokkinut. Kanat ovat syöneet. — Harakka on tullut. Sormus on kadonnut. Sitä on haettu. Sormusta ei ole löydetty. Elsa on syhretty. Elsa ei ole ottanut. — Harakat ovat warastaneet. Lapset eivät olleet wieneet. — Minä olen nähnyt. Sinä olet kuullut. Hän on hakenut. Me olemme nähneet. j. n. e.

9. **Mus on nimisana tahi tekiä-asemo, maine tekosana entisessä ohi=aiassa.**

(Ensimmäinen Luterilainen j. 11—12 N:o 31—34 ja j. 49 N:o 29.)

Isä oli saanut. Hän oli antanut. Samuli oli ampunut. Linnut olivat kahlanneet. — Tyttö oli pesänyt. Häntä oli syhretty. Harakka oli kätkenyt. Hopealusikka oli kadonnut. Kapineet olivat joutuneet j. n. e. Isä ei ollut saanut. Tyttö ei ollut ottanut. Hopeakalut eivät olleet joutuneet. j. n. e.

10. **Mus on omannossa; maineena nimitapa laadun määräävän aputehdikön yhdistyksessä.**

(Ensimmäinen Luterilainen j. 10 N:o 26.)

Pölepaikon tähtyy piilotella. Hänen ei sopinut lentää. Poikain tähtyi walwoa. j. n. e.

B. **Yksinäinen kaswanut lause.**

11. **Muksen lisääntönä on laatusana.**

(Ensimmäinen Luterilainen j. 7 N:o 18; j. 14 N:o 39.)

Ilkeä katti kaati. Säykät karvat peittävät. Sulma haukka tuli. j. n. e.

12. Uluksen lisääntönä on nimisana.

(Ensimmäinen Luterikirja s. 10—11 N:o 28—31.)

Äidin lehmä ammuo. Uijän kissa naukuu. Nokassa ovat fieraimien reiät. Munan kuori on waalea. Zikan eläin on lintu. j. n. e.

13. Nimisanaisen mainenimikön lisääntönä on laatusana.

(Ensimmäinen Luterikirja s. 12 N:o 32—33.)

Hanhi on siwä lintu. Nokka on luinen suu. Sulat ovat isoja höyheniä. Hanhi on uiwa lintu. j. n. e.

14. Uluksen lisääntönä on osotus-asemo.

(Ensimmäinen Luterikirja s. 12 N:o 34.)

Tämä lintu on suuri. Tämä lintu kahlaa. Tämän jalat ovat pitkät. Tämän sääret ovat paljaat. j. n. e.

15. Uluksen tahi mainenimikön lisääntönä on liite-asemo.

Kurki.

Lintu on kurki. Kaulansa on pitkä. Jalkansa ovat pitkät. Kurki on muuttolintujamme. j. n. e.

16. Tekosanalla on nimisana kohteena.

(Ensimmäinen Luterikirja s. 13—14 N:o 36—37, s. 24 N:o 1.)

Risto pani ohria. Warpuset nokkiwat ohria. Raija khlwi herneitä. Warpuset söiwät herneet. Risto teki pellolle miehen. Koturit pelkäsiwät miestä.

17. Mainenimikön lisääntönä on nimisana.

Wästaräkki.

Höyhenet ovat wästaräkin waatteet. Siivet ovat wästaräkin kädet. Pyrstö on linnun häntä. Nokka on linnun suu. j. n. e.

18. Kohteen lisäantona on laatusana.

Harakka.

Harakka rakentaa hataran pesän. Tuffii suuret raot. Harakka kotoaa pehmeitä willoja. Tekee hyvän katon. Hän valmistaa pienemmän reiän. Pesään munii hän wiheriöitä munia. Täplikkäitä muniaan hautoo hän. j. n. e.

19. Kohteen lisäantona on nimisana.

(Ensimmäinen Luterikirja s. 15 N:o 41.)

Harakka warasti emännän formuksen. Emännän formuksen wei lakkaan. Emäntä shytti talon piikkaa. Saattoi talon palvelian wankeuteen. j. n. e.

20. Nimisanaisella aluksella ja mainenimiköllä on laatusanainen lisäantö.

Palokärki eli musta tikka.

Musta tikka on hyvä kiipeäjä. Kiilamainen pyrstönsä on luja tuki. Pittä nokkansa on luinen wasara. Wäkäinen kieli on sopewa lusikka. Pienet toukat owat ma'ukkaana ruokana. Musta tikka on hyödyllinen lintu.

21. Nimisanaisella aluksella ja kohteella on laatusana lisäantö.

(Ensimmäinen Luterikirja s. 18 N:o 1.)

Wanha ukko ampui raatelewan haukan. Ohjyinen luoti haavoitti hoikan kaulan. Teräwä weitti kakkasi wahwat kyunet. — Sulma haukka kaatoi heikon kanan. j. n. e.

22. Nimisanan lisäantö on laatusana.

(Ensimmäinen Luterikirja s. 6 N:o 16 ja s. 18 N:o 2.)

Minä tunnen monta eläintä. Eläimellä on neljä jalkaa. Neljällä eläimellä owat kawiöt. — Kaksi lintua lenteli. Kiskapölli tappoi toisen linnun. Toinen lintu anoi apua wiideltä welsjeltään j. n. e.

23. Nimisanainen lisääntö muussa sijassa, kun omannossa.

(Ensinn. Lukukirja s. 21 N:o 4.)

Sammakko, samppin poika, oli oiwa mies. Huone kuttulalla on kaunis. Soukko lehmii oli wainiolla. Muutama karjasta oli härkä. Ulinen oja siltaa (sillan alinen oja) on arkku. Ulinen oja sillasta (sillan alinen oja) on arkku. — Kewät on kun aatto kesälle (kesän aatto). j. n. e.

24. Tekosanalla on kohde ja kohteen mainemimikko.

(Ensinn. Lukukirja s. 22 N:o 5.)

Moni luulee sifiliskon wahingolliseksi. Minä katson sen hyödylliseksi. Pidän sitä myrkyn imiänä. Sammakko poikensa istui. Hän näki härän kumppaninensa.

25. Tekosanalla on paikan määrääjä.

(Ensinn. Lukukirja s. 22 N:o 6.)

Kiwirauniossa on käärme. Se matelee siinä. Se menee eteenpäin. Ruumiissa on renkaita. Suussa on pitkä kieli. Suustaan sen pistää. — Sammakon nieli hän mahaansa. Hampaiden juurella on rakko. j. n. e.

26. Tekosanalla on aian määrääjä.

Äiti ja lapsi.

Äiti herättää lasta aamulla. Lapsi nousee heti. Pian pukee hän waatteet päällensä. Työssään hän ei wiivhy kaunan. Tunnin hän lukee. Silloin osaa jo lufunsa. Päiwällä auttaa hän äitiänsä. Hän on alati kumlainen.

27. Teko-tahi laatusanalla on laadun määrääjä.

Kirkon kellot.

Kellot owat hywin suuret. Waluri on ne taitawasti walanut. Ne owat lujasti kiinitetyt kantimiin. Miehiet soitta-

wat niitä taitamasti. Kellot soivat kauniisti. Mielelläni kuuntelen niiden ääntä. Ääni on aiwan kova. Etäälleki kuulun se selkeästi.

28. Tekosanalla on syyn määrääjä.

Maamies.

Maamies herää kufon laulusta. Hänen hewofensa hiruavat nälästä. — Ne ravitaan heinillä ja kuroilla (wälikappaleen määrääjä). Niiden puutteessa (ehdon määrääjä) eivät woisi elää. — Koira haukkuu ilosta. Palweliat tekewät työtä isännän käskystä (käskyllä). Lapset tekewät työtä rakkaudesta. Reikkuuta warten (tarfotuksen määrääjä) menevät kaikki pelloille. Utteruuden isäntä tuntee sukkelasta astunnasta. Utteruudella (wälik. määrääjä) työ pian päättyy. Nousewan ukfosen ilman tähden pannaan elot heti tykälle. Malttamattomuudesta (syh) hewofet jaloillaan (wälik.) kuoputtawat. Sateen pelosta ajaa palwelia kiivaasti. Isäntä kiittää kaiffia utteruudesta.

C. Supistunut lause.

29. Useampia aluksia yhdellä maineella.

(Zärestys-taiwutuksia. Ensinn. Lukufirja s. 33 N:o 13.)

Herneet, pawut ja kaalit hywin edistywät. Pihlaja ja tuomi kesällä kukoistawat. — Kaurat, apilaat ja heinät owat hewofen tawallisin ja mieluisin ruoka. Leipä ja perunat maistuwat hywiltä. — Lehmä, hewonen ja lammas oliwat yhdesfä laitumella. — Koira, hanhi, sammakko ja mehiläinen owat eläimiä. Koira ja hewonen imettävät poikiansa. Koira, hewonen, lehmä, lammas, kili ja sika owat nisä-eläimiä. Hanhi ja kana owat höyhenillä peitettyt. Hanhi, kana, kyyhkynen ja warpunen owat lintuja. Ahwen ja muilkku owat kaloja. Mettiäinen ja kärpänen owat hyönteisiä. Puu, kivi ja rauta owat kiinteitä kappaleita. Wesi ja maito owat juoksewia

kappaleita. Aurinko, kuu ja tähdet ovat taiwaan kappaleita. — Puuseppä, suutari ja räätäli ovat käsityöläisiä. Puuseppä, murrari ja salwumies ovat rakentajia. Usuinhuone, kouluhuone ja kirko ovat rakennuksia. Sahrat ja karhi ovat peltofaluja.

Suullisten ja kirjallisten taitutusten aineita: Mitkä käsityöläiset tekewät puutyötä? mitkä metallityötä? mitkä rakennustyötä? Mitkä kapineet ovat huonekaluja? Mitkä eläimet ovat kotieläimiä? mitkä märehäimiä? raatelewia? nakerajia? Mitkä linnut ovat raatelewia? laululintuja? Mitkä kaswit ovat parentawia? mitkä myrkyllisiä kaswia?

30. Useampia maineita on yhdellä aluksella.

(Ensimmäinen. Lulukirja s. 34 N:o 14.)

Kukka on rakas ja mieluinen. Kaswinpaikka on liian ruuma ja kolkko. Tuulet kaatawat ja häwittäwät. Helle polttaa ja lakastuttaa lehdesi. Hän kaimoi kukkasen ja kantoi sen. Sisaret waipuiwat suruum ja halusiwat seurata kumppaniansa. — Järkewät ajajat eiwät pane hewoselle liikaa kuormaa, eiwät aja liiaksi eiwätkä räykkää sitä.

Metjästäjä käwelee ja ratfastaa. Hän tähtää ja ampuu. Metjästäjä on woimakas ja kestäwäinen. Hänen tähtyhy usein nähä nälkää ja kärjiä janoa.

Suullisten ja kirjallisten taitutusten aineita: Mitä tekewät oppilaat? käsityöläiset? sotamiehet? eläimet? hevoset? linnut? kyyhkyset? hyönteiset? mehiläiset? kaswit? puut? kukat? joet? tähdet?

31. Useampia kohteita on tekosamalla.

Seppä.

(Käsi: Ensimmäinen. Lulukirja s. 35.)

Seppä tarwitsee ahjon, alajimen, moukarin, useita wasaroita ja pihtiä. Hän takoo kirweitä, wasaroita, hohtimia, hevososen lenkiä, witjoja, weitsiä ja muita työkapineita. Seppä

ostaa hiiliä, rautaa ja terästä. Hän myö kirveitä, wäsaröitä, hohtimia, lapioita, witjoja ja weitsjiä.

Metjästäjä.

(Ensim. Lulukirja s. 66.)

Metjästäjä kantaa physyä ja laukkaa. Hän panee physyyn ruutia ja luodin. Hän ampuu jäneksiä, kettuja, susia, metjäkanoja ja forsia. Hän kutsuu luokseen poian ja koiransa. Metjästäjä puhdistaa physyyn ja waatteen sa. Hän myö jäneksjet ja metjäkanat.

32. Supistuneessa lauseessa on useita maineita, kohteita ja kohteen nimisanaisia lisäännöitä.

Koira.

Koira suojelee isännän taloa, wartioitsee lampurin lampaita, ajaa teurastajan karjaa ja hakee metjästäjän otusta. Hän kantaa isäntänsä sauwan, kuulee haltiansa käskyjä ja seuraa hoitajansa askeleita.

33. Tekosanalla on useita wälifappaleen määrääjiä.

Henonen hyödyttää meitä ruumiinsa woimilla, lehmä maidollaan, lammas willoillaan. Koira hyödyttää wiisaudellaan ja ystäwyhdellään. Hoidon palkitsee hän ansiotöillään ja uskollisuudellaan.

34. Tekosanalla on useita kohteita ja tarkoituksen määrääjiä.

Lammas meille antaa willansa sukiksi ja kanfiksi, talinsa saipuaiksi ja kynttilöiksi sekä nahkansa kengiksi, kinttaiksi ja turkiksi.

35. Useita määrääjiä on yhdellä maineella.

Salwumies.

Salwumies tekee työtä huoneessa ja kartanolla. Hän työskentelee talossa ja pellolla. Salwumies haffaa warhain

ja myöhään. Hän lepää ainoastaan yöllä ja puolisen aikana. Hän tekee tyhnsä mielellään ja sukkelasti. Hän pitelee firvestään voimalla ja taidolla. Hän tekee työtä taipumuksesta ja tarpeesta. Rakennuttaja kiittää häntä hänen uutte-ruudestaan ja taidostaan.

D. Yhdistetty lause.

a. Lause-yhdiste.

36. Päälauseet ovat yhdistetyt sidosanatta.

Ei kukaan voi taiwaasen astua; ei lintukaan voi sinne lentää. Päivällä erotamme taiwaalla auringon ja toisinaan kuu; yöllä walottaa kuu ja pilkkivät tähdet. (Ensim. Lufukirja s. 54 N:o 35).

Kewät. Talwi on mennyt; kewät on alkanut. Wainiot ja puut wiheröitsewät; hyönteiset tulewat kätköistänsä. Leivo sävelttää ilmasja ylistyslauluansa; sammakko kurnuttaa suolla. Maamies menee taaski työhönsä; paimen ajaa karjansa laitumelle; kalastaja ottaa werkkonsa käsilte. Yleensä on uusi elämä; yleensä on runsas riemu.

37. Päälauseet ovat yhdistetyt yhdyttävillä sidosanoilla.

Hanhet riemuitsewat, ja sorjat ovat iloissaan. Kaswit nojaawat päänsä, ja kätensä hermottomina letkottawat. Saateetta ei olisi jywä, eikä muutkaan kaswit kukoistaisi. (Ensim. Lufukirja s. 57 N:o 41).

Lehmä ammuo, ja lammas määkhy. Herwosella ratsaste- taan, hän wetää myöski kuormamme. Ylellinen wahingoittaa ensinki terwehtensä, sitte saattaa hän itsensä työhön kykenemätömäksi, wielä häwittää hän waransa, ynnä kadottaa hän wiimein muiden kunnioituksen.

38. Päälauseet ovat yhdistetyt vastustawilla sidosanoilla.

Ihmiset wiipywät wuodet pitkät rakentaisaan yhtä ainoata siltää; mutta Jumala rakentaa usein yhdesjäs yösjäs sillat kaittiin maamme jokiin ja järwiin. Hän ei tarwitse puita eikä kiviä, waan Hän tekee ne jäästä. (Ensim. Lufufirja s. 59 N:o 46).

Suullista ja kirjallista taituusta warten walitsee opeettaja niin tässä, kun sekä edellisissä että seuraawissa taituustijissa sopewia luonnon esineitä y. m., joista lapset tekewät taitutettawia lauseita; sen ohessa sopii wielä lisäksi käyttää sananlaskuja ja arwotuksia tähän tarkotukseen.

39. Päälauseet ovat yhdistetyt poistuttawilla sidosanoilla.

Olen taikka en ole. Ilma on talwella kylmä, taikka jähyt se äkkiä. (Toinen Lufufirja N:o 27—28). Talwella puutoaa puuwilloja taiwaasta, tahi joku wuodettaan puhuttelee. (Ensim. Lufufirja s. 61 N:o 48).

Nuorena tulee sinun olla nutteran ja säästäwäisen, taikka joudut wanhana puutteesen ja hätään. Sinun tulee puhua totuutta, taikka tulee sinun waiteta. Suoleta himosi ja halusi, taikka murhaawat ne sinun. Tuletko kotia, wai jäätkö kylään? Omatko sanasi tosia, wai tahdotko minua eksyttää?

40. Päälauseet ovat yhdistetyt johduttawilla sidosanoilla.

Salama toisinaan lyö ihmiset, tahi sytyttää se huoneen tahi kirkontornin; sentähden monet pelkääwät niin kauheasti ukkosta. Huono jää pian särkyh; sentähden en jälle menekään.

Metjä.

(Metjä: Ensim. Lufuf. s. 66 N:o 52).

Metjä on niin kaunis; sentähden siellä mielelläni olen. Sofainen puunsa tarjoaa wiileän siimeksen; sentähden kuumina

päivinä siellä oleskelen. Väneffet, peurat ja hirvet siellä iloi-
sina juoksentelewat; sentähden on siellä aina kumppania. Vin-
nut hyppelwät oksalta oksalle ja wirjiänsä weisailewat; sentäh-
den ei metsissä puutu soittoakaan. Metsässä kaswaa musti-
koita, puoloja, mansikoita ja hilloja; siispä mahaki saa tar-
peensa. Siellä tahi täällä kumpuilee kirkas lähde; sentäh-
den woin janoniki sammuttaa. Puiden alla kaswaa heiniä ja
sammalia; siis tarjoaa metsä minulle pehmeän lepopaikan.

b. Lause-liite.

41. Muslauseinen lauseliite.

Mikä eilen oli kiiwana, on tänään taas kastuneena.
(Toinen Lukufirja N:o 9). Kuka ei tahdo itseänsä tyhristää,
ei haraa eikä kuokkaa käyttää, ei suinkaan liialta saa peru-
noita. (N:o 19). Mieleensä walahti, mitä opettaja oli hä-
nelle sanonut. (N:o 30). — Tämän lisäksi tulee, että peru-
nat käyvät useimmille eläimille rawinnoiksi. (N:o 19). —
Ryhymys on waan, kuinka sitä siementä hoidetaan ja holho-
taan, kuinka maa wiljellään. — Tietämätöntä on, missä kuo-
lema päiväsi päättää. Ken itsensä waaraan antaa, se waa-
rasa hukkuu.

42. Pääntö-lauseinen lauseliite.

Ohmitset, mitkä eilen olivat wäsyneinä ja uneliaina, owat
nyt taas woimakkaina ja menewät raittiina töihinsä. (Toinen
Lukufirja N:o 9). — Yö puhuu Hänestä, joka ei wäsy.
Moiša on siellä seura, joka enemmän rakastaa tanssijalia, kuin
unta. Se loistelee juhlapöytä, jonka ympäriltä wieraat
wielä pitkään aikaan eiwät wähene. Se walaisee hiljaisuus-
desaan tutkiwan kaswoja, mi miettii tieteiden sywyhydet; uut-
teraa työmiestä, jolle päivä on pitkälliseen työhön ulottuma-
ton; sairasta raukkaa, jonka tähtyh kuluttaa lewon hetket run-
telewisä tuskissaan. (N:o 15). — Wähitellen leweni peru-
nain wiljelys Ranskaan ja Saksaanmaalle, josta se wiimein

tuotiin tänne Suomeen. (N:o 20). — On monta, joill' on aitat eloa täynnänsä. (N:o 22). — Minä kohtasin miehen, jolla ei ollut jalvoja. (N:o 23).

Lapsset, jotka mielellään noudattawat vanhempainja o-
pettajansa tahtoa, ovat kuuliaiset. Ihmiset, jotka Sumalaa rakastawat ja häneen uskaltawat, ovat hurstkaita. Pojat, jotka kunnioittawat ja holhowat wanhoja ja heikkoja vanhem-
piaan, ovat kiitollisia.

43. Rohdelaufeinen laufeliite.

Minä tahdon kertoa, mitä minulle pieni warpunen kerran jutteli. Waro, ettet salamaa kohden katso. Etkös huomaa, miten kirkas ja lämmin on auringon loiste sekä kuinka so-
masti ja joutuisasti pilwet taiwaalla toinen toistanja ajele-
wat. Wastaukseksi haasteli halawa, miten tattarin ylpeys ja kopea käntös oli kowasti rangaiistu. (Toinen Lufukirja N:o 31). — Tiedäthän, kenen tämä kirja on. Enpä tiedä, lie-
neekö Mikon, wai olisiko Pekan.

Uffkonen. Kowa lämpimä waiuttaa, että uffkonen syn-
thy (uffkosen syntyminen). Laweat ukonpilwet tekewät, että kowasti salamoi. Kowat salamat waiuttawat, että julmasti jylisee. Lujat jylinät tekewät, että affunat tärišewät. Sähön johtajat saattawat aikaan, että sähkö juoksee maahan. Tietä-
mättömyys on toifinaan syhnyä, että salama tapaa ihmisen. Kowat salamat waiuttawat usein, että sataa rankasti. Sade saattaa, että ilma wiileythy. Ilman wiileythyminen ja sade tekewät, että kaswit näyttävät wirtistyneiltä.

44. Kertomalaufect.

a) Suora Kertomalaufe.

Soel kysäsi: "kuka sinä olet?," Raiku wastasi: "kuka sinä olet?," Soel huusi: "sinä olet tuhma poika.," Äiti sanoi: "Tällä kertaa walitat sinä omaa pahaa sydäntäsi.," (Toinen Lufukirja N:o 33. — Muualta lisää esimerkkiä!)

b) Epäsuora fertomalaus.

Joel walitti äidillensä, että paha poika oli häntä pilkanut metsässä. (Toin. Lufukirja N:o 33). Hän kysyi tarhurilta, mitä paakkuja ne olivat. Tarhuri vastasi, että ne olivat rippuneet Amerikasta tuodun kaswin juuresta. (N:o 20).

45. Lauseliite paikan määrääväällä siwulauseella.

Missä ennen wainiot wiljavina aaltoilivat, siinä seisoo nyt tyhjä sänki. Missä ennen ruusut kukoistivat, siinä nyt oksat rippuvat kuiwina. Uusi elämä kaikuu, mihin waan liikahtaa. (Toinen Lufukirja, N:o 44). Kuulethan pysşyn jyskeen ja koiran haukunnan, missä waan metsästäjät owat. — Dulun kaupunki on siellä, missä Dulun joki laskee Pohjanlahteen. Missä raiska on, siihen kottat kakountuvat. Wilja menestyy huonosti, missä peltoa wiljellään huolettomasti.

Kristus sanoo: "missä minä olen, siellä pitää minun palveliainiki oleman., Missä kaksi tahi kolme owat koossa minun nimeeni, siellä olen minä heidän keskellänjä., — Missä yksimielisyys wallitsee, siellä asuu Jumala.

46. Lauseliite aian määrääväällä siwulauseella.

Kun pienet urwut owat walmiit, kääriwät lehdet niiden ympärille hienoa willaa. Lehden toimitus käy meille selkeäkki wasta silloin, kun se on tyhnsä saanut tehdykki. Saawa ennätti parantua, ennenkun tähdellisesti erkeniwät. Raikki haawat oliwat parantuneet jo silloin, kun lehdet wielä hienoifilla rihmoilla oliwat yhdistetyt oksiin. Lumi on heidät peittäwä sikki, kun se sulaa. Tämä aine kohosi wähitellen puun suoniamyöten hlemmäkki, kunnes ennätti pienten lehtien teriin. (Toinen Lufukirja N:o 48). — Mitä silloin mietiskelit, koska wihoillisten kanssa sodit, pysşyt paukkuiwat ja luodit lenjivät?

Mietiskelin, mitä sinä, koska rafehilla, ukon jyrinällä omillefi korjaat syksylaihon. (N:o 49). — Tule joulu, kostas joudut, kylä on kystä aitasani. Silloin paras lafata, koska leikki korkeimmallaan. Silloin itkin ilman syhttä, ilman waiwatta walitin, kun itkin isän syhissä, paruin äidin paarmahilla. Silloin laulan, kofsa joudan. Silloin on toimi toisahalla, kun on toisessa talosfa. Silloin on mieli melkiässä, kun on toisessa talosfa. Silloin witsa wäännettävä, kun on pehmeimällään.

47. Lauseliite laadun määrääwällä siwulauscella.

a. Bertauslaufeet.

Kuta ihanampi ohrain ja ruisten kaswu oli, sitä alemma painoiwat he kainosti päänsä, juuri kun katsowaiusten silmää wältellen. Tattarit eiwät niskaansa notkistaneet, niinkun muut wiljat wainiolla tekimät. Tattari ferranki sanoi: "kuta enemmän muita ympäriälläni kaswawia wiljoja katselen, sitä tyhytwäisempi on mieleni. Halawan lehwiltä walui suuria pisaroita nurmelle, juuri kun oliji hän itkenyt. (Toinen Lukukirja N:o 31). — Pääkäyttäjä kiiruhti paikalla sitomaan säretthä kättä, miten parhaiten taiji. (N:o 51). — Kylätie kapenee, kuta etemmäksi sitä menee. Lempeä ja suloinen hynnä myhös wakainen on tämä järwen seutu, niinkun suomalainen kansanlaulu. (N:o 55). — Parempi on koti koiwuinenki, kuin on kylä khytäppäinen. Parempi oma olkiwuode, kuin on wieras hohhenwuode. Parempi omalla maalla juoda wettä tuohisessta, kuin on maalla wierahalla juoda tuopista olutta.

b. Seurauslaufeet.

Tykin kuula oli katkaisnut kaikki oikean käden formet, niin että waan pienet sipaleet pidättiwät ne kädessä. (Toinen Lukukirja N:o 51). — Ruontalo kirposi awantoon, jotta piti etjiä sitä. (N:o 57). — Ukfunan ruudut oliwat joka aamu niin pakfussa jäässä, etteiwät koto päivänä päässeet sulamaan. Jänekset ja peurat saiwat lumesta koiwaneeksi ruohoja

ja jäkälää, jotta tosin vähän näkiwät nälkää, mutta eiwät kumminkaan kuolleet. Moni helläsydäminen linnuille ripisteli ihmisiä ja leiwän muruja, jotta useimmat kuitenkin henkensä säilyttiwät. (N:o 65). — Ei niin pitkää, ettei kurota, eikä niin lyhyttä, ettei kumarra. Ei niin pahaa, ettei hyvää mukana. Ei niin päivä pitkä, ettei yö perästä. — Laiskuus edistyy niin hitaasti, että köyhyys sen pian tavoittaa.

48. Lauseliite syyn määrääväällä siwulausella.

Tarwitsijin minä piian, kun wanha jo olen enkä paljon enää työhön pysty. Kun sinä työhön kykenet, kähän ensin näki, suomi puhtaaksi lääwä! Mikä tyttärensä otti puiaksensa, kun niin kuuli toimellisen olewan. Kun oli muka toimitus hänestä halpa, niin alkoi ä'isjään telmää, rystiä lääwäsfä. Huono oli piika, sillä kaikki pieksi waiwaisiksi meidät. Kun kotiisi tulet, elä aittaan kannan, sillä ukon tytär ne waan ilman waihtaisi sinulta. (Toinen Lufufirja N:o 57). — Lintu raukkain elämä tuli hywin kurjaksi, kun pakfulta lumelta eiwät löhtäneet mitään syötämätä. Kun heille jokapäiwä tuotiin heiniä ja kauruja, niin tulivat hywästi toimeen eiwätkä pakfasta tunteneetkaan. Talwi huomaitfi woimansa vähäiseksi ihmisiä häwittämään, niillä kun on järkea kylin itseänsä suojelemaan talwen tuimuudelta. (N:o 65). — Ei siitä köyhdy, että mielellään antaa. Menen pois, koska teet minulle pahaa.

49. Lauseliite tarkotuksen määrääväällä siwulausella.

Kaitis rawinto nousee kaswihin, jotta Herran puut tähden nesteensä saisiwat ja maa olisi täynnänsä hedelmiä. (Toinen Lufufirja N:o 15). — Sitä peloissaan supistiwat kedon kuffafet lehtensä, painaen päänsä alas, ettei heille kowan ilman rajutessa tulisi wahinkoa. (N:o 31). — Suomawesi tähyty tuoda huoneesen, jotta se ei jääksi jähmettyisi. (N:o 65). — Kunnioita isääsi ja äitiäsi, ettäs kauan eläisit maan päällä.

50. Lauseliite ehdon määrääväällä siwulauseella.

Tuwasja jos oisin, tythysinpä olemaan oksalla. (Toinen Luku-
kirja N:o 69). — Jos warpunen tahtoo jywäsen ottaa, kuffo
heti torumaan ja karkottaa hänen siitä. Hae waan, jos mitä
löydat. (N:o 71). — Jos ruikutella woisin kielin sataisin tai
kiurusena olisin kohoowa pilwihin, minä aina kiittelisin suloista
Suomea ja Jumalalle weisin huokauksensa. (N:o 73). — Ä-
kiä ryhtäji kuusi roswoa hänen päällensä, eikä olisi hän Wi-
neetaa enää nähnyt, jos salaman sukkela Kimo ei olisi häntä
pelastanut. (N:o 74). — (Ysiää esimerkkiä N:o 52). — Kas-
woi wehnä, taikka kaura, maa on meidän perkkamaa. (N:o 56).
— Wirkkoisinko weikkoleni, weikko kohta naisellensa. (Kantele-
tar). — Kun ei auta armo luojan, ei auta oma yritys. (Sa-
nanlasku).

51. Lauseliite wastakkaisen syyn määräävääl- lä siwulauseella.

Ymmärtäväisemmät härät nauroiwat häntä, ja sen tekivät
hewosetki, waikka toijinaan laskiwat häntä seuraansa. Wi-
mein täytyi härän heittää hewoisnahka selästänsä, ehkä kowin
myöhään. (Toinen Luku-
kirja N:o 75). — Näin kykeni hän
paremmin wastustamaan, waikka haukka olisi yhä woimakas.
(N:o 79). — Waikka juomawesi täytyi tuoda huoneesen,
jotta se ei jäässi jähmettyiji, ja waikka joiltakuilta formi tahi
nenäki paleltui, pysyiwät kuitenkin ihmiset hengissä. (N:o 65).
— Jos minua laitetaan, kyllä minä miesnä muistetaan. Jos
on mies wäjä, kyllä on laki luja.

Muistutus 1. Yhdistetyn lauseen kertantseen sopii Toisen Luku-
kirjan N:o 80.

Muist. 2. Lauseliitteet, joissa siwulauseet ovat lyhennettyitä lau-
seita, taiwuttaa opettaja nyt wähitellen ja järestään, alkain
alustellijista.

II. **U**arsinainen kielioppi.

A. **E**nsimäinen jaksso.

A. **L**ause-oppia.

1. Esineestä kun jotaki sanoo, syntyy lause. Lause on sanoilla ilmotettu ajatus. Lause sanoo, **mim**mainen esine on, **mikä** se on, **tahi** mitä se tekee taikka **kärsii**. Esim. Isä on hyvä. Riisa on sisareni. Antti juoksee. Anttia lyödään.

Lauseen ensimmäinen sana alkaa **isolla** kirjaimella.

2. Lauseessa on kaksi pää-**osaa**, **alus** ja **maine**. Alus on lauseen jäsen, josta lauseessa jotaki mainitaan. Maine on lauseen jäsen, joka aluksesta sanotaan. Edellisissä lauseissa esim. ovat: **isä**, **Riisa**, **Antti**, **Anttia** aluksia ja **on** hyvä, **on** sisareni, **juoksee**, **lyödään** maineita.

B. **M**äni-oppia.

Lauseen ja sanan osat.

3. Lauseen osia ovat sanat. Esim. **se**, **on**, **isä**, **hyvä**, **sisareni**.

4. Yhdellä äänen katkeamalla sanottu sana **tahi** sanan osa on **tawu**. Toisissa sanoissa on **waan** yksi tawu: **se**, **on**, **ei**; toisissa taas kaksi **tahi** useampia: **i-sä**, **hy-wä**, **wel-je-ni**, **fi-sa-re-ni**, **lei-ki-tel-lä**.

Kielen äännet.

5. Tawussa on yksi **tahi** useampia **ääniä**. Esim. **i-s-ä**, **f-e**, **h-ä-n**, **f-a-i-n**, **k-i-r-k-o**. Jokaisella kielen äänellä on

kaikunsa, näkyvä merkkinsä (kirjain, puustawi), nimensä ja paikkunsa kirjaimistossa: a, b, c, d, e, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, w, y, ä, ö.

Wieraisissa sanoissa tapaa vielä kirjaimet: b, c, f, q, r, z, ä.

6. Toiset, eli yksinään äänneihin selkeästi kuuluvat kielen äänet jäsentyvät ainoastaan suun enemmällä tahi vähemmällä supistumisella taikka lauenemisella. Ne ovat **ääntiöitä**: a, e, i, o, u, y, ä, ö.

7. Toiset, eli ainoastaan ääntiön ohessa äänneihin selkeästi kuuluvat kielen äänet tarvitsevat jäsentyäkseen vielä kielen kannan taikka kären tahi huulien liikkumista, s. o. kielen kannan koskenta kitalakeen, kielen kären kohoamista kitalaen etupuoleen tahi ifeniin, taikka huulien koskenta toisiinsa eli hampaisiin. Ne on **kerakkeita**: d, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, t, w.

Ääntiöt.

8. Äänellisyhdelleen ovat ääntiöt 1) **kovia**: a, o, u, 2) **pehmeitä**: ä, ö, y, 3) **keweitä**: e, i.

9. Ääntiön **sointu** on kielemme omituisuus, että kovat ja pehmeät ääntiöt eivät kovi yhteen samaan, vaan vaativat kovat kovia, pehmeät pehmeitä lisäyksiin; mutta keweät soveltuvat molempain, ehkä mieluummin pehmeitten seuraan. Esim. kova, hyvä, sointu, molempi, pehmeä, kielessä.

10. Ääntiö on sitä puhumisen ajan suhteen milloin **lyhyt**, milloin **pitkä**. Pitkä ääntiö merkitään ääntiömerkin kahdesti wierethysten kirjottamalla. Esim. u-ni, uu-niin, ammeen, aa-muun.

11. Kun ääntiö sulaa toisen eri ääntiön kanssa yhdeksi ääneksi, niin että molemmat äänet kuuluvat yhdesä tavussa, tekewät ne yhteensä **kaksoisääntiön**. Esim. suo, työ, tie, au-tan.

12. Toiset kaksoisääntiöt: **uo, yö, ie** ovat **varsinaisia** eli jälki-äänisiä, joissa jälkimäinen ääntiö on äänestämpi;

toiset: **au, ou, eu, iu; äy, öy; ai, oi, ui, äi, öi, yi, ei** ovat epä-peräisiä eli esi-äänisiä, joissa edellinen on äänekäämpi. Esim. tuo, syö, wie; au=ra, ou=to, feu=la, kiu=lu, äy=ri, nöy=rä, ai=ro, oi=wa, uin, öin, näin, pyi=tä, ei.

13. Ainoastaan kaksoisääntiöt, joissa i on jälki-äänenä, voivat olla sanan ensimmäistä tavua etempänä; muut taas jakaantuvat, etemmäksi sattuessaan, kahteen tavuun. Esim. hie-noin, neu=lain, hyp=pyin; mutta: pie=ni=en, ko=ko=us, ta=pa=us.

Kerakkeet.

14. Kerakkeet ovat puheneuvoin eli ääntimien mukaan, joilla niitä jäsennetään: 1) **kurkku-ääniä: k, g, j, h**, 2) **kieli-ääniä: t, d, l, n, r, s** ja 3) **huuli-ääniä: p, w, m**.

15. Kerakkeiden enemmän tai vähemmän, yksinään jäsentäisissä kuuluvan äänen suhteen ja sen mukaan, miten ilma tulee jäsentäisissä vastustetuksi, ovat ne: 1) **kovia: k, t, p**; 2) **pehmeitä: g, j, d, w**, ja 3) **keweitä: h, l, n, r, s, m**.

Molemmat jaot näyttää seuraava taulu:

	kovat:	pehmeät:	keweät:
kurkku-äänet:	k	g, j	h
kieli-äänet:	t	d	s r l
huuli-äänet	p	w	n m

Tavut.

16. Yksinäinen lhght, miten pitkäki ääntiö sekä kaksoisääntiö voi tehdä tavun. Esim. a=pu, o=sa, i=lo; ää=ni, uu=fi, aa=mu; yö, au=ma, ai=no=aa.

17. Sofaiseen tavuun tarvitsee ääntiön, johon voi vielä yhdistyä 1) kerake edelle, 2) kerake jälkeen, 3) kerake edelle ja jälkeen huna 4) sanan ensimmäisessä tavussa kerake edelle ja taksi jälkeen. Esim. 1) me, me=nee, sa=ta; 2) en, en=nen, al=ku, 3) men=nen, taan=noin, wuot=ten; 4) kirk=ko, nilk=ku, turk=fi.

Muist. Sanaa kirjottaisja, miten puhuesaki, kuuluu siis yksi kerake ääntiön välissä jälkimäiseen, kahdesta toinen edelliseen, toinen jälkimäiseen, ja kolmesta kerakkeesta kaksi edelliseen ja kolmas jälkimäiseen tawuun.

18. Tawut, joissa on lyhyt ääntiö tahi sitä seuraa yksi kerake, owat **laajuudeltaan** 1) lyhyitä; ne taas, joissa on pitkä ääntiö tahi kaksoisääntiö, tahi kaksi keraketta seuraa lyhyttä ääntiötä, owat 2) pitkiä. * Esim. 1) a-la, e-lot, il-lan; 2) aa-muun, au-maan, kirj-ko.

19. Sanoissa on tawuja, jotka merkitsewät sanan sisälön eli hümärteen ja joita tavallisesti voi sinänsäki käyttää, toisia taas, jotka antawat sanalle uuden muodon, waan joita ei käy yksinään käyttäminen. Edelliset tekewät sanan **wartalon**, jälkimäiset owat **päätetawuja**. Esim. kirja, kirja-ssa, kirja-sta, kirja-han, kirja-lla, kirja-lta, kirja-lle.

20. Sanan ensi tawulla on **pääkorke**, lujempi äänen paino, sillä se sisältää sanan juuren eli alkuhümärteen, on sentähden painawin; ja sanan 3:lla, 5:llä ja niin edespäin jokatoisella, tahi 4:llä, 6:lla ja niin edespäin jokatoisella tawulla **siwuforke**. Sanan toisella ja wiimijellä tawulla ei ole korkeaa. Esim. opin, oppiwat, oppinewat, oppimätön, oppimättömällä, oppimättömyydesjansa; opetan, opettawat, opettanewat, opettamätön, opettamättömällä, opettamättömyydesjansa.

21. Ääntiöllä päättywä tawu on **awonainen**, kerakkeella loppuwa **umpinainen** eli sulettu. Esim. sa-na, ta-pa, la-ki; san-nan, hiek-kain, en-nen.

22. Sanan wartalon wiimistä tawua sanotaan **sidetawuksi**, joka aina on awonainen. Sidetawun ääntiö on **sideaäntiö** ja kerake **sidekerake**. Sanoissa **sanaasta**, **sanoma-**

* Mikänsä näytettäviä, miten kaksoisääntiöt, joissa on monikon tahi entisen lähi-aian i, pidetään lyhyen ääntiön kaltaisina, ynnä miten seuraawan tawun ja sanan alkukerake vaikuttaa edellisen tawun pitenemistä.

na, hiekkahan ovat sana, sanoma, hiekka wartaloita ja stana, han päätteitä; wartalossa taas na, ma, ka sidetawuja, joissa a on sideaäntiö ja n, m, k siederakkeita.

Kerakkeiden pehmeneminen.

23. Jos kovat kerakkeet k, t, p alkawat lyhyen awonaisen tawun, joka ei ole sanan ensimmäinen, mutta kuuluu wartaloon, ja tawu (sanan taipuesssa, lyhentyesssä tahi johtuesssa) tulee sulkeutumaan, niin ne pehmenewät seuraawalla tamalla:

K.

1) K katoaa, jos toinen k käy edellä. Esim. hiekka, hiekan; rikkahan, rikas; nukkun, nukun.

2) K katoaa, jos h, l, r tahi ääntiö käy edellä. Esim. tuhka, tuhan; selkä, selän; särki, sären; maku, maun.

Muist. Jos h käy edellä, eiwät toiset pehmitä kta: tuhka, tuhkan; kun h, l, r tahi ääntiö käy edellä ja pehmeä ä tahi fewä e, i seuraa, saa myös k sijaisekseen j:n, ja kun kovat o, u tahi pehmeä y seuraa, w:n: puhkean, puhjennut; selkä, seljän; särkee, särjen; näki, näjin; tahto, tahwon; sulku, sulwun; näky, näwyn; luku, luwun.

3) K pehmenee g:ksi, jos n käy edellä. Esim. hantti, hantgella; aurinko, auringot; lankean, langennut.

T.

1) T katoaa, jos toinen t käy edellä. Esim. soitto, soitton; katto, katon; kiittää, kiitän.

2) Jos l, n, r käy edellä, pehmenee t edellisensä kaltaiseksi. Esim. silta, sillan; hunttu, hunnun; sortaa, sorran.

3) Jos h tahi ääntiö käy edellä, t pehmenee d:ksi. Esim. tahto, tahdon; katu, kadutta; hyyöthy, hyyödyn.

P.

1) P katoaa, jos toinen p käy edellä. Esim. pappi, pappin; oppii, opin; leppyy, lepyh.

2) Jos m käy edellä, pehmenee p edellisensä kaltaiseksi. Esim. lampi, lammen; wempelen, wemmel; ampuu, ammun.

3) Jos **l, r** tahä ääntiö käy edellä, **p** pehmenee **w**:ksi. Esim. lupa, luwan; leipä, leiwässä; repii, rewii.

Muist. **k** ei pehmene, kun **s, t** käy edellä, eikä **t, p**, jos **s** on edellä. Esim. niska, niskan; itkee, itken; musta, mustan; piispa, piispan.

C. Sana=oppia.

24. Sanaluokat.

1. Jokaisella esineellä on nimensä. **Nimisana** on esineen nimi ja sanoo, mikä esine on. Esim. Matti, ihminen, pöytä.

2. Esineellä on omaisuutensa eli laatusa. **Laatusana** on omaisuuden eli laadun nimi ja sanoo, mimmoinen esine on. Esim. uuttera, hyvä, musta.

3. **Laskusana** sanoo esineiden lu'un eli paljouden. Esim. kolme ihmistä; viides pöytä; vähä hewosia.

4. **Mesofana** käytetään nimisanan sijassa, sen ymmärrettä sanomatta. Esim. Talonpoika on hyödyttävä; hän wiljelee wiljakaswia. Pääskynen on hyödyllinen lintu; sitä hstävällisesti kohdellaan. Mimmoinen on taiwaankaari? Se on seitsemvärinen.

5. **Tekosana** on tekemisen nimi ja sanoo, mitä joku toimittaa. Esim. Matti lukee. Ihmiset puhuvat. Pöytä seisoo.

6. **Määräsana** on jemmoinen sana, joka likemmin määrää tekemisen eli omaisuuden paikalleen, aialleen tahä tavalleen. Esim. Matti tulee tänne. Hän menee huomenna. Hän on hywin sukela.

7. **Sijasana** nimisanan yhdistyksessä määrää kahden esineen tahä jonkun tekemisen ja esineen keskinäisen waiheen. Esim. Kirja on pöydän alla. Poika tuli ennen aikaansa. Hän teki tahtoani vastaan.

8. **Sidesana** käytetään lauseiden ja niissä yhdenlaajien jäsenien yhdistämiseksi. Esim. Maa oli paksun lumen wallas-

ja, ja affunain ruudit joka aamu oliwat jäässä. Vinturaut-
lain elämä kävi kurjaksi, kun lumelta eivät löytäneet syö-
tämätä. Vänekset ja peurat saivat lumesta ruohoja sekä jä-
kälä.

9. **Kiihtosanat** ilmottawat äffinäisen tunteen, niinkun
kiivun, ilon, surun. Esim. voi! hei! ah!

Sanain luku.

25. **Nimisana**, **laatusana**, **tekosana** ja **asemosana**, (miten
toisinaan **laskusanaki**), voi olla **yksikössä** ja **monikossa**.
Yksikössä ne ovat, kun ainoastaan yhdestä puhutaan, waan
monikossa, jos puhe on monesta. Esim. **Poika lukee. Pojat**
lukevat. Hyvä ihminen auttaa. Hyvät ihmiset auttavat.
Minä osaan. Me osamme. (**Kolme** pöhtää seisoo. **Kolmet**
kornat kuulevat.)

Tekosanan aikamuodot.

26. **Tekosana** ilmottaa **aian**, **minä** tekeminen tapahtuu.
Aika, jossa puhumme, on **nykyinen**, sitä aikaisempi **entinen**
ja myöhäisempi **tulewa** aika. Esim.

nykyinen aika: Luen parhaaltaan. **Dien** nyt juuri lufenut;

entinen aika: Luin eilen. Ennen olin jo kirjottanut.

tulewa aika: Luen huomenna.

B. Toinen jaksio.

A. Lause-oppia.

(Kerrottawa: paljas lause § 1, 2).

27. **Lauseessa** nimitetyn esineen saattaa likemmin määrä-
tä. **Sana**, joka esinettä nimittävän nimisanan likemmin mää-
rää, on **lisääntö**. Esim. **Uttera** oppilas oppii. **Poian**
kirja on hwyä. **Oppimisen** halu on kiitettävä. **Wiisi** poi-
taa lukee. **Heidän** kynänsä ovat hwyiä.

28. Toiset tekosanat vaativat esineen, mihin tekeminenet waituttaa. Esine, johon tekeminen waituttaa, on **kohde**. Esim. **Tuo kirja. Otan kirjan. Tyttö lukee kirjaa. Otamme kirjat. Annamme kirjoja.**

29. Tekosanan woi vielä likemmin määrätä paikalleen, aialleen, laadulleen ja syhllään. Nämä lauseen jäsenet ovat **määrääjiä**. Esim. **Lapsi tulee kouluun. Hän istuu tunnin. Hän lukee uttterästi. Lapsi nauraa ilošta.**

30. **Paikan määrääjä** likemmin lausuu tekemisen paikan tahi suunnan ja wastaa kysymykset: kuinka kauas? missä? mistä? mihin? minkä kautta? Esim. **Hewonen juoksee wirts-tan. Helsinki on Suomesša. Kymmin joki tulee Päijän-teestä ja laskee Suomenlahteen. Se juoksee Heinolan ohitse.**

31. **Aian määrääjä** likemmin lausuu tekemisen aian, kuinka kauan, mistä aiasta lukien, mihin aikaan saakka, minä aikana, milloin tekeminen tapahtuu. Esim. **Lapsi on koulušsa wuoden. Syhslukukausi alkaa Perttulista ja kestää jou-luun. Jouluuna iloitsewat lapset. He käwivät meillä eilen.**

32. **Laadun määrääjä** likemmin lausuu tekemisen tahi omaisuuden laadun ja wastaa kysymykset: miten? millä lailla? Esim. **Armelias auttaa ilolla. Lintu lentää sukkelästi.**

33. **Syyn määrääjä** on lauseen jäsen, joka tekemisen waituttaa ja sanoo: miksi, minkä tähden, mistä syhstä joku tapahtuu. Esim. **Jänes pakenee pelosta. Pammaš kuoli nälkään. Ei saanut nukkua lapsen itkulta. — Hän otti kä-dellänšä. — Hän sanoi sen lohduituksekseni.**

B. Sana-oppia.

Nimisana.

(Kerrottawa: § 24: 1.)

34. Nimitšanat ovat kahtalaisia: **perusšanoja ja ajatusšanoja.**

a. Perus sanoja ovat aistimilla huomattavain esineiden nimet. Esim. Helsinki, kaupunki, kulta, metsä. Perus sanat ovat neljää laatua:

1) Nimet, jotka annetaan yksityksille esineille, erottaakseen ne toisista yhdenlaatuista, ovat **erisnimiä**. Esim. Helsinki, Suomi, Elias.

2) **Yhteisnimiä** ovat useammille yhdenlaisille esineille yhteiset nimet. Esim. kaupunki, kylä, poika.

3) Semmoisten esineiden nimet, joiden osilla on yksi nimitys, mikä koko esineellääki, ovat **aineniimiä**. Esim. kulta, hopea, puu, vesi.

4) Nimet, jotka yksikössä käytettynä jo merkittävät useita yhdenlaisia esineitä yhtenä kokonaisuena, ovat **joukkonimiä**. Esim. metsä (joukko vierethysten seisovia puita), karja, sotaväki.

b. Ajatussanoja ovat ulkonaisilla aistimilla huomaamattomien esineiden, omaisuuksien, voimain, tilain ja tekojen nimet. Esim. kauneus, kiitollisuus; lämpö, tahto; vapaus, köyhyys; höntti, kiivastuminen.

Nimisanain taitutus.

35. Erityiset muodot, jotka sana saa eri vaihteensa merkittämiseksi, ovat sen taitutus. Nimisanain taitutusmuotoja yksikössä ja monikossa on kummasfaki viisitoista ja nimitetään sijoiksi. Nimisanain taituttaminen yksikön ja monikon kaikissa näissä sijoissa on **sijottelemisen**.

Sijain nimet.	Yksikkö.	Monikko.	Vastaa kysymyksen:
1. Nimentö	talo	talo-t	tuka? kutka? mikä? mitkä?
2. Omanto	talo-n	talo-jen talo-in	kenen? minkä?
3. Osanto	talo-a	talo-ja	ketä? mitä?
4. Ajunto	talo-ssa	talo-issa	kenessä? missä?
5. Lähdentö	talo-sta	talo-ista	kenestä? mistä?
6. Menentö	talo-hon	talo-ihin	kenehen? mihin?
7. Siwunto	talo-lla	talo-illa	kenellä? millä?

8. Otanto	talo- ita	talo- ilta	kenettä? miltä?
9. Annanto	talo- lle	talo- ille	kenelle? mille?
10. Muutanto	talo- ksi	talo- iksi	keneksi? miksi?
11. Rautanto	talo- tse	talo- itse	kenen eli minkä kautta?
12. Wajanto	talo- tta	talo- ittaa	kenettä? mittä?
13. Oiento	talo- na	talo- ina	kenenä? minä?
14. Seuranto	talo- ne	talo- ine	kenene? minkä keralla?
15. Awunto	talo- n	talo- in	kuten? miten?

Esim. 1) **Isä** läksi. **Miehet** läksivät. 2) **Isän** poika juoksi. 3) **Isää** poika seurasi. 4) **Isä** ansat käwi **metstästä**. 5) Poika kiiruhti **metstästä**. 6) **Isä** tuli **kotihin**. 7) **Isällä** weitsi oli. 8) **Wiiksi** nahhan jänekseltä. 9) Antoi lihan **äidille**. 10) **Miti** keitti **welliksi**. 11) Poika ajoi **jäitse**. 12) Väytyi olla **wellittä**. 13) **Ösi** lihan **paistina**. 14) **Käski** taas **kellaneen**. 15) Piteli **käsin**, **jaloin**.

36. Kun tuntee sanan wartalon, jonka löhtää yksikön o-mannosta, päätteen **n** poisheittämällä ja edellisen sivekerakkeen kowentamalla, jos se tawun sulletuksi tullessa pehmittyi, tapahuu sijottelemisen niin, että wartalon perään asetetaan kunki sijan pääte, toisissa sanoissa kuitenkin wisjillä sidentawun muu-
toksilla. Monikossa on päätteen edellä **i**, paitsi nimennössä.

Laatusana.

(Kerrottawa: § 24: 2.)

37. Kahta tahi useampaa esinettä sopii omaisuudelleen toisiinsa verrata. Laatusanan eri muotoja, mitkä se saa, kun toiselle esineelle toiseen verraten annetaan omaisuus samassa tahi korkeammassa, taikka useista esineistä yhdelle korkeim-
massa mitassa, sanotaan **wertailmiseksi**, werrotelmaksi. Wer-
rantotiloja erotamme kolme:

1) **Muktila** on laatusanan muoto, joka esineelle omistaa ominaisuuden, sitä toiseen esineeseen **wertaamatta**. Esim. **kau-
nis** hewonen; **soma** kirja; **korkea** pöytä.

2) **Woittotila** on laatusanan muoto, joka sanoo esineellä, toiseen tahi toisiin esineisiin verraten, olewan saman omaisuu-
den **korkeammassa** mitassa, ja saa nimennössä päätteen —

mpi (wartalo — **mpa**). Esim. Tämä hevonen on kaunis; mutta tuo on **kauniimpi**. Toinen kirja on soma; waan toinen on **somempi**. Minulla on **korkea** pöytä, mutta sinulla on **korkeampi**.

3) **Hilvertainen** tila on laatusanan muoto, joka sanoo esineellä, kahteen tahji useampaan muuhun esineeseen verraten, olewan omaisuuden **korkeimmas**sa mitassa, päättyen nimen-
nössä — **in** (wartalo — **impa**). Esim. Tämä hevonen on kaunis, tuo on sitä kauniimpi, waan isäni hevonen on **kauniin**. Minun kirjani on **somin**. Hänellä on **korkein** pöytä.

38. Laatusanan alkutila, voittotila ja hilvertainen tila sijotellaan kufi wartalostaan, niinkun nimisanat. Esim. **Pieni** kivi, **pienempi** kivi, **pienin** kivi; **pienellä** kivellä, **pienemmällä** kivellä, **pienimmillä** kivillä.

Laskusana.

(Kerrottava: § 24: 3.)

39. Laskusanat ovat **määrätyitä** ja **epämääräisiä**. Määrätyt laskusanat tarkoin sanovat, kuinka monta esinettä on kysymyksessä, mutta **epämääräiset** ainoastaan ylimalkain lausuvat nimitettyin esineiden lu'un eli paljouden. Esim. **Yksi** kirja, **viides** poika, — **muutama**, **moniahta** penni, **eräitä** lapsia.

40. Määrätyt laskusanat ovat **suoria** ja **järjestys-**
sanoja.

1) **Suorat** laskusanat sanovat suorastan esineiden lu'un, kuinka monta esinettä on. Esim. **Neljä** oppilasta tuli kouluun. Näen **yhdeksän** lasta. Koulussa on **kolmetoista** poikaa.

2) **Järjestys-**sanat lausuvat, monesko paikka esineellä on rivissä. Esim. Hän on koulussa **neljäntenä** oppilaana. **Yhdeksäs** lapsi istuu penkin päässä. **Kolmastoista** poika on viimeinen.

41. **Epämääräisiä** laskusanoja ovat: **eräs**, **joku**, **jokai-**

nen, kaitfi, koko, kumpiki, molempi, moni, moniahta, monias, muudan, muutama, paljo, usea, vähä.

42. **Laskusanoja** ovat vielä:

1) **Kerrotussanat**, jotka vastaavat kysymyksen: moninainenko? monenko lainen? monenko kertainen? montako kertaa? Esim. kaksinainen, kolmenlainen, nelinkertainen, viidesti.

2) **Taotussanat**, vastaten kysymyksen: kuinka monta erälänsä? Esim. kaksitein, tuhantein; kaksitein, vähitellen.

3) **Osasanat**, jotka merkitsevät: kuinka suuri osa kokonaisesta? Esim. puoli; kolmannes, kolmanneksen; kymmenennes, kymmenenneksen; sadannes, sadanneksen; $\frac{5}{8}$ viisi kahdeksannesta; $\frac{17}{100}$ seitsemäntoista sadannesta.

Asemosana.

(Kerrottava: § 24: 4.)

43. **Asemosanat** ovat taikka **erinäisiä**, jotka seisovat vapaina, itsenäisinä sanoina, tahti **liite-afemoja**, jotka liitetään toisten sanain loppuun. Esim. minä, hän, kuka? — taloni, talosi, talomme.

a. **Erinäisiä asemosanoja** ovat **tekiä-afemot**, **osotusafemot**, **kysyväiset**, **takakohtaiset** ja **itsekohtaiset** hynä **epämääräiset afemot**.

1) **Tekii-afemot** merkitsevät henkilön **puhujana** tahti **puhuteltuna**, tahti henkilön eli esineen **puhuttuna**. Puhuja (minä, me) on **ensimmäinen tekiä**. Puhuteltu (sinä, te) on **toinen tekiä**. Puhuttu (hän, he taikka joku nimisana eli sen sijainen) on **kolmas tekiä**. Esim. **Minä** laitan. **Me** laitamme. **Sinä** kävelet. **Te** kävelette. **Siiri** tulee. **Hän** puhuu. **Siiri** ja **hämähäkki** tulevat vastatusten. **He** puhuvat.

2) **Osotusafemot** tämä, tuo, se, nämä, nuo, ne, osotamalla erottavat puhutun esineen jokaisesta muusta esineestä. Esim. **Tämä** pöytä on musta. **Nämä** tuolit ovat punaisia. **Tuo** pöytä on punainen. **Nuo** tuolit ovat ruskeita. **Se** lapsi on hynä. **Ne** lapset ovat kuuliaita.

3) **Kysymäiset** asemot **kuka, kekä, ken, kumpi, mikä** asettavat puhutun esineen erotuksen kysymykseen. Esim. **Mikä** pöytä on musta? **Kumpi** pöytä on punanen? **Kuka** mies tuli? **Ken** osaa lukea?

4) **Takakohtaiset** asemot **joka, jompi, ku, mi** yhdistävät päälauseen jäsenen sijassa olevan sivulauseen johonkukseen päälauseen jäseneseen. Esim. **Mies, joka** pian syö, on virkku. Ota astioista, **jomman** (astian) näet parhaaksi. **Talo, kussa** hän asuu, on palanut. **Kynttilä** valaisee tutkiwan kasvoja, **mi** miettii tieteiden symphydet.

5) **Itsekohtainen** asemosana **itse** merkitsee lauseen sivujäsenenä sitä esinettä, joka on sen aluksena. Esim. **Poika** löi **itseänsä**. Hän otti **itselleen** kirjan.

6) **Epämääräiset** asemosanat **joki, joku, jompikumpi, kenkään, kuki, kukaan, miksi, mitään** merkitsevät esineen epämääräisesti. Esim. **Joku** lapsi lukee **jompaakumpaa** kirjaa. Ei sitä kuule **kenkään**. Sen **kuki** näkee. **Kukaan** ei häiritse häntä. **Kuki** tekee työtään, **mikä mitäki**.

b. **Liite-asemot** -ni, -si, -nsa, -mme, -nne, -nsa merkitsevät esineen omistajaa ja liitetään omistettavan sanan perään. Esim. **Kirjani** (minun kirja), **kirjasi** (sinun kirja), **kirjamme** (meidän kirja), **kirjanne** (teidän kirja), **kirjansa** (hänen eli heidän kirja) on hyvä.

44. **Asemosanoihin** luetaan vielä asemoista johdetut **asemosanaiset laatusanat**: 1) **kansaperäiset**: meikäläinen, teikäläinen, heikäläinen; täkäläinen, tuokalainen, sikäläinen; 2) **osottavaiset**: tällainen, tuollainen, sellainen; tällainen, tuollainen, semmoinen; tänkäntainen, tuonkäntainen, senkäntainen; tännäköinen, tuonnäköinen, sennäköinen; 2) **kysymäiset**: millainen, kullainen; mimmoinen, kummoinen; minkälainen, millinen, mitthyinen; 4) **takakohtaiset**: jollainen, kummoinen, jommainen.

Tekosana.

(Kerrottava: § 24: 5 ja §§ 25, 26, 28 ja 43: 1.)

45. Tekosanat ovat **kohteettomia**, **kohteellisia** ja **itsekohtaisia**:

1) **Kohteettomia** ovat tekosanat, joiden tekeminen ei vaikuta aluksesta muuhun esineeseen. Esim. **Poika astuu, istuu, nukkuu.**

2) **Kohteellisia** ovat tekosanat, jotka vaativat esineen, kohteen, johon niiden tekeminen vaikuttaa. Esim. **Poika lukee kirjaa. Hän takoi rautaa. Hän on haastellut tarinan.**

3) **Itsekohtaiset** ovat semmoisia tekosanoja, joiden tekeminen vaikuttaa tekiään takaisi. Esim. **Poika pistäikse (pistää itsensä) piiloon. Me muuttaimme (muutamme itsemme). He heittäywät (heittävät itsensä) kelloaan.**

46. Tekosanan **tekiämuotoja** on yksikössä ja monikossa kolme, ensimmäinen, toinen ja kolmas tekiä. Esim. yksikössä: **Minä** sanon (puhuja), **sinä** sanot (puhuteltu), **hän** sanoo (puhuttu); monikossa: **me** sanomme (puhujat), **te** sanotte (puhutellut), **he** sanovat (puhutut).

47. Tekosanan aika on taikka **suora** taikka **suhteellinen**:

1) **Suorassa aiassa** tekeminen käsitetään ainoastaan puhumiseen katsoen, ollen näitä tekosanan muotoja kolme, nykyiselle aialle kaksi ja tulewalle yksi:

a) (nykyinen) **lähi-aika**: **Poika lukee, kirjottaa** (lukeminen, kirjottaminen tapahtuu yhtenä aikana, kun puhuminen, siis puhuesä, eli tekeminen on nykyisessä aiassa parhaaltaan kestävä);

b) (nykyinen) **ohi-aika**: **Poika on lufenut, on kirjottanut** (lukeminen, kirjottaminen on tapahtunut puhumista ennen, on puhuesä tähtetty, eli tekeminen on nykyisessä aiassa päätetty);

c) (nykyinen) **tulo-aika**: **Quen eli tulen lufemaan, kirjottamaan** (lukeminen, kirjottaminen seuraa puhumista, tapahtuu puhumisen jälkeen, eli tekeminen tapahtuu tulewassa aiassa).

2) **Suhteellisessa aiasa** tekeminen lausutaan johonki toiseen tekemiseen katsoen, ollen näitä muotoja kaksi entiselle aialle:

a) **entinen lähi-aika**: Poika luki, kirjotti (lukeminen, kirjottaminen tapahtui yhtenä aikana, kun joku toinen tekeminen entisessä aiasa, siispä ennen nykyistä puhumista, eli tekeminen oli entisessä aiasa kestävä);

b) **entinen ohiaika**: Poika oli lufenut, oli kirjottanut (entisessä eli ohitse menneessä aiasa, ennenkun joku toinen tekeminen tapahtui, eli tekeminen oli päätetty entisessä aiasa, ennenkun toinen tekeminen samassa entisessä aiasa tapahtui).

48. **Tekosanan aikamuotoja** on siis viisi:

1) (nykyinen) **lähi-aika**: Minä kirjotan nyt, kun puhunkin;

2) **entinen lähi-aika**: Minä kirjotin ennen puhumistani, mutta yhtähaavaa kun toinen luki;

3) (nykyinen) **ohiaika**: Minä olen kirjottanut vasta juuri, ja nyt puhun;

4) **entinen ohiaika**: Minä jo eilen olin kirjottanut, kun toinen luki;

5) **tulo-aika**: Minä kirjotan eli tulen kirjottamaan, puhuttuani.

49. **Muksesta** käy tekeminen sanoa suorastaan, myönnittäin, ehdotellen, toivottain tahi käskien, taikka voi tekemisen ainoastaan nimittää tahi laatusanana käyttää. Sen mukaan, miten siis tekeminen lausutaan, erotamme seitsemän tapaa.

1) **Suoratapa** merkitsee maineen varsinaisena, lausuu suoran päätöksen. Esim. Lapsi oppii, on oppinut.

2) **Myöntätapa** sanoo tekemisen myönnettyä, mahdollisena. Esim. Lapsi oppinee, taitanee.

3) **Ehtotapa** sanoo, että tekeminen, joka itsessään ei ole varsinainen, katsotaan jonkun ehdon nojassa mahdolliseksi. Esim. Jos lapsi luki, hän oppii.

4) **Toivotapa** merkitsee tekemisen toivottuna, sallittuna. Esim. Lapsi oppikoon, taitakoon.

5) **Käskeytapa** lausuu tekemisen käskemällä. Esim. **Lue, opi, lapsi!**

6) **Nimitapa** tekemisen ainoastaan nimittää eikä sitä alustesta lausu. Esim. **Hyvä on lukea. Oppiminen on tarpeellinen.**

7) **Laatutapa** sanoo tekemisen laatusanana, esineen omainsuutena. Esim. **Lukewa lapsi oppii. Oppinut lapsi taitaa.**

50. Tekosanaalla voi vielä erottaa kaksi lajia, uloskohtaisen ja vastakohtaisen:

1) Tekosana kun sanoo lauseen aluksen jotaki tekewän, toimittawan, se on uloskohtaisessa lajissa. Esim. **Mies hakkaa puita. Tyttö ompelee.**

2) Tekosana kun taas sanoo, että lauseen alus tekemisen kärsii, sen vastaan ottaa, se silloin on vastakohtaisessa lajissa. Esim. **Puita hakataan. Pöytää lyötiin. Tuoli on rikottu.**

Tekosanan taiputus.

51. Tekosanan taiputusta sanotaan **käytelmäksi**, käyttölemiseksi, joka sisältää sanan kaikki tekiäin, lukuin, aikain, taipain ja lajien muodot, millä sen erityiset vaiheet merkitään. Näytteeksi käyteltäköön sanon:

a. Uloskohtainen.

1. Suoratapa.			3 sano-i
	Lähi-aika.	Monikko: 1 sano-imme	2 sano-itte
Yksikkö: 1 sano-n	2 sano-t		3 sano-iwat.
	3 sanoo		
Monikko: 1 sano-imme	2 sano-tte		Ohj-aika.
	3 sano-wat.	Yksikkö: 1 olen sano-nut	2 olet sano-nut
			3 on sano-nut
	Entinen lähi-aika.	Monikko: 1 olemme sano-neet	2 olette sano-neet
Yksikkö: 1 sano-in	2 sano-it		3 owat sano-neet.

Entinen ohiaika.

- Yksikö:** 1 olin sano-nut
2 olit sano-nut
3 oli sano-nut
- Monikko:** 1 olimme sano-neet
2 olitte sano-neet
3 oliwat sano-neet.

Tulo-aika.

- Yksikö:** 1 sano-n eli tulen
sano-maan
2 sano-t eli tulet
sano-maan
3 sanoo eli tulee
sano-maan
- Monikko:** 1 sano-mme eli tu-
lemme sano-maan
2 sano-tte eli tulet-
te sano-maan
3 sano-wat eli tu-
lewat sano-maan.

2. Myöntätapa.

- Yksikö:** 1 sano-nen
2 sano-net
3 sano-nee
- Monikko:** 1 sano-nemme
2 sano-nette
3 sano-newat.

3. Ohtotapa.

- Yksikö:** 1 sano-isiin
2 sano-isit
3 sano-isi
- Monikko:** 1 sano-isimme
2 sano-isitte
3 sano-isiwat.

4. Toivotapa.

- Yksikö:** 1 — — —
2 sano'-os
3 sano'-koon

- Monikko:** 1 sano'-koomme
2 sano'-kootte
3 sano'-koot.

5. Käskytapa.

- Yksikö:** 1 — — —
2 sano'
3 sano'-kaan
- Monikko:** 1 sano'-kaamme
2 sano'-kaatte
3 sano'-kaat.

6. Nimitapa.**Ensimmäinen nimitapa.**

- Santo:** sano-a
Muutanto: sano-aksi.

Toinen nimitapa.

- Sunto:** sano-essa
Muunto: sano-en.

Kolmas nimitapa.

- Omanto:** sano-man
Sunto: sano-massa
Lähdentö: sano-masta
Menentö: sano-maan
Sivunto: sano-malla
Stanto: sano-malta
Wajanto: sano-matta.

Neljäs nimitapa.

- Nimentö:** sano-minen
Santo: sano-mista.

Viides nimitapa.

- Sivunto:** sano-maisilla
Stanto: sano-maisilta.

7. Laatatapa.**Ensimmäinen laatutapa.**

- Nimentö:** sano-wa
Omanto: sano-wan

Dsanto: sano-waa
 Msunto: sano-wassa
 j. n. e.

Toinen laatutapa.

Nimentö: sano-nut
 Dmanto: sano-nehen, sanoneen.

Dsanto: sano-nutta
 Msunto: sano-nessa
 Lähdentö: sano-neešta
 Menentö: sano-neeßen
 Siwunto: sano-neella
 j. n. e.

b. Bastakohmainen.

1. Suoratapa.

Lähi-aika: sanota-han
 Entinen lähi-aika: sanott-ihin
 Oh-i-aika: on sanott-u
 Entinen oh-i-aika: oli sanott-u
 Tulo-aika: sanota-han eli tullaan sano-maan.

2. Myöntätapa: sanotta-neen

3. Ehtotapa: sanotta-isiin

4. Toivotapa: sanotta-koon

5. Käskytapa: sanotta-kaan.

6. Nimitapa.

Ensimmäinen nimitapa.

Dsanto: sanottaa
 Muutanto: sanottaakfi.

Toinen nimitapa.

Msunto: sanotta-essa
 Mwunto: sanotta-en.

Kolmas nimitapa.

Dmanto: sanotta-man
 Msunto: sanotta-massa
 Lähdentö: sanotta-mašta
 Menentö: sanotta-maan
 Siwunto: sanotta-malla
 Dtanto: sanotta-malta
 Wajanto: sanotta-matta.

Neljäs nimitapa.

Nimentö: sanotta-minen
 Dsanto: sanotta-mišta.

Viides nimitapa.

Siwunto: sanotta-maifilla
 Dtanto: sanotta-maifilta.

7. Laatutapa.

Ensimmäinen laatutapa.

Nimentö: sanotta-wa
 Dmanto: sanotta-wan
 Dsanto: sanotta-waa
 Msunto: sanotta-wassa
 j. n. e.

Toinen laatutapa.

Nimentö: sanottu
 Dmanto: sanotun
 Dsanto: sanottua
 Msunto: sanotussa
 Lähdentö: sanotusta
 j. n. e.

M n i s t. Tekosanan wartalon löytää, kun heittää uloskohitaisen suoraa tawan lähi-ajan tekijäpääteen n ja korventaa siferakkeen, jos se tawun sulkeutussa on pehmennyt. (Vertaa § 36).

Aputehdikkö.

52. Kaikkia vaiheitaan eivät teko sanat päätteillään kykene lausumaan; sentähden käytetään täksi tarpeeksi aputehdiköitä. Teko sanat, jotka toisten teko sanain yhdistyksessä merkitsevät niiden aika- ja tapa-vaiheita, ovat aputehdiköitä.

1) **Aian** aputehdiköitä (§§ 47—48) ovat **olen** ja **tulen**. Esim. **Olen** lukeut kirjjan. **Olin** kirjottanut kirjeen. **Olen** tekewä työtä. **Tulen** tekemään työtä.

2) **Tawan** aputehdiköitä (§ 49), jotka merkitsevät mahdollisuutta, wälttämättömyyttä j. n. e., ovat lienen ja tekiättöminä käytetyinä: **auttaa**, **haittaa**, **kannattaa**, **kelpaa**, **kestää**, **käskää**, **käy**, **käyttää**, **mahtaa**, **maksaa**, **näkee**, **näyttää**, **pitää**, **pätii**, **riittää**, **saa**, **saattaa**, **sietää**, **sopii**, **suiittaa**, **synthy**, **tahtoo**, **taittaa**, **tarwitsee**, **tietää**, **tohtii**, **tulee**, **tähtyy**, **woi**, **wälttää**, y. m. Esim. **Oppilas** lienee **hywinki** lukeut. **Kelpaa** rikkaan elää. **Woimallisen** **käy** käskeminen. **Sinun** **pitää** tuleman. **Poian** **tähtyy** lukea. **Woi** olla mahdollista.

Määräsana.

(Kerrottawa: § 24: 6, §§ 30—33).

53. Määräsana lauseessa kuuluwat teko sanaan, laatusanaan tai määräsanaanki, ja ovat teko sanan yhdistyksessä:

1) **paikan määrääjiä**, esim. **Katselemme** nyt puuta: **alalla** on runko, **keskellä** oksat ja **ylähällä** latka. **Kun** on **liki**, niin puskee, **kun** on **kaukana**, niin ammuo.

2) **aian määrääjiä**, esim. **Quin eilen**, **tänään** osaan. **Sarwoin** sarwi soken suussa: **silloin** soittaa, **kunsa** saapi; — **hynä** teko sanan, laatusanan ja määräsanan yhdistyksessä:

3) **laadun määrääjiä**, esim. **Mielellään** koira merrassa, **kun kauniisti** kannetaan. **Poika** on **aitwan** uuttera. **Hywin** **hyllä** hullu **hynti**. **Puhut** **kowin** hiljaisesti.

Sijasana.

(Kerrottawa: § 24: 7.)

54. Sijas sanat käytetään nimisanain ja nimitänoina käytethin sanain erityisiä paikan, ajan, laadun ja syyn vaihteita merkittämään, milloin nämä sanat eivät taiputus pääteillään niitä kykene lausumaan. Esim. Opettaja istuu pöydän edessä. Lapsi seisoo hänen luonaan. Opettaja istui lasta ennen. Oppilas teki käskyn mukaan. Hän meni kaupunkiin asiainsa tähden.

Sidesana.

(Kerrottawa: § 24: 8.)

55. Sidesanat ovat niillä yhdistethin lauseiden mukaan rinnastawia ja alistawia:

1) Rinnastawat sidesanat yhdistävät yhdenarwoisia lauseita ja yhtäläisiä lauseen jäseniä. Esim. Raikki myömmämme sokean ihmisen onnettomuuden, ja hänen tilansa onki mitä onnettomin. Hän on onneton; mutta sydämen rikkaus woi tehdä hänenki onnelliseksi. Beda oli sokea eikä nähnyt maan kauneutta. Hän awasi suunsa ja saarnasi.

2) Alistawat sidesanat taas yhdistävät siwulauseen päälauseeseen. Esim. Hän saarnasi niin, että hengellisesti sokeat saivat näkönsä. Jos ihmiset waikkenewat, niin kiwet huutawat.

56. Rinnastawat sidesanat ovat wiittä laatua:

1) yhdyttäviä: ja, myös, vielä, sitä paitsi, ei ainoastaan — waan, sekä — että; — ki. Esim. Sekä isä että äiti menee metsään. Heiniä ei kaswa ainoastaan niityllä, waan pelloillaki.

2) wastustawia: mutta, waan, taas, sitä vastaan, kuitenkin, ainaki, kumminki; — pa, — pä. Esim. Suoksin, waan on jalkani kipeä. Tänään et mitään ongella saa; — saanpa kalan.

3) erittäviä eli poistuttawia: taikka, tahki, eli, joko — wai, taikka — taikka, milloin — milloin, osittain — osittain.

Esim. Sano taikka ole sanomatta. Poian oli nälkä eli hantä hiukasi. Hän milloin itki, milloin nauroi.

4) **Johduttawia:** siis, sentähden, siksi, siispä, sentähdenpä, Esim. Nyt sataa; sentähden maa kastuu. Kukaan ei näe; antanen siis nuttuni.

5) **selittäviä:** toki, muka, näet, nimittäin. Esim. Hän ei huomannut; hän näet kulki pimeässä. Voimani ovat wäsyneet; on toki lewon aika.

57. **Alistawia sidosanoja** ovat:

1) **aian sidosanat:** kun, niin pian kun, niin kauan kun, ennenkun, sittekun, koska, koska, jahka. Esim. Kun tyttö oli tuokion toivaltanut, tuli häntä vastaan kerjäläisukko. Ei kauas ennättännyt, ennenkun häntä vastaan tuli alaston lapsi.

2) **laadun sidosanat:** a) **werrottawat:** kun, kuin, niinkun, niinkun jos, (siten —) miten, kuten, (sen mukaan —) kun; b) **seuruuttawat:** niin — että, niin — jotta, että, jotta, ettei. Esim. a) Me lapset joudumme jäällä niin sukkelasti, kun hewonen rekineen. Kissa on sukkelampi, kuin koira. Miten luet, siten taidat. — b) Lapset itkiwät niin, että hywän kuum mieltä liikutti. Minä laulan niin hartaasti, että osaan.

3) **Syyn sidosanat:** a) **syyn määrääwät:** sillä, koska, kun, siitä — että, sentähden — että; b) **tarkottawat:** jotta, että; c) **ehdottelewat:** jos, joska, jahka, kun, sillä ehdolla — että, mutta jos, jos waan, jos waan ei; d) **myödittawät** (wastakkaisen syyn): ehkä, ehkei, waikka, waikka ei, waikkapa. Esim. a) Kiitoksia paljon, hywä kun, kun tiemme niin hywästi walsit. Kiiruhtakaatte äitiinne luo, sillä hän on jo paljon teitä murehtinut. b) Minä tahdon teitä wähän walaista, jotta tien löydätte. Pääskysen jalat ovat hywin pienet ja heikot, etteiwät lentoa estäisi. c) Jos tarkoin tunnette talon, niin tahdon tietänne wähän walaista. Tytywäinen olisin, jahka kotiin pääsisin. d) Ei kukaan uskaltanut awuksi, waikka kansaa oli paljo rannalla. Pääskysset ovat kaikkein hyödyllisimpiä lintuja, waikka emme niitä syö.

Muist. **Kiitotosanat** (§ 24: 9) kerrottakoot tässä!

Sanaluokkain jako.

58. **Esineet** eli kappaleet, niiden omaisuudet ja teot voimme käsittää, mielessämme kuvata. Tällaisia käsityksiä sanotaan **ymmärteiksi**. Sanat, jotka merkitsevät näitä itsessään määrättyjä esineiden, laatuin ja tekein ymmärteitä, ovat **ymmärresanoja**. Ne ovat kolmea laatua: nimisanat, laatusanat ja tekosanat. Ne tekewät ajattelemisen ja puheen sijälön. — Muut sanaluokat merkitsevät näiden ymmärteiden keskinäisiä vaihteita, koskevat ajattelemisen ja puheen muotoa ja nimitetään sentähden **muotosanoiksi**. Näitä ovat: lastusanat, asemosanat, määräs sanat, sijasanat, sidos sanat ja kiihtö sanat.

C. Sanain johto.

59. Sanat ovat taikka alkuperäisiä, juurisanoina, joista toisia voi johtaa, esim. puu, juo, kala; taikka johdoksia, jotka saadaan juurisanoina **johdepäätteillä**, esim. pu-inen, juo-ja, kala-stan; taikka **yhdys sanoja**, jotka syntyvät kahden tahi useamman sanan niin toisiinsa yhdeksi sanaksi yhdistämillä, että ne tekewät ainoastaan yhden ymmärteen, esim. puupää, kalamies.

Juurisanat.

60. Juurisanat ovat yksi- tahi kaksitekijisiä sanoja, päättyen kaikki ääntiöllä, mutta harvemmat sillä alkaen, esim. pää, lumi, yön, puhuu. — Näihin luetaan **äänimuotoiset** sanat, jotka osottavat toimituksen ääntä tahi liikuntotapaa, esim. kahisee, kihisee; kähäjä, köhäjä; kalisee, kolisee; jyri-see, nuhisee; kukkuu, määkyy. Samaten wieraat, muista kielistä tuodut sanat luetaan juurisanoina, esim. piika, tuoli, rauta.

Johdetut sanat.

61. Johdokset juurisanasta saadaan **johdepäätteiden** lisäämällä, jotka, antaen sanalle uuden sanamuodon, tekewät sen

hmmärteen toisenlaiseksi. Niinpä nimisanasta **lehti** johtuu: nimisana **lehty-nen** (pieni lehti), laatusana **lehtewä** (lehtirikas), tekosana **lehdin** (taitan lehtiä), **lehdityn** (tulen lehdittääksi) y. m.; laatusanasta **paha**: nimisana **pahuus**, tekosana **pahennan**, määräsanana **pahasti** y. m.; tekosanasta **woin**: nimisana **woima**, laatusana **woimallinen**, tekosana **woiwun**, määräsanana **woiwasti** y. m.

Edellisestä jo näkyy, ettei ainoastaan juuri-sanoista, vaan jo johdetuista emäsanoinstaki voi uusia johdoksia saada. Niinpä esim. johdetusta sanasta **woima** johtuwat laatusanat **woimallinen**, **woimakas**, tekosanat **woimistun**, **woimistelen** y. m.; sekä näin johdetusta laatusanasta **woimallinen** taas **woimallisuus**, **woimallisesti** j. n. e.

Yhdistetyt sanat.

62. Rusfaki yhdyssanasja on kaksi osaa: **pääsanana** ja **määräysana**: Pääsana, joka on yhdistyksen jälkimäinen osa, lausuu päähmmärteen, esim. **päämies**, **kirkkowäki**; kun taas määräysana, yhdistyksen edellinen osa, liikemmin määrää pääsanana, esim. **päämies**, **kirkkowäki**. Määräysana saa puhuesja korkeamman äänen painon, esim. **päämies**, **koúlupdika**.

Sanaperhe.

63. Raikki juurisanasta johtamalla ja yhdistämällä saadut sanat, johdotukset ja yhdyssanat, ovat **sanaperhe**. Niinpä esim. sanan **puu** sanaperheen tekewät johdotukset ja yhdistykset, joissa on tämä yhteinen juuri: **puuhut**, **puuhuinen**, **puisto**, **puistikko**, **puistola**, **puukko**, **puukkonen**, **puukko-wa**, **puinen**, **puisewa**, **puisuus**, **puisewuus**, **puutwa**, **puuwuus**, **puutawa**, **puula**, **puulas**, **puukas**, **puutikka**, **puullinen**, **puuton**, **puuttomuus**, **puitan**, **puite**, **puunnun**, **puudun**, **puunnutan**; **puu-willa**, **puu-seppä**, **porras-puu**, y. m.

C. Kolmas jakso.

A. Lause-oppia.

(Kerrottava: § 1, 2, 27—33).

Paljas lause.

64. Paljas on lause, jossa on ainoastaan kaksi lauseen jäsentä, alus ja maine. Esim. Lappi istuu. Tuoli on matala.

65. **Aluksena** voi lauseessa olla nimisana tai joku muu, nimisanaanä käytetty sana, vieläpä koko lause eli ajatuski. Esim. **Tyttö** itkee. **Sywää** kiitetään. **Minä** luen. **Rakka** (kirjaa) en näe. **Lukeminen** on hyödyllistä. **Virastassa** on sairaalle kulkemista. **Surullista** on kuulla sitä. **Naurattaa** nähdä sitä. **Ta** on sidosana. "**Lappi istuu**" on paljas lause.

66. **Mus** on taikka näkyvä, erityisenä sanana, taikka **kätketty**, milloin se ainoastaan maineen tekiä-päätteellä merkitään. Esim. **Kivi** on kova. **Mhkerä oppii**. **Opin**. **Lukekaamme!**

Muist. Toisinaan ei tekiätä olekaan, ja sanotaan teko sanaa silloin tekiämättömäksi. Esim. **Teet** hyvin taikka pahoin, edestäsi löydät. **Voipi** sen sanoa eteenki. **Lähdettävä** tästä on viimeinki. **Syllä** wäittää. **Minua** naurattaa. **Päättäni** palelee.

67. **Maineena** on taikka 1) teko sana yksinään, jolloin sitä sanotaan **suletukseksi**, taikka 2) tekewät sen **aputehdikkö**, jota nimitetään **yhdyttimeksi**, ja joku muu sana, — nimisana, laatusana, lausujana tai teko sanan nimi- tai laatusana, — jota lauseen jäsenenä sanotaan **mainenimiköksi**, ollen tällainen maine **awonainen**. Esim. 1) **Murinko** **paistaa**. **Päätt** **sulaawat**. 2) **Murinko** on (yhdytin) **taiwaankappale** (mainenimikkö). **Tulwa** oli kova. **Työ** on tehtynä. **Kirjotus** on juoksena. **Kirjottaminen** on tekemistä. **Kirja** on tällainen. **Kirjoja** on wiisi.

68. **Sulettu** maine, miten awonaisen maineen yhdytinki, noudattaa aluksen tekiätä ja lukua niin, että, jos alus on yksikössä tai monikonki osannossa, teko sana on yksikössä, mutta

monikossa, jos alus on monikon nimennöissä. Esim. Ruhtinas sanoi. Minä hävittäisin. Sinä pelastit. Dupa karpästä. Sotamiehiä hiiwi. Siwäthän syöpäläiset hyödytä. Syödyttävät ne. Me kiitämme. Te hlistätte.

69. Uvonaisen maineen mainenimikkö on nimennöissä, osannossa tahi olennessa aina ajatuksen erilaisuuden mukaan. Esim. Hämmähäkki on eläin. Lanka on luoja. — Leikki on hupasaa. Ovatko hämmähäkimmme myrkyllisiä? Hämmähäkit owat eläimiä. Asia on sitä laatua (laatuinen). Werkko on lankaa (lankainen). Matti on suurta sukua (sukui-nen). — Hämmähäkki on pyytäjänä. Werkko on täynnä (tähtenä). — Käyminen on ruumiin liikuttamisesta. Warkaus on luvaton ottaminen. Tehdä pahaa on wihottaa Sumalata.

Lauseiden laadut.

70. Lauseet owat taikka myöteisiä, joissa maine alukselle omistetaan, taikka kielteisiä, joissa se aluksesta eitetään, ewätään. Esim. Lapset oliwat laiskoja. He lausuiwat. Eläimet leikkiwät. Koppamadot eiwät olleet laiskoja. Toinen ei jaksanut. Mettiäiset eiwät ennättäneet.

71. Ajatusten laadun mukaan owat lauseet vielä suoria eli päätöslauseita, kysyviä, myödyttäviä, ehdottelemia, toivot-tawia ja käskewiä.

1) **Suora lause** ajatuksen ilmottaa puhujan päätöksensä. Esim. Eläimet leikkiwät. Muurahaiset juoksawat. Lapset ei-wät keksineet.

Jos puhuja tuntee lausunnan totuuden oikeen sywältä, on lause huudahduslause. Esim. Kuinka suloisena päivä lois-taa! Dupa hupasa ollaksemme!

2) **Kysyvä lause** sanoo puhujan kysymyksen. Esim. Mikä on suosja sääryhjetön? Kuka sen sanoi? Opettajako sanoi? Sanoiko opettaja? Sinäkö sen sanoit?

Wastaus on kysywän sanan mukainen; mutta tekosana muuttaa teliänjä aina vastaajan mukaan. Esim. Mikä on

suossa jääryhjetön? **Kurki.** — Kuka sen sanoi? **Dpettaja.** — Dpettajako s.? **Ei.** — Sanoiko o.? **Ei sanonut.** — Sinäkö sen sanoit? **Minä** taikka **En minä, vaan sinä.**

3) **Ryhdyttävä lause** sanoo puhujan päätöksen mahdollisena. Esim. Poika lienee uttera. Hän oppinee. **Lukemme.**

4) **Ehdotuslause** ilmoittaa päätöksen toteutumisen olevan jonkun ehdon nojassa. Esim. Oppilas oppisi. **Minä lukisin.**

5) **Toivotuslause** sanoo puhujan toivotuksen, sallimisen. Esim. **Joska** oppilas olisi uttera! **Oppikoon** poika! **Dkoon** rauha!

6) **Käskewä lause** ilmoittaa lausutun käskyn tahti kehoituksen. Esim. **Ole** uttera! **Menkäämme!** **Tules,** auta minua! **Lulkaatte!**

Muist. Miten toivo-, niinpä käskytapaaki käytetään sallimista lausuesssa. Esim. (Saanko mennä?) **Mennös** vaan, ja mene vaan. **Menköt,** jos haluavat. **Lulkaatte** vaan. (§ 49: 4 ja 5).

Kaswanut lause.

(§§ 27—33).

72. Lause, jossa on muitaki jäseniä, kun alus ja maine, sanotaan **kaswanueksi.** Esim. **Rauan** on **kwät** **meitä** **petel-** **lyt.** **Pilwet** **taiwaan** **kannen** **folkoksi** **tekewät.** **Niityt** **pu-** **keuwat** **wiberiään** **pukuunsa.** **Lehdet** **yleensä** **puhkeutuwat** **pui-** **den** **oksiin.** **Ruohon** **kukat** **wiehättävät** **monilla** **wärillänsä.** **Wimein** **kauuit** **niityt** **yleensä** **kukoistawat** **lämpimästi** **su-** **loisen** **kirjawina.**

Lisääntö.

(Katse: § 27).

73. Lisääntönä on:

1) **laatusana** nimisanansa sijassa ja lu'ussa. Esim. **Ut-** **tera** **poika** **lukee.** Hän on **wilkas** **nuorukainen.** **Wiberiät**

lehdet puhfeutuwat. Vinnut laulawat **suloisia** säweleitään **wiheriässä** metsässä.

M u i s t. Niinöastaan harwoin on laatusana eri sijassa. **Esim.** **Olen** pahoilla mielin. **Tulen** vähäkki aikaa.

2) **laskufana**, samaten pääsanansa sijassa ja lu'ussa, paitfi suor^{at} laskufanat, alkain kahdesta, hynnä pari, vähä, paljo, jotta, kokonaisen aluksen, mainenimikön ja kohteen lisääntönä ollen, waatiwat pääsanansa osantoon, hynnä muisfaki sijoissa ja waiheissa yksikköön. **Esim.** **Kolmas** poika tuli neljäntenä päivänä. **Wiifi** miestä meni kahteen wenheesen. **Wonesfa** wenheesjä tarwitsee waan pari airoa.

M u i s t. Muutam^{at} laatu- ja laskufanat eiwät lisääntönä taiwu: **joka**, **koko**, **aika**, **kelpo**, **oiwa**, **pikku**, **wiime**, **eusi** ja nimisanan edellä itse. **Esim.** **Joka** poialla on kirja. **Aika**, **kelpo** miehen näen.

3) **asemofana**. **Esim.** **Tämä** poika lukee. **Nuo** poiat eiwät lue. — **Siäni** tuli. Poika antoi rahansa (poian). Poika oli antanut sijarelle hänen helmensä (sijaren). — **Mimmo**inen lapsi hän on?

M u i s t. 1. Osotusasemoinen sana kun on suoran laskufanan edellä monikossa, noudattaa maine fitä. **Esim.** **Nämä** kolme puuta kaatu^{iwat}. **Me** neljä oppilasta menimme.

M u i s t. 2. Jos 3:n tekien liiteasemo tarkoittaa lauseen siwujäsentä, eikä alusta, on tekia-asemon omanto vielä edelle asetettava. **Esim.** Poika antoi sijarelle hänen helmensä.

4) **nimisana omannosfa**, ja selkehden wuoksi jostus juuri muisfaki sijassa tahi sijafanan kansfa yhdistyksessä. **Esim.** **Ruohon** kufat wiehättäwät. **Katselen** niittyin kauneutta. **Kalain** iloisa lauma uiskentelee. — Hänellä on puutos rahoista (rahain puutos). **Huone kuffulalla** (kuffulalla oleva huone) on kaunis. **Koulu** alkaa 1:nä p:nä **Synskunta** (Synskunn 1:nä p:nä). **Seikka** sattui **Sywäskylän** kaupungissa; tapah^{tui} **Laukaan** pitäjä^{nä} **Seppälän** kylässä. — **Rakkans Zumalata** kohtaan (Zumalan rakkans).

5) **tekofanan** laatu^{tawat} ja nimitawan monet muodot. **Lutewa** poika on uut^{tera}. **Luettawa** kirja on h^{ywä}. **Lu-**

fenut poika osaa luetun kirjan. **Sinun** laulamassa **wirressä** olivat säweleet **wiehättäviä**. **Nauttikaamme** ystävän **antamia** lahjoja. **Sai** halun **nähdä** lapsiansa. **Lupa** leikkiä **puhua**.

74. **Mittaa** ja **paljoutta** merkitsevät **nimisfanat**, **voitto-** ja **yliwertaiset** tilat **hunnä** monet muut **paljoutta** merkitsevät, **niin** **fanotut** **osannaisfanat**, jotka **kaiikki** **tällöin** **oikeastaan** **owat** **lisäännöinä**, **waatiwat** **pääsanansa**, joka **nyht** **tulee** **lisäännökksi**, 1) **nimisfanat** **osantoon**, joskus **lähdentöön**, 2) **yliwertaiset** **tilat** **osantoon** **tahi** **lähdentöön** **sekä** 3) **woittolilat** **lähdentöön**. Esim. 1) **Meille** **tuli** **joukko** **miehiä**. **Ostin** **kolme** **kappaa** **maltaita**. **Osa** **miehiä** (**miehistä**) **saa** **jo** **työn** **tehneeksi**. **Toisella** **heistä** **oli** **kello**. **Uksealle** **lapsista** (**lapselle**) **annettiin** **lahja**. **Kuka** **meistä** **työn** **tekee?** 2) **Mätäs** **on** **maita** **wanhin**, **paju** **puita** **ensimäinen**. **Kirjoistaan** **antoi** **hän** **pienimmän** **minulle**. 3) **Somman** **lahjotti** **hän** **niistä** **weljelleni**.

75. **Wierellisyys** on 1) **nimisfanainen** **lisääntö**, joka **seisoo** **samassa** **sijassa** **kun** **suhdesana**; **mutta** **jos** 2) **erisnimen** **wierellisyys** **on** **elävää** **olentoa** **merkitsevä** **nimisfana** ja **ilman** **likenmättä** **määrääjättä** **suhdesanansa** **edellä**, **on** **se** **nimennösfä**; **jos** **taas** 3) **wierellisyys** **on** **yhteisnimi**, **senminki** **jos** **sillä** **on** **määrääjä**, **niin** **yhteisnimi** **taipuu** **suhdesanansa** **mukaan**, **samaten** **kun** **jos** **liian** **useita** **nimiä** ja **nimityksiä** **seuraisi** **perätysten**. Esim. 1) **ystäväni**, **entinen** **kappalainen**, **kuoli**. **Helsinki**, **Suomen** **pääkaupunki**, **perustettiin** **mainion** **kuninkaan**, **ensimäisen** **Kustaan**, **aikana**. — 2) **Minä** **sain** **kirjan** **Antti** **Häkkilältä**. **Eli** **pispa** **Tuomaan** **aikana**, **eli** **Tuomas** **pispan** **aikana**. 3) **Minä** **sain** **kirjan** **pitäjään** **lautamieheltä** **Antti** **Häkkilältä**. **Annoin** **sen** **lautamiehelle** **Safari** **Matin-** **poika** **Heikkilälle**.

M u i s t. **Muntamia** **nimisanoja**: **kulta**, **murunen**, **parla**, **palanen**, **poloinen**, **raiska**, **raukka**, **rukka**, **wainaja** y. m. **käytetään** **edellisen** (2) **mukaan** **usein** **yhdistyksen** **jälkipuoliskana**. Esim. **Shmisparalla**, **poikaraiskalla** **ei** **ole** **leipää**. **En** **saanut** **leipä** **murusta**, **kala** **kipinettä**.

76. **Suora nimentö** tahi **osanto** jonkun muun sanan kanssa, joka tavallisesti on nimisana jossaki paikkaa merkitsevässä sijassa, on alkuaan lyhennetty eli supistunut lause, joka kuuluu päälauseen alukseen tahi kohteeseen. Esim. Kuka tuolla tulee, (ja hänellä on) **pää** väärässä. Puu kasvoi, omenia **oksat** täynnä. Näin hänen eilen **kirves** kädessä. Hätkös rikkaan elää, (kun hänellä on) **rahoja** pitkin pitäjästä.

77. **Puhuttelu** on nimennösfä ja huudahdus sekä nimennösfä että kiihtösanana käyttäen, osannossa. Esim. Totelkaatte, **lapset**, vanhempia! — **Sölmö**, mitä tekee! Voi **weikkosta**, mitä sanelee. Voi **päiviäni**.

Kohde.

(Katso § 28 ja 45).

78. Kohde on joko **kokonainen** tahi **osannainen**:

1) Kokonainen on kohde, kun tekošana kohtaa koko esinettä, ja käytetään silloin, kun tekošanas tekeminen ajatellaan täydellisenä, päätettynä. Esim. **Syö kala!** **Kissa söi kalan.** **Kissa söi kalat.**

2) Osannainen taas on kohde, kun tekeminen kohtaa vaan esineen osaa, kun tekeminen ajatellaan epämääräisenä, päättömänä eli yhä pitkitettynä, tahi kun lause on kielteinen. Esim. **Kissa söi kalaa, kaloja.** **Poika korjasi pöytiä.** **Hakkaa puita halkaamistaan.** **Elä syö kalaa!**

79. Osannainen kohde on kummanki lu'un 1) **osannossa**, kokonainen taas moniossa aina 2) **nimennösfä**, mutta yksikösfä tavallisesti 3) **omannossa** ja 4) **niminnösfä** ainoastaan, jos tekošana on **toivo** ja **käskeytävän** 1:nen tahi 2:nen tekiä, jos tekošanas nimitapa on yhdistettynä laadun määrääväin ja welvollisuutta tahi tähtymystä y. m. merkitsevään aputehdikköin kanssa, taikka aluksena ja lisääntönä muutamissa, muutoin tekiättömissä lauserakennuksissa. Esim. 1) **Uen kirjaa.** **En näe miestä.** **Uen kirjoja.** **En näe miehiä.** 2) **Näen miehet.** **Luki kirjat.** 3) **Sain kalan.** **Mhyön**

hewosen. 4) Tuo kirja! Pannos käsi! Ostakaamme kirves! Myökääte hewonen! — Sinun pitää laittaman poika koulun. Minun täytyy päättää työ. Tuomarin tulee tutkia asia. — Matille onnistui saada hyvä hewonen. Paimenen wirka on kaita karja. Kansan esimiehillä on valta muuttaa vanha ja säätää uusi laki. Minulla on lupa ottaa omena.

80. Toiset tekojanat vaativat osannaisen kohteen, mutta kun tekeminen on liemmin määrättyä, voi toisinaan kohde näidenki kanssa olla kokonainen. Esim. Äiti ihantelee lastansa, hnnä: äiti ihantelee lapsensa wallattomaksi. Isäntä hyödytti häntä, hnnä: isäntä hyödytti hänen rikkaaksi. Hän torui minua, hnnä: hän torui minun pahanpäiväiseksi. Päättäni kolottaa hnnä: pääni kolottaa halki.

81. Useat puheen parret, joissa on kohteeton tekojana jonkun nimi- tai laatusanan yhdistyksessä, saawat kohteellisten tekojanain tawoin kohteen osantoon. Esim. Poian on ikävä isäänsä. Käwi ikäväksi ruokaa. Hän läksi sutta pakoan.

Aluksen ja kohteen mainenimikko.

82. Alukseen ja kohteesen kuuluu usein nimi- tai laatusana ja seisoo se:

1) **olennoissa**, merkiten olevata ominaisuutta. Esim. Sairaana ei ihminen tee kelmollista työtä. Hän pshyhy uuttena. Häntä pidetään hyvänä. Talo on myötävänä. — Näen hänen iloifena. Pitivät minua wieraana. Hän ei pitänyt sinne menemistä häpeänä. — Alun yksinäni.

2) **muutannoissa**, merkiten tekemisen päämäärää tai seurausta. Esim. Lohin emäntä muuttui suolapatsaaksi. Tulimme sairaitfi. Lapset kaswoiwat isoiksi. Mies wihittiin papiksi. Hän rupeaa suutariksi. — Hän muutti pellon niityksi. Minä opetan häntä mieheksi. Hän luuli häntä hulluksi. Elä wäitä waletta todeksi. Jumala loi ihmisen omaksi kuwaksensa.

3) **seurannossa**, merkiten kumppanuutta, seuraa, joka on pää-asian mukana. Esim. Mies tuli **waimonensa**, **lapsinensa**. Talo myötiin **kirjoinensa**, **karjoinensa**. Laiwa hukkuu **kaikkine tawaroineen**. — Näin laiwan miehineen, **tawaroinen**. Söiwät **pähkinät kuorineen päiwineen**.

Paikan määrääjä.

(Kerrottava: § 29—30 ja 53: 1), 54.)

83. **Kyhmyksen kuinka kauwas? kuinka pitkältä?** vastaawat tavalliset kohteen (§ 79) sijat, niin että kielteisissä lauseissa, ja kun tekeminen ajatellaan pitkitettyinä, epämääräisenä, vastaus on 1) **osannossa**, mutta myöteisissä lauseissa ja kun tekeminen ajatellaan päättyneenä, 2) **monikossa nimenössä**, ja yksikössä tavallisesti 3) **omannossa**, ollen se 4) **nimennössä** ainoastaan vastakohtaisen lajin, toivo- ja käskeytävän 1:sen ja 2:sen tekiän kanssa, hynnä jos nimitapa on yhdistettyä laadunmäärääväin aputehdikköin kanssa tahti tekiättömissä lauserakennuksissa. Esim. 1) **Hewonen ei jaksu penikulmaa**. Suoksee **wirstaa** yhdeksän minuuttia. 2) **Suoksee päiwässä** monet **penikulmat**. 3) **Weni yhtä myötään wirstan**. **Ustui hynnärän**. 4) **Koko matka** ajettiin tunnissa. **Weiſatkaamme wirsta wirttä**. Tähtyhö **minun käwellä kokonainen penikulma?** Tarwis on joutua se **matka** pian.

84. **Kyhmyksen misä?** vastaawat asunto ja siwunto:

a) **asunto** merkiten olemista 1) **paikan sijässä**, 2) **esineen osain piirissä**, 3) **esineesen kiinitettyä**, 4) **jossaki toimittuksessa**, se kun lausutaan tekemisen tarkotuksella, 5) **sijällisessä tilaisuudessa** tahti jollaki nuhrattuna hynnä 6) **itse esineessä**, kun puhe on sen sijällisistä **ominaisuuksista**, joita sille omistetaan tahti epäillään sillä löytyvän. Esim. 1) **Koulu on Turussa**. 2) **Lintu on puussa**. 3) **Huiwi on kaulassa**. 4) **Ssä on kalassa**. 5) **Weiſti on ruosteessa**. **Istuu kadet ristissä**. **Sinä olet oikeassa**. **Mies on humalassa**, **tainnoksissa**, **suuttuksissaan**. **Muttu on noessa**, **liassa**. **Poika on yskätaudissa**. 6) **Ei lapsessa** ole laulajaa. **Onpa si-**

nussa aika weitikka. Kun ei lie minusa miestä. Onkohan minusa sen tekiätä?

b) **siwunto** taas merkiten olemista 1) paikan **luona** tahti **ulkopuolella**, 2) **irroillaan** esineen luona, 3) josfaki **toimituksessa**, se kun lausutaan tekemisen wälitappaleella eli työaseella, 4) **ulkonaisesa tilaisuudessa** tahti **leikissä** hynä 5) esineen **huostas**a tahti **ulkonaisena** omistettawana. (Esim. 1) **Miti on kirkolla**. 2) **Vintu istuu oxfalla**. **Huiwi on kaulalla**, **laffi rippuu naulalla**. 3) **Isä on nuotalla**, **poika ongella**. 4) **Työ on tekeillä**, **huone salwokfella**. **Hän on hywillänsä**, **hywällä tuulella**. **Oliwat ahkerimmallaan**. **Poiat owat miekkafilla**, **tytöt sokkofilla**. 5) **Lapsella on kirja**. **Sepällä on kelloja**. **Hän palweli meillä ja Pyynöfellä**.

85. **Kyshymyksen mistä? ja miltä?** vastaawat lähdentö ja otanto:

a) **lähdentö**, merkiten liifuntoa, eroamista 1) paikan ja esineen piirin ja rajain sijästä, 2) esineesen kiinitetystä tilasta, 3) tekemisen tarkotuksella lausutusta toimituksesta, 4) sijällisestä tilasta ja muhvauntumisesta, 5) **hengettömästä** kappaleesta, josta warjellaan, kielletään, luowutaan, sekä 6) **jonkun wallasta**, josta wapautetaan, pelastetaan, — jonka ohesta lähdenmösfä on 7) **henkilö** tahti **kappale**, jonka kelwollisuudesta johonki puhutaan, — hynä aputehdikön „on“ yhdistyksessä 8) **henkilö**, jonka mielestä mikä mitenki on, mikfiki näkhy. (Esim. 1) **Poika tulee Turusta, kaupungista**. **Vintu lentää puusta**. **Hewonen hyppää ha'asta**. 2) **Otan lakin päästä**. 3) **Isä tulee heinästä**. 4) **Pahasta muuttui hän hywäkfji**. **Tuli luffkarista papikfji**. **Pääfi uskataudista**. **Peji nuttunsa noesta, liasta**. 5) **Warjeli, esti, kielji, warotti minun waarasta, turhuudesta**. **Luopui sanastaan**. **Herkesi työstä**. **Taiwutti ilkydestä**. — **Talo on weroista wapaa**. 6) **Pelasti kaupungin wihollisista**. **Wierotti lapsen äidistään**. 7) **Ei Matista ole luffkarikfji, ei lapsesta lau-**

lajakfi. Nieneekö **mateesta** suolakalafji. Ei nutusta ole peitteeksi. 8) Suoja on häneestä kylmä. Suutarista on rauta kuuma. **Minusta** näkyy se mahdottomaksi. **Poiasta** tuntuu mutterana olo vaikealle.

b) **otanto**, merkiten liikuntoa eli eroamista 1) paikan luota eli **likeisyydestä**, 2) irtanaisesta tilasta, 3) tekemisen välilappaleella lausutusta **toimituksesta**, 4) ulkonaisesta **tilaisuudesta** tahi **leikistä**, 5) jonkun huostasta; — jonka ohessa otannossa on 6) **elävä olento**, josta kielletään, suojellaan, kätketään, salataan y. m. Esim. 1) **Miti** tuli **kirjolta**. 2) **Vintu** lensi **oksalta**. **Rakki** putoi **naulalta**. 3) **Isä** palasi **nuotalta**, poika **ongelta**. 4) **Rangas** otettiin **kuteelta**. **Poiat** tulevat **lumisilta**. 5) **Hän** otti **poialta** kirjan, **sepältä** kellot. **Kaupunki** vallotettiin **wihollisilta**. **Muutti** **meiltä**. 6) **Hän** kielji, kätki **minulta** kirjan. **Hän** säilytti **warkailta** tavarat. **Tavara** näin säilytettiin eli säilyi **warkailta**. Näin se on jo kauan ollut **heiltä** varjeltuna. **Sormus** kätkettiin **tytöltä** ja ruoska peitettiin **poialta**. **Ne** owatki **heiltä** kätöksä. — **Työ** onnistuu, **sujuu** **minulta** josjiki.

86. **Kyshymykseen** **mihin?** **mille?** **wastaawat** **menentö** ja **ananto**:

a) **menentö** merkiten liikuntoa 1) paikkaan, jonkun esineen piirin tahi osain sisään, 2) esineesen kiini, 3) tarkotuksella lausuttuun toimitukseen, 4) sisälliseen tilaisuuteen tahi jollaki muuraukseen; — jonka ohessa menennössä on 5) **esine** eli **kappale**, johon taitutetaan, totutetaan, johdatetaan, kehotetaan j. n. e. ynnä 6) **esine** eli **tarkotus**, **mihin** joku kelpaa, sopii, käytetään y. m. — Esim. 1) **Isä** menee **Turkuun**, **Kaupunkiin**. **Vintu** lentää **puuhun**. 2) **Panen** kengät **jalkaan**, **lakin** **päähän**. 3) **Isä** menee **heinään**, **kalaan**. 4) **Pääsi** **oikeaan**. **Soutui** **humalaan**, **suutuksiin**, **yskätautiin**. **Menä** **tuli** **nokeen**. 5) **Isä** taituttaa **lapsensa** **kuuliaisuuteen**. **Hän** **tottuu** **työhön**. **Tyhyn**, **suutun**, **kyllästyn** **siun**. 6) **Mies** on **kelwollinen** **palwelukseen**, **walmis** **sotaan**. **Rauta** on **tä-**

hän *sovelias*. *Oppilas* kulutti rahansa *kirjoihin*. Hän *wihittiin* papin *wirkaan*.

b) *annanto* taas merkiten liikuntaa 1) paikan tahi *esineen luoksi, ulkopuolelle*. 2) *irtonaiseen yhdistykseen*, 3) *tekemisen välitappaleella lausuttuun toimitukseen*, 4) *ulkonaiseen tilaan eli leikkiin*, 5) *jonkun huostaan*, — *hyvä se* 6) *henkilö eli asia*, jonka *hyödyksi* taikka *wahingoksi omaisuus* tahi *tunto* on. *Esim.* 1) *Miti meni kirkolle*. 2) *Lintu lensi oksalle*. 3) *Isä söuti nuotalle, poika ongelle*. 4) *Kangas pannaan kuteelle*. *Poiat rupešivat mietkäsille*. *Kewäällä nousee tulwa kauheimmalleen*. 5) *Hän antoi minulle kirjan*. *Möi hewosen isälle*. 6) *Karjasta on hyötyä minulle*. *Se on rakas minulle ja sovelias sinulleki*. *Kasken poltto on wahingollista metsälle*. *Koira on wihainen wieraille*. *Kissa löi koiraa korwalle ja sylki silmille*.

87. *Kyhymykseen minkä kautta? mitä myöten?* *wastaa kautanto*. *Esim.* *Tuli taloon kylitse*. *Laiwalla kuletaan meritse, rattailla maitse*.

88. *Paikan määrääjä* *lausutaan* *wielä usein* 1) *siijasana* *nimisanan yhdistyksessä*, 2) *määräsanoina* ja 3) *eräillä tekojanan muodoilla*. *Esim.* 1) *Kyüttilä on pöydän alla, päällä, wieressä, siwulla, edessä*. *Otin sen pöydän edestä, takaa, luota*. *Wein pöydän taka, eteen, wiereen*. 2) *Missä hän on?* *Hän on tässä, täällä, tuolla, siellä, takana, päin, ylhäällä, pois*. *Tuli täältä, tuolta, alhaalta*. *Meni tuonne, sinne, taka, takasi, pois*. 3) *Lappi on lukemassa*. *Kirja on putoamaisillaan*. *Hän syö seisollansa*. *Mies tuli hakkaamasta*. *Esti hänen syömästä*. *Hän nousi istualtaan*. — *Meni hakkaamaan*. *Rehotin häntä lufemaan*. *Hän on sovelias kirjottamaan*. *Hän kohosi seisolleen*.

Mian määrääjä.

(*Kerrottawa*: § 31, 53: 2) ja 54).

89. *Kyhymykseen kuinka kauan? kuinka usein? montako*

Kertaa? vastaavat tavallisesti kohteen (§ 79) ja paikan määräjän, kysymykselle kuinka kauas? (§ 83), lausuvat sijat. Esim. Ei wiipynyt tiimaakaan. Ei meillä ole päiväatäään fairastettu. Ei walvonut öitä eikä päiviä. — Karhu lepää talwet. Oleskeli ensimmäiset wuodet. — Hän wiipyi tiiman, wuoden. Kerran wiifasikin pettyn. — Wiivhyttiin koko päivä. Kerta wiifasiki petetään. Etä tulewa wuosi misjä tahansa. Hänen piti olla kaupungissa koko lukukausi. Käsky oli wiipyä koko wiikko.

90. Kysymyksen millöin? minä aikana? vastaawat siwunto ja olento:

1) siwunto, kun aika ei ole likemmin määrätty. Esim. Tuli kesällä, syksyllä, päiwällä, yöllä. Kuoli nuorunden iällä, wanhoilla päiwillä. Wiime wiikolla, sen wiime wuorokaudella, tunnilla ja minuutilla oli pakkane. Pakkasella on kylmä.

2) olento, kun aika on määrättyä. Esim. Tuli wiime syksynä, tänä wuotena. Taphtui jouluna, festiwiikkona, Joulukuun neljäntenä kolmatta päiwänä, samana yönä. Wuotena 1867.

Muist. Awunto toisinaan käytetään siwunnon merkityksessä, waan määräjänaisesti. Esim. Lintu lauloi öin päiwin, illoin aamuin.

91. Kysymyksen minkä aian kuluesä? vastaawat asunto ja menentö:

1) asunto tavallisesti. Esim. Rutoo werkon wiikosä. Kylwää kaurat Soufokuussa. Et lue kirjaa kahdesä päiwässä, etpä wuodesäkaan.

2) menentö, kun sanotaan, misjä määrätysä aiasä joku ei tapahdu. Esim. En ole nähnyt isääni kahteen wuoteen ja wiiteen wiikoon.

92. Kysymyksen mistä aiasta alkain? wastaa ländentö. Esim. Joulusta loppiaiseen oli pakkasä. Lukukausi kestää Tammiikuun 15 päiwästä, koulu-aika taas wuodesta 1867.

93. Lausuesfa määrättyä aikaa, miksi joku tapahtuu, ja koko aikaa, jonka lopussa jonkun tulee olla tapahtuneena, käytetään muuttantoa ja menentöä:

1) muuttantoa tavallisesti. Esim. Kutsui minun Tammi-kuun 15 päiväksi. Ei sitä syksyksi ehdi. Lainasi wenuheen päiväksi (päivän aiaksi). Antoi kirjan lukukaudeksi eli wii- deksi kuukaudeksi.

2) menentöä, määrätessä aian viimeistä rajaa. Esim. Lukukautta kestää Perttulista Jouluun ja loppiaifesta Juhannukseen. Hän walwoo puolinöhön, päivästä päivään.

94. Menentöä, sen perään 3:n tekiän liite-asemo asetet- tuna, käytetään vielä merkitiesä yhtä suuria aian osia, joille yhtä paljo kulleki juoksee määrättyä tekemistä. Esim. Kutoo kynnärän päiväänsä (joka päivä kynnärän). Saawat mar- kan tiimaansa.

95. Aian määrääjä lausutaan vielä 1) sijasanalla nimi- sanan yhdistyksessä, 2) määräsanoilla ja 3) tekosanan wis- sillä muodoilla. Esim. Hän käwi meillä ennen kuutta, wi- den jälkeen, wiiden ja kunden välillä. 2) Eilen ja tänään wiipyi hän meillä kauan, mutta huomenna käy hän pian. 3) Wiewät waatteet mennessään. Käydessä aika kuluu. Käytyä matkan tuntee. (Yhennettyjä lauseita: § 153: 3).

Laadun määrääjä.

(Kerrottawa: § 32, 53: 3) ja 54).

96. Laadun määrääjä lausutaan nimisanalla eri sijoissa. Esim. Hän on poikaa lähempi. Tuli kumppaniaansa en- nen. — Mlota Zumalassa. Olen kaswanut yksinkertai- sissa tawoissa. — Rakastaa häntä kaikesta sydämeestä. — Kerro omaan tapaasi. Lapsi oli isäänsä. — Armelias aut- taa ilolla. Hän lauloi korkealla äänellä. Kirja on kirjotettu Wenäjän kielellä. — Hewonen on hywä tawoiltaan ja tar- ka jaloiltaan. Hän on Matti nimeltään ja teräwä kielel- tään. Tulee terwalta. — Ei ilo ilolle tunnu eikä soitto

toitannolle. — **Elävät herroitfi.** Werot otettiin **wenäjäksi.** Kirjotin kirjehen **suomeksi.** — Minä olen kirjatta. Hän toimittaa tyhönä huoletta. — Hän juoksi tällä tawoin, **awoin jaloin, paljain päin.** He menivät kolmen miehen.

97. **Laatusanat,** 1) jotka merkitsevät mittaa (pituutta, leveyttä, korkeutta, syvyyttä, laeuteutta, paksuutta), waatiwat mittasanan **osantoon.** Esim. Rahi on **kyhnärrää** korkea ja **syltää** pitkä. Se on **kämmmentä** leweä. Hän on **wähäistä,** **paljoa** nuorempi.

2) **Toiset** laatusanat, päätteellä **-inen,** ottawat **omannon,** merkitäksään, mikä ikäinen, mittainen, laatuinen miki on. Esim. Hän on **wiikon** ikäinen. Lampi juoksee järween tuhannen **jalan** pituista, **wiiden sylen** lewystä ja **kuuden jalan** sywyistä ojaa. **Rannun** wetoinen on astia. Hän on **weljensä** nuotoinen.

3) **Laatusanat** ja **muuntamat** kohteettomat **tekosanat,** merkiten **köyhyyttä** ja **rikkautta,** asettawat esineen, jota on **yltäkyllin** taikka puuttuu, **lähdentöön.** Esim. Hän on **rikas** **rahasta,** **köyhä** **karjasta.** **Nitta** tähtyi **wiljasta.**

4) **Laatusanat** ja **yhdenmoiset** lausuntotawat asettawat **otantoon** ja **joskuspa lähdentöönki** sanan **kysymykselle** **minä** **suhteen.** Esim. **Lapsi** on **hyvä tawoiltaan,** **wiallinen** **ruumiiltaan** ja **päästänsä** **heikko.** Hän tuli **tawoiltaan** **turmiolle.**

5) **Laatusana** **otannossa** usein merkitsee aluksen **tahi** **kohteen** **tilaa.** Esim. **Söi** **kalan** **tuoreeltaan.** **Nieli** **leiwän** **kuiwiltaan** (wertaa § 82).

6) **Tekosanat,** jotka merkitsevät **jotaki** **tuntoa,** waatiwat laatusanan **otantoon** ja **annantoon** (nimisanan **tawallisesti** **annantoon**) **kysymykselle,** **miltä** **tuntuu.** Esim. **Piha** **maistaa** **hywältä,** **pahalta,** **tulee** **hywälle,** **pahalle.** **Saulu** **kuuluu** **kauniilta.** — **Köyhkää** **wiinalle** (wiinalta).

7) **Laatusanoja** **wielä** **käytetään** **toisten** **laatusanain** **edellä** **usein** **awunnossa.** Esim. **Matka** **oli** **kauhean** **pitkä** ja **suunnattoman** **ikävä.** **Waate** **on** **mustan** **tumma.**

98. Useat tekosanan muodot tekewät toisen tekosanan yhdistyksessä laadun määräjän. Esim. Poika oli **pudota** ja **polttaa** toisen. Poika oltiin juuri **pettää**. Hän hoitaa **hoitamallaki**. Vintu kulkee **lentämällä**. — Westi juoksee **wirraten**. Hän kävelee **astellen**. — Lanka on luja **kehräämäl-tänsä** ja waate hyvä **kutomaltansa**. — Eipä sana **sanomatta** synny. Ole **huutamatta**. Sätti työnsä **tekemättä**. — Nyt sataa **satamistansa**. Lapsi itkee **itkemistänsä**. — Olipa oikeen **pelästywinänsä**. Oli muka **lukewinansa**.

99. Useimmiten käytetään **määräsanoja** ja joskus **sija-sanaa** nimisanan yhdistyksessä laadun määräjänä. Esim. Tammi kasvaa **hitaasti**. Ukkonen käy **lauheasti**. Krapu käy **takaperin**. Heitä **enemmän** pahoitamme ja **hellimmin** rakastammeki. — Te noudatatte käskyäni **puustawin mukaan**. Tein **sanainne mukaan**, **käskyjänne myöten**. **Weti woimansa takaa**. Puhui **tahtoani vastaan**.

100. Miten mitta (§ 97), niinpä **hinta** ja **arwo** luetaan laadun määrääjiin, ja lausutaan seuraawalla tawalla:

a) **Siwunnossa** on **hinta** (wälikappale), millä joku ostetaan eli saadaan. Esim. Ostin hewojen **sadalla markalla**, **huohealla hinnalla**. Sain ruokaa **rahalla**.

b) **Lähdennössä** taas on 1) **hinta**, josta myödään, niinkun myös 2) **esine**, josta arwo, hinta, salkko maksetaan. Esim. 1) **Wöin hewojen sadasta markasta**. Hän antoi **hernekopan markasta**. 2) **Minä maksoin hewosesta sata markkaa**. **Leipäleiwiskästä** annan **kaksi markkaa**. **Utterruudestaan** sai hän **kirjan**. **Miestä sätotettiin rikoksesta** (syy).

c) **Menennössä** on **wiiminen**, alhaisin taikka ylhäisin **hinta**, johon tawara tingitään tahi korotetaan, josta se myödään. Esim. **Suutiwat talon tuhanteen markkaan** ja **saiwatti sen siihen hintaan**. **Hewosen nostiwat kahteen sataan markkaan**.

d) **Otannossa** on **wiimein tawaran mitta**, jonka mukaan **tukku-kaupassa** hinta, arwo lasketaan. Esim. Hän **möi kym-**

menen syltää halkoja kolmeen marikkaan syllältä. Hän sai korkea wiiji sadalta ja 30 marikkaa wuodelta. Jahka tarit-
taiji talari sanalta, loutu kielen käännännöltä.

Syyh määrääjä.

(Kerrottawa: § 33 ja 54).

a. S y y.

101. Syy, miksi tekeminen tapahtuu, seisoo:

1) lähennösfä tawallisesti. Esim. **Sanasta** sana tulee, **kypenestä** maa kytee. Itkee **ilosta**, **surusta**. Saat sen **ar-
mosta**, waan ei **anfiosta**. Kuoli kirween **haawasta**. Suuri
kiitos **waiwasta**. Dies tuomittiin **warkaudesta**. Antoi sen
welasta (§ 100: b, 2).

2) **menennösfä** taas syy, minkä yhä wielä waiwuttaisfa
joku tapahtuu. Esim. Kuoli **polttotautiin**, **nälkään**, **janoon**.
Suuttui **yhteen** sanaan.

3) **otannosfa**, tawallisesti kielteisijä laufeisfa, kun läh-
dentö tekiji epäselkehden. Esim. Ei tohtinut **isältänsä**. Ei
tainnut nukkua **murheelta**.

4) **wajannosfa**, ilman syhyttä. Esim. Elä itke ilman
syhyttä eläkä **waiwoitta** walita.

M u i s t. Toisinaan on syy osannosfa, esim. Kappaleet putoawat **pai-
noansa**. **Zietämättömyhyttään** ei tullut. Emmekä **näköäm-
mekään** ole warsin **kehnoja**. Istutko ison **hywyhyttä**, waike
emon **armautta**; — toisinaan **asunnosfa**, esim. **Wiel'** on
syyssä itkemistä, **waiwoisfa** walittamista, **itkewisjä** itke-
mistä, **huolisfa** kujertamista. **Lihapalat** täytyy myöddä **leiwän**
puutteesfa.

102. Syyh määrääjänä käytetään wielä 1) **sijasanaa** ni-
misanan **ohessa**, 2) **määräsanaa** ja 3) **muutamia** tekosanan
muotoja. Esim. 1) **Sen miehen tähden** ei mikään onnistu.
Rehellisyhytensä tähden ei hän tahdo **ketään** peittää. Antoi
kirjan **minulle ystäwyhyden wuoksi**. 2) Hän itkee **suotta**. 3)
Kiitos tulemastanne. Ei pääsnyt **käräjistä riitelemältänsä**.
Lapsen itkemältä (itkulta, itkennältä) ei woinut tulla.

b. Nine.

103. Nine, mistä joku tehdään tahi on, lausutaan lähdenmössä. Esim. Tyhjästä loi Jumala maailman. Kuwa on kullasta walettu. Mitta tähtyi wiljasta. Hän puhui pahaa minusta. Tämä on juttu juomarista (Vertaa: § 84: a, 6); 85: a, 7); 97: 3), 4), 6)).

c. Wälikappale.

104. Wälikappale, ase, millä joku tehdään, on siunnossa ja joskus awunnossa. Esim. Hän weisti kirweellä, wuoli puukolla, kirjotti kynällä. Voitti lahjoilla. Näkee filmillä. Hän wetää heiniä hewosella ja reellä. Ei lainalla rifastuta. En minä sinun käskylläsi sinne mene. — Hän näki omin silmin. Voitele metisin siivin. Pitetele käsin kirjaa. Eläin jalan neljän juoksee, kala ewän kuuden kulkee. (Katso: § 100: a). — Ilman wälikappaleetta lausutaan wajannolla. Esim. Ei rahatta voita saada. Saat sen minuttaki aikaan.

Muist. Tähän kuuluu: Teetän saappaat suutarilla. Sjantä rakennutti huonetta suurella wäellä.

d. Tarkotus.

105. Tarkotus, mitä warten tekeminen tapahtuu, lausutaan:

1) nimisanan muutannolla ja menennöllä. Esim. Me nimme sinne lystiksemme. Spiksi se meille oli. Bahingoksi se minulle on. Miehet wetävät hirsiä huoneeksi. Sen hän teki hyödykseni. — Peltomies tarvitsee auran kyntämiseen ja wartan puimiseen. (Vertaa: § 82: 2); 86: a, 3), 86: a, 6); 86: b, 6);

2) sijasanalla nimisanan yhdistyksessä. Esim. Mitä woin tehdä edestäsi, poian edestä? Sinun eteesi olen kokenut työtä tehdä. Hän tuli marffinoille kauppa warten;

3) **tehofanan** wisillä muodoilla. Esm. Ruoka tuotiin syödä. Kivi on raskas fantaa. — Ruoka tuotiin poian syödä. Tuo ruoka on syödäksemme. Weimme kaloja myödäksemme (lyhennettyjä lauseita, § 153, 7) — Käwi meillä luffoa korjauttamassa. Pani hewosen syömään. Hän käytti meitä peltoa fyntämään. Ihmistä ei ole luotu elämäänsä työttömyydessä wiettämään, waan sielunsa ja ruumiinsa woimia harjottamaan. (Katsjo: § 83: 3) hymä 86: a 3) ja 6). — Weiwät kenkänsä paikattawiksi. Karja on tuotu ruokittawaksi. Hän meni autettawaksi. Pöytä on maalattawana. (Katsjo: 82: 1) ja 2)).

e. Ehto.

106. Ehto on mahdollinen syhy. Esm. Ainoastaan sillä ehdolla woin kirjottaa. Siemenettä ei kaswa wilja. Mitäs minuna ajattelijit. Sotawäki olisi ilman Slangia tappanut koko Banerin wäen. — Bastustaisja ainoastaan käyttäkäätte aseitanne. Kylwämättä ei wiljaa kaswa.

f. Wastakkainen syhy.

107. Wastakkainen on syhy, jota ei seuraa odotettu vaikutus. Esm. Selkeätä kieltoani vastaan meniwät poiat jälle. Hartaimmallakaan uutteruudella lapsi ei jaksanut toisia seurata. En minä sinua kiitä pitkiltä pihoiltafi, awaroilta aitoiltafi. Poika luistelee luistimittaki. Hewonen juoksee ajamattaki.

Yksinäisen kaswancen lauseen jäsenet.

108. Uus ja maine owat lauseessa wälttämättömiä jäseniä, sen pää-osiä. Muita, niiden ohessa vielä olewia jäseniä, lisääntöä, kohdetta ja määrääjiä, sanotaan siwu-osiiksi. Siwuosat saattawat olla taikka yhdenlaisia taikka erilaisia. Esm. Tämä kirja on tässä pöydällä. Teiwo kewaällä laulaa iloisesti ilmaşa.

Supistunut lause.

(Kerrottava: § 64—69 ja 72).

109. Lause, jossa kaksi tai useampia yhdenlaisia jäseniä kuuluu yhteen, yhteiseen lauseen jäseneseen, on supistunut. Yhdestä aluksesta voi näet sanoa kaksi tai useampia maineita, esim. Talonmies kyntää ja karhitsee; — kahdesta tai useammasta aluksesta yhden maineen, esim. Aurinko ja kuu walaisewat. Mänty ja kuusi ovat hawupuita, — sekä useampia lisääntöjä kuuluu nimisanaan tai kohteita ja määrääjiä tekosanaan tai laatusanaan, esim. Männyyn ja kuusen neulat ovat wiheriöitä. Silkkiset ja kultaiset aineet ovat kalliita. Lapset tarwitsewat kaswatusta ja opetusta. Sorvat uiwat jo'issa ja järwiissä. Vänekkiä pyhdetään syksyllä, talwella ja kewäällä. Mettiäiset rakentawat kammioitaan ihmeellisellä taidolla ja wäsymättömällä uutteruudella. Moni lintu kuolee talwella wiluun ja nälkään.

110. Jos yksi maine kuuluu kahteen tai useampaan alukseen nimennöissä, on tekosana monikossa, ja jos alukset ovat eri tekiöitä, noudattaa se etewintä. Esim. Isä, äiti ja lapsi tuliwat kotiin. — Minä ja sinä tulimme. Sinä ja hän tulitte. Minä, sinä ja opettaja luemme.

111. Supistuneessa lauseessa voi olla useanlaisia yhdistettyjä jäseniä, mutta ainoastaan yhdenlaiset jäsenet saawat olla yhdesjä waiheessa tojiinsa. Ei ainoastaan waskiset, waan messinkisetki keittokalut waatiwat sekä käyttämistä ennen, että sitä myöhemmin huolekkaan puhdistuksen, ja owat sentähden warowasti käytettävät. — „Waskiset“ ja „messinkiset“ owat lisääntöjä, „käyttämistä ennen“ ja „käyttämistä myöhemmin“ aian määrääjiä hynä „waatiwat“ ja „owat käytettävät“ maineita.

B. Sana-oppia.

Nimisana.

(Kerrottawa: § 34—36).

112. Nimis sanat fidetawulleen jakautuwat kuuteen lahkoon ja kuuluwat:

1) ensimmäiseen lahkoon sanat, joiden side-ääntiönä on **pitkä** tahi **kaksoisääntiö**. Esim. maa, puu, pää, yö, suo, woi;

2) toiseen sanat, joiden side-ääntiönä on **o, ö, u, y**. Esim. kello, pöytä, kumpu, sänky;

3) kolmanteen sanat side-ääntiöllä **a, ä**. Esim. neula, korwa, pata, filmä, kyttyrä;

4) neljänteen sanat side-ääntiöllä **i**. Esim. hursti, pappi, äiti, uimari;

5) viidenteen sanat side-ääntiöllä **e**. Esim. kansi (wartalo **kante**), tammi (wart. **tamme**), vastus (w. **wastukse**), wares (w. **warekse**), pahuus (w. **pahuute**), sekä

6) kuudenteen supistuwaiset sanat, joiden sidekerakkeena on **h**, joka kahden ääntiön wälistä katoaa, ja ääntiöt yhdistywät. Esim. wieras (wart. **wieraha**), wierahan, wieraan; kirwes (wart. **kirwehe**), kirwehen, kirween; wene (wart. **wenehe**), wenehen, weneen.

Esimerkiksi taiwutettakoon sana kutafi luokkaa:

113. Yksikön ja monikon päätteet ovat yksissä sijoissa yhdet. Alnoastaan monikon nimentö saa päätteet **t**, omanto päätteet **en** tahi **den**, **tten** ja supistuvaisten yksikön menentö päätteet **sen**, monikon taas **sin**, jonka ohessa monikon kaikkisissa sijoissa, paitsi nimennöissä ja osaksi omannöissä, **i** käy wartalon ja päätteiden väliin. Toisten sanain osannon päätte on **a**, toisten taas **ta** (Vertaa § 36).

114. **Eräsnimet** kun nimittävät yksityisiä esineitä, niitä tavallisesti ei käytetä monikossa, mutta niin käytetyinä saavatki yhteisnimien merkityksen; esim. olen jo nähnyt **Turut** ja **Tampereet**, s. o. kaupungit, joilla ovat Turun ja Tampereen omaisuudet. Suuret kuninkaat, **Gustaf Waasat**, **Gustaf Adolfit** nostivat Ruotsin kansan mahtavuuteen. Samaten eivät useat **ajatussanat** ole monikossa; esim. hymärrys, hywyys, orjuus. Päinvastoin on toisilla sanoilla taas monikko, eikä yksikköä; esim. suitsjet, ohjat, ohjakset, kuolaimet, päitset, niistimet; häät, ristiäiset, peitset, läksiäiset; sokkoset. Onpa vielä niitäki sanoja, jotka tekevät monikkonsa toisesta wartalosta, kun yksikön; esim. pahuus (pahuute), pahuudet ja pahuukset (pahuukse), pahuuksia, pahuuksilla.

Laatusana.

(Kerrottawa: § 37—38, 112—113)

115. Toisten laatusanain wertaileminen, wervotelma ei ole säännöllinen, waan käytetään woihto- ja yliwertaisiin tiloihin toisia wartaloita, kun alkutilaan; esim. **paljo** (enä alkutilassa tawatoin), **enempi**, **enin**; **hywä**, **parempi**, **parain** (**hywempi**, **hywin** wähemmän tawallisia). Yliwertaisestä **paras** on vielä **parahampi** käytännöissä. Toisia laatusanoja ei taas tavallisesti ensinkään wervotella, esim. **kirjallinen**, **syfimušta**, **lumiwalkea**. Sen sijaan usein wervotellaan nimisanoja, etenki paikkaa ja aikaa merkitesä; esim. **reuna**, **reunempi**, **reunin**; **ranta**, **rannempi**, **rannin**.

Laskufana.

(Kerrottava § 39—42).

116. Ainoastaan 13 laskufanaa: yksi, kaksi, kolme, neljä, viisi, kuusi, seitsemän, kahdeksan, yhdeksän, kymmenen, sata, tuhat, miljoona ovat niin suorista, kun järjestys- ja osa-sanoista yksinäisiä, muut yhdistettyjä. Yksinäiset taipuvat nimisanain mukaan, saaden tavallisesti päätteet wartaloon-
sa; esim. kaksi (wart. kahde), kahdella; neljäs (wart. neljän-
te), neljännellä; neljännes (wart. neljänneks), neljännek-
sellä. — Yhdistetyt tähdet kymmen-, sata-, tuhat- ja mil-
joona-lu'ut taipuvat niin, että kumpiki sana saa tavalliset tai-
wutuspäätteet, esim. kahdella kymmenellä, wiidenneksi sa-
dakaksi; kymmenen väliset taas niin, että ainoastaan ensimmäi-
nen saa taiwutuspäätteet, esim. kuudella toista, seitsemän-
nellä neljättä, yhdeksännellä wiidettä; mutta jos sana kym-
menen on käytettynä, taipuu sekki, esim. kuudella kolmatta
kymmenellä.

Asemofana.

(Kerrottava: § 43—44).

117. Asemofanat sijotellesa saavat yhden päätteet, mitkä nimi- ja laatusanatki. Wähän poikkeawia taiwutusjeltaan ovat:

1. Sekki-afemot:

	Yksikkö.			Monikko.		
Nim.	minä	sinä	hän	me	te	he
Om.	minun	sinun	hänen	meidän	teidän	heidän
Os.	minua	sinua	häntä	meitä	teitä	heitä
As.	minusja	sinusja	hänesjä	meisjä	teisjä	heisjä
Lähb.	minusta	sinusta	hänestä	meistä	teistä	heistä
Men.	minuun	sinuun	häneen	meihin	teihin	heihin
Siw.	minulla	sinulla	hänellä	meillä	teillä	heillä
Ot.	minulta	sinulta	häneltä	meiltä	teiltä	heiltä
Ann.	minulle	sinulle	hänelle	meille	teille	heille
Muut.	minuksi	sinuksi	häneksi	meiksi	teiksi	heiksi
Raut.	—	—	—	—	—	—
Waj.	minutta	sinutta	hänettä	meittä	teittä	heittä
Di.	minuna	sinuna	hänenä	meinä	teinä	heinä
Seur.	minune	sinune	hänene	meine	teine	heine
Aw.	minun	sinun	hänen	mein	tein	hein

2. **Sotusafemot.****Yksikkö.**

Nim.	tämä	tu	se
Om.	tämän	tuon	sen
Sj.	tätä	tuota	sitä
Ns.	tässä	tuossa	siinä
Pähb.	tästä	tuosta	siitä
Men.	tähän	tuohon	sihen
Siv.	täällä	tuolla	siellä

j. n. e.

Monikko.

nämä	nuo	ne
näiden	noiden	niiden
näitä	noita	niitä
näissä	noissa	niissä
näistä	noista	niistä
näihin	noihin	niihin
näillä	noilla	niillä

j. n. e.

3. **Kysyväiset ja taivastaisiset.****Yksikkö.**

Nim.	kuka	mitä	{ kuka, ken } jolla
Om.	kunsa	minä	kenen } jonka
Sj.	kuta	mitä	keä } jota
Ns.	kussa	missä	kenessä } jossa
Pähb.	kusta	mistä	kenestä } josta
Men.	kuhun	mihin	kenehen } johon
Siv.	kulla	millä	kenellä } jolla

j. n. e.

Monikko.

kutka	mitkä	keikä	jotka
{ kuiden	{ muiden	{ keiden	{ joiden
{ kuitten	{ mitten	{ keitten	{ joitten
kuita	mitä	keitä	joita
kuisa	missä	keisä	joissa
kuiista	mistä	keistä	joista
kuihin	mihin	keihin	joihin
kuiilla	millä	keillä	joilla

j. n. e.

Kumpi ja jompi taipuvat miten voittotilat (wartalo kumpu, jompa).

4. **Epämääräisistä** kuki, miki, joki, kukaan, mikään, kenkään sijotellaan ku, mi, jo, ken, ja luotteet ki, kaan, kään liitetään aina sanan perään; esim. miki, minki, mitäki, missäki, mistäki, mihinki, j. n. e. Sanoissa joku ja jompi-kumpi taipuvat molemmat puoliskot. Esim. jonkun, jota-kuta, joskukussa, j. n. e.; jommankumman, jompaakumpaa j. n. e.

118. **Liite-afemot:** 1 tekiän. 2 tekiän. 3 tekiän.

yksikkö: -ni -si -nsa, -nsä

monikko: -nme -nne -nsa, -nsä

liitetään yksikön nimennöissä, omannöissä ja avunnöissä sekä monikon nimennöissä sanan wartaloon, mutta muissa sijoissa

pääteen perään, kuitenki niin, että muutannon pääte on **ffe** ja menennöstä, miten monikon omannosta ja awunmosta, pu-
toaa niiden edestä pääteen **-n**. Esim. yffikön nim. **lato-nsa**,
om. **lato-nsa**, aw. **lato-nsa** ja monikon nim. **lato-nsa**; yffi-
kön of. **latoa-nsa**, af. **ladossa-nsa**, lähd. **ladosta-nsa**, men.
latoho-nsa (latohon on n pudonnut), siw. **ladolla-nsa**, ot.
ladolta-nsa, ann. **ladolle-nsa**, muut. **ladokse-nsa**, kaut. **la-**
dotse-nsa, waj. **ladotta-nsa**, ol. **latona-nsa**, seur. **latone-**
nsa; mon. om. **latoje-nsa**, of. **latoja-nsa**, af. **ladoišsa-nsa**,
lähd. **ladoišta-nsa**, men. **latoihi-nsa**, siw. **ladoilla-nsa**, ot.
ladoilta-nsa, ann. **ladoille-nsa**, muut. **ladoišse-nsa**, kaut. **la-**
doitse-nsa, waj. **ladoitta-nsa**, ol. **latoina-nsa**, seur. **latoine-**
nsa, aw. **latoi-nsa**.

M u i s t. Kowa kerake tawun alussa ei pehmene, waikka liite-asemo ta-
wun sulkeeki. Esim. **kirk-kon-sa**, **tu-pam-me**; **la-ton-sa**
(ei: ladonja), **la-tom-me** (ei: ladomme), **la-ton-ne** (ei: la-
donne); **hywyw-ten-sä**, **tai-tom-me**.

Tekosana.

(Kerrottawa: § 45—52)

119. Sidetawulleen tekosanat, miten nimisanatki, jakaun-
tuwat **kunteen lahkoon** (§ 112). Näytteeksi käyteltäköön
tässä yksi tekosana kutaki lahkoa.

Wortalo	I faa	II ampui	III anta	IV pyhiti	V tule	VI lupaa
t a p a	yff. faan faat faa faamme faatte faatwat	ammun ammut ampuu aammunne ammuttej ampuwat	annan annat antaa annaanne annatte antawat	pyhin pyhit pyhii pyhinne pyhitte pyhivät	tulen tulet tulce tulenne tulette tulawat	lupaan lupaat lupaa lupaamme lupaatte lupaawat
	y. fain fait fai faimme faiite faiwat	ammuit ammuit ampui aammunne ammuite ampuwat	annoin annoit antoi aannoimme annoitte antoiwat	pyhit pyhit pyhii pyhinne pyhitte pyhivät	tulin tulit tuli tulimme tulitte tuliwat	lupasin lupaft lupafi lupafunne lupafitte lupafiwat
o n o r a	y. olen olet on ofemme ofette owat	ofen ampunut j. n. e. ofemme am= puueet j. n. e.	ofen antanut j. n. e. ofemme anta= neet j. n. e.	ofen pyhinyt j. n. e. ofemme pyhfi= neet j. n. e.	ofen tullut j. n. e. ofemme tul= leet j. n. e.	ofen luwaan= nut j. n. e. ofemme lu= wanneet j. n. e.
	y. ofin ofit ofit ofimme ofitte ofiwat	ofin ampunut j. n. e. ofimme am= puueet j. n. e.	ofin antanut j. n. e. ofimme anta= neet j. n. e.	ofin pyhinyt j. n. e. ofimme pyhfi= neet j. n. e.	ofin tullut j. n. e. ofimme tulleet j. n. e.	ofin luwaan= nut j. n. e. ofimme lu= wanneet j. n. e.
t u l o - a i t a	y. faan j. n. e. m. faamme j. n. e. eli	ammun j. n. e. aammunne j. n. e. eli	annan j. n. e. annaanne j. n. e. eli	pyhin j. n. e. pyhinne j. n. e. eli	tulen j. n. e. tulenne j. n. e. eli	lupaan j. n. e. lupaamme j. n. e. eli
	y. ofen faawa j. n. e. m. ofemme faa= wat j. n. e.	ofen ampunwa j. n. e. ofemme am= puuwat j. n. e.	ofen antawa j. n. e. ofemme anta= wat j. n. e.	ofen pyhivä j. n. e. ofemme pyhfi= wat j. n. e.	ofen tulewa j. n. e. ofemme tules= wat j. n. e.	ofen lupaa= wa j. n. e. ofemme lu= paawat j. n. e.

Rästyrtäpa.	lähti-aita	ii.	jaanen jaanet jaanee jaanehmine. jaanette jaanevat	ampunen ampunet ampunee ampunehmine ampunette ampunevat	antanen antanut antanee antanehmine antanette antanevat	pyöfinen pyöfinet pyöfinee pyöfihmine. pyöfihette pyöfihewät	tullen tullet tullee tullehmine tulleht tullewät.	lupaunen lupaunet lupaunee lupaunehmine lupaunette lupaunewät
Öhtotäpa.	lähti-aita	ii.	saijin saijit saiji saijehmine saijette saijivat	ampuisin ampuisit ampuisi ampuihmine ampuihette ampuisivat	antaisin antaisit antaisi antaihmine antaihette antaisivat	pyöfiin pyöfiit pyöfii pyöfihmine pyöfihette pyöfihewät	tuisin tuisit tuisi tuisihmine tuisihette tuisivat	lupaisin lupaisit lupaisi lupaishmine lupaishette lupaishivat
Seiohtäpa.	lähti-aita	ii.	jaan'on jaan'os jaanoon jaanohmine jaanohette jaanohivat	(ampu'on) ampu'os ampuoon ampuhohmine ampuhohette ampuhohivat	(anta'on) anta'os antafoon antafohmine antafohette antafohivat	(pyöfi'on) pyöfi'ös pyöfiöön pyöfiööhmine pyöfiööhette pyöfiööät	tull'on tull'os tulfoon tulfoohmine tulfoohette tulfoohivat	(lupaator) lupaatos lupaatoon lupaahohmine lupaahohette lupaahohivat
Rästyrtäpa.	lähti-aita	ii.	jaatan jaa jaataan jaaaamine jaaaatte jaaaat	(ampujan) amnu ampukaan ampuaamine ampuaatte ampukaan	(antatan) anna antaään antaäämine antaäätte antaään	(pyöfikän) pyöhi pyöfikään pyöfikäämine pyöfikäätte pyöfiköät	(tulfan) tule tulfaan tulfaamine tulfaatte tulfaat	(lupaflan) lupaa lupaflaan lupaflaamine lupaflaatte lupaflaat

		Riimitapa.					Käsitapa.				
I	of. faaba muut. faabafsi	ampua ampuafti	antaa antaafsi	pyöfiä pyöfiäfti	tulla tullafsi	luvata luvatafti					
II	of. faadesja av. faaden	ampuesja ampuen	antaesja antaen	pyöfiesjä pyöfien	tulesja tullen	luvatesja luvaten					
III	(nim. faama) om. faaman af. faamasja kähb. faamasta men. faamaan fw. faamalla ot. faamalta wai. faamatta	(ampuma) ampuman ampumasja ampumasta ampumaan ampumalla ampumalta ampumatta	(antama) antaman antamasja antamasta antamaan antamalla antamalta antamatta	(pyöfimä) pyöfimän pyöfimäsja pyöfimästä pyöfimään pyöfimällä pyöfimältä pyöfimättä	(tulema) tuleman tulemasja tulemasta tulemaan tulemalla tulemalta tulematta	(lupaama) lupaaman lupaamasja lupaamasta lupaamaan lupaamalla lupaamalta lupaamatta					
IV	nim. faaminen of. faamista	ampuminen ampumista	antaminen antamista	pyöfimineen pyöfimistä	tuleminen tulemista	lupaaminen lupaamista					
V	fw. faamaisilla ot. faamaisilta	ampumaisilla ampumaisilta	antamaisilla antamaisilta	pyöfimäisillä pyöfimäisiltä	tulemaisilla tulemaisilta	lupaamaisilla lupaamaisilta					
I	nim. faarva om. faarvan of. faarvaa j. n. e.	ampurva ampurvan ampurvaa j. n. e.	antarva antarvan antarvaa j. n. e.	pyöfivä pyöfivän pyöfivää j. n. e.	tulerwa tulerwan tulerwaa j. n. e.	lupaarwa lupaarwan lupaarvaa j. n. e.					
II	nim. faanut om. faaneen of. faanutta j. n. e.	ampunut ampuneen ampunutta j. n. e.	antanut antaneen antanutta j. n. e.	pyöfinyt pyöfineen pyöfinyttä j. n. e.	tullut tulleen tullutta j. n. e.	luvannut luvanneen luvanutta j. n. e.					

W a s t a f o h t a i n e n .

Wartalo	I saatu	II ammutta	III annetta	IV pyhitetty	V tultu	VI luvotta
Suoratapa, lähi-aika ent. lähi-aika ohi-aika ent. ohi-aika tulo-aika	saadaan saatiin on saatu oli saatu saadaan eli on saatava	ammutaan aminuttiin on ammuttu oli ammuttu ammutaan eli on ammuttava	annetaan annettiin on annettu oli annettu annetaan eli on annettava	pyhitään pyhittiin on pyhitty oli pyhitty pyhitään eli on pyhitävä	tullaan tultiin on tultu oli tultu tullaan eli on tultava	luvotaan luvottiin on luvottu oli luvottu luvotaan eli on luvottava
Myöntätapa	saataneen	ammuttaneen	annettaneen	pyhitäneen	tultaneen	luvottaneen
Ehtotapa	saataisiin	ammuttaisiin	annettaisiin	pyhitäisiin	tultaisiin	luvottaisiin
Toivotapa	saataisiin	ammuttaisiin	annettaisiin	pyhitäisiin	tultaisiin	luvottaisiin
Käskytapa	saatamaan	ammuttamaan	annettamaan	pyhitämään	tultamaan	luvottamaan
Primitiivita. I	of. saataa munt. saataaksi	ammuttaa ammuttaaksi	annettaa annettaaksi	pyhitää pyhitääksi	tuttaa tuttaaksi	luvottaa luvottaaksi
	II of. saataesja av. saataen	ammuttaesja ammuttaen	annettaesja annettaen	pyhitäesjä pyhitäen	tuttaesja tuttaen	luvottaaesja luvottaaen

III	(nim. saatama) om. saataman af. saatamassa lähb. saatamasta men. saatamaan flw. saatamalla of. saatamalta waj. saatamatta	(ammuttama) ammuttaman ammuttamassa ammuttamasta ammuttamaan ammuttamalla ammuttamalta ammuttamatta	(annettama) annettaman annettamassa annettamasta annettamaan annettamalla annettamalta annettamatta	(pyhitämä) pyhitämän pyhitämässä pyhitämästä pyhitämään pyhitämällä pyhitämältä pyhitämättä	(tultama) tultaman tultamassa tultamasta tultamaan tultamalla tultamalta tultamatta	(lrvattama) lrvattaman lrvattamassa lrvattamasta lrvattamaan lrvattamalla lrvattamalta lrvattamatta
IV	nim. saataminen of. saatamista	ammuttaminen ammuttamista	annettaminen annettamista	pyhitäminen pyhitämistä	tultaminen tultamista	lrvattaminen lrvattamista
V	flw. saatamaisilla of. saatamaisilta	ammuttamaisilla ammuttamaisilta	annettamaisilla annettamaisilta	pyhitämällä pyhitämäisiltä	tultamaisilla tultamaisilta	lrvattamaisilla lrvattamaisilta
I	nim. saatava om. saatavan of. saatavaa j. n. e.	ammuttava ammuttavan ammuttavaa j. n. e.	annettava annettavan annettavaa j. n. e.	pyhitävä pyhitävän pyhitävää j. n. e.	tultava tultavan tultavaa j. n. e.	lrvattava lrvattavan lrvattavaa j. n. e.
II	nim. saatu om. saadun of. saadua af. saadussa j. n. e.	ammuttu ammuttun ammuttua ammuttussa j. n. e.	annettu annetun annettua annettussa j. n. e.	pyhitetty pyhitetyn pyhitettyä pyhitetyssä j. n. e.	tultu tultun tultua tultussa j. n. e.	lrvattu lrvattun lrvattua lrvattussa j. n. e.
	Riimitapa.					
	Saattapa.					

120. **Tšekohdaiset** teko sanat taipuvat miltei tavallisten lailla. Niiden näytteeksi taiwutettakoon tässä sanat **muuttain** ja **kätkein**.

		Uloskohdainen		Wastakohdainen	
War- talo.		Muuttai'	Kätkei'	Muuttaitta	Kätkeittä
p a	lähi-aika.	y. muuttain muuttait muuttaike	kätkein kätkeit kätkeiske	muuttaitaan	kätkeitään
		m. muuttainme muuttaitte muuttaiwat	kätkeimme kätkeitte kätkeiwät		
t a	ent. lähi-aika.	y. muuttiin muuttiit muuttihe	kättiin kättiit kättihe	muuttaittiin	kätkeittiin
		m. muuttiimme muuttiitte muuttiwat	kätkimme kätkiitte kätkiwät		
o r a	obi-aika.	y. olen muuttain- nut j. n. e.	olen kätkeinnyt j. n. e.	on muuttaittu	on kätkeitty
		m. olemme muut- tainneet j. n. e.	olemme kätkein- neet j. n. e.		
S u	ent. obi-aika.	y. olin muuttain- nut j. n. e.	olin kätkeinnyt j. n. e.	oli muuttaittu	oli kätkeitty
		m. olimme muut- nainneet j. n. e.	olimme kätkein- neet j. n. e.		
M y ö n t ä t a p a .	tulo-aika.	y. olen muuttaiwa j. n. e.	olen kätkeiwä j. n. e.	muuttaitaan eli on muuttait- tawa	kätkeitään eli on kätkeittäwä
		m. olemme muut- taiwat j. n. e.	olemme kätkei- wät j. n. e.		
E y t o t a p a .	lähi-aika.	y. muuttainnen muuttainnet muuttainnee	kätkeinnen kätkeinnet kätkeinnee	muuttaittaneen	kätkeittäneen
		m. muuttainnemme muuttainnette muuttainnewat	kätkeinemme kätkeinnette kätkeinnewät		
		y. muuttaihsin muuttaihsit muuttaihsii	kätkeihsin kätkeihsit kätkeihsii	muuttaittaisiin	kätkeittäisiin
		m. muuttaihsimme muuttaihsitte muuttaihsiwat	kätkeihsimme kätkeihsitte kätkeihsiwät		

Toivotapa.	lähj-aija.	y. (muuttaitkon) muuttaitkos muuttaitkoon m. muuttaitkoome muuttaitkootte muuttaitkoot	(kätkeikön) kätkeikkös kätkeikköön kätkeikköomme kätkeikköste kätkeikkööt	muuttaittafoon	kätkeittäköön
Kästyttäpa.	lähj-aija.	y. (muuttaitkan) muuttai' muuttaitkaan m. muuttaitkaame muuttaitkaatte muuttaitkaat	(kätkeikän) kätkei' kätkeikään kätkeittäämme kätkeittäatte kätkeittäät	muuttaittaakaan	kätkeittäkään
I		of. muuttaita muut. muuttaitaifi	kätkeitä kätkeitäkfi	muuttaittaa muuttaittaafi	kätkeittää kätkeittääkfi
	II	of. muuttaitesja am. muuttaiten	kätkeitesjä kätkeiten	muuttaittaesja muuttaittaen	kätkeittäesjä kätkeittäen
III		om. muuttaiman af. muuttaimassa lähj. muuttaimasta men. muuttaimaan fiw. muuttaimalla ot. muuttaimalta waj. muuttaimatta	kätkeimän kätkeimäsja kätkeimästä kätkeimään kätkeimällä kätkeimältä kätkeimättä	muuttaittaman muuttaittamassa muuttaittamasta muuttaittamaan muuttaittamalla muuttaittamalta	kätkeittämän kätkeittämissä kätkeittämästä kätkeittämään kätkeittämällä kätkeittämältä kätkeittämättä
	IV	nim. muuttaiminen of. muuttaimista	kätkeiminen kätkeimistä	muuttaittaminen muuttaittamista	kätkeittäminen kätkeittämistä
V		fiw. muuttaimai- silla	kätkeimäisillä	muuttaittamai- silla	kätkeittämäi- sillä
	ot.	muuttaimai- siltä	kätkeimäisiltä	muuttaittamai- siltä	kätkeittämäi- siltä
I		nim. muuttaiwa om. muuttaiwan of. muuttaiwaa j. n. e.	kätkeiwä kätkeiwän kätkeiwää j. n. e.	muuttaittawa muuttaittawan muuttaittavaa j. n. e.	kätkeittävä kätkeittävän kätkeittävää j. n. e.
	II	nim. muuttainnut om. muuttainneen of. muuttainnutta j. n. e.	kätkeinnyt kätkeinneen kätkeinnyttä j. n. e.	muuttaittu muuttaitun muuttaittua j. n. e.	kätkeitty kätkeityn kätkeittyä j. n. e.

121. Kielteinen tefofana en taipuu-näin:

Suoratapa	Toiwotapa	Käskytapa
y. en	(ellön)	(ellän)
et	ellös	ellä'
ei	ellöön	ellään
m. emme	ellöömme	elläämme
ette	ellöötte	elläätte
eivät	ellööt	elläät

M u i s t. Tairuuttaesfa felitettäköön: 1) mitkä owat **tefiä**-päätteet, 2) mitkä **aikamuotoin** merkit (ent. lähi-aiassa aina **i**), 3) mitkä **tapa**-merkit ja päätteet ynnä 4) mitkä **wastakohitaisen** päätteet.

Äänien muuttofset sanain taipuesfa.

122. Sanain tairuutus tapahtuu niin, että päätteet liitetään wartaloon. Mutta wartalo toifinaan, **huokeamman jäfennyksen ja äänen kauneuden** faaduttamifeksi, muutuskelee.

Ääntiöin muuttofset.

123. Kun monikon **i**, entifen lähi-aiain **i** tahi **i** ehtotawan päätteesjä **ifi** kohtaa fide-ääntiötä, tapahtuwat feuraawat muuttofset:

1:n lahon 1) pitkä fide-ääntiö lyhenee ja 2) kakfoisääntiö kadottaa heikomman ääntiönjä, tehden kohdanneen **in** kansfa kakfois-ääntiön. Efm. 1) **pää**, **päi**-nä (ei pää-inä); **fain** (ei: faa-in); 2) **fuo**, **fai**-na; **lyön**, **löi**-fin;

2:n lahon fide-ääntiöt **o**, **ö**, **u**, **y** eiwät muutu. Efm. **taulu**, **tauluilla**; **neulon**, **neuloin**, **neuloifin**;

3:n lahon fide-ääntiöt **a**, **ä** muuttuwat (ei kuitenkaan ehtotawusfa) niin, että:

a) **kakfitawuifista fanoista** 1) katoaa **ä** aina, waan 2) **a** ainoastaan toifinaan, kun **o** tahi **u** on enfi tawusfa ykfinään, tahi kahdesta ääntiöstä edellinen, tahi jos fana on tehdiöstä johdettu päätteellä **ma**, **ja**, **wa**, 3) mutta muuttuu

muisja sanoisja o:ksi, 4) muutammat kuitenkin sekä heittäen et-
tä o:ksi muuttaen a:n (jos näet ensi tavussa on pitkä tahi
kaksioisääntiö, jota seuraa s eli st); esim. 1) **filma**, **filmiä**;
elän, **elin**; **weistän**, **weistin**; — 2) **kowa**, **kowina**; **suora**,
suorina; **saaja**, **saajia**; — 3) **sana**, **sanoja**; **laulan**,
lauloin; **annan**, **annoin**; — 4) **saatan**, **saatoin** ja **saat-**
tin; **paistan**, **paistoin** ja **paistin**;

b. **monitavuiset** 1) **teko sanat** ja niistä johdetut sanat
pääteillä **ma**, **sa**, **wa**, 2) **voitto-** ja **ylivertaiset tilat** sekä
3) **sanat**, joisja kerake **h** tahi muu ääntiö kun **i**, **u**, **y** on e-
dellä, heittävät side-ääntiön **a**, **ä**; mutta 4) **sanat**, joisja o-
wat ääntiöt **i**, **u**, **y** edellisessä tavussa, eli 5) **kaksi** keraket-
tä käy **a:n**, **ä:n** edellä, muuttavat **a:n** **o:ksi** ja **ä:n** **ö:ksi**; —
kainki muut sanat sekä 6) heittäen **a:n**, **ä:n**, että pikemmin
muuttaen ne **o:ksi** ja **ö:ksi**; esim. 1) **istutan**, **istutin**; **kuu-**
luisa, **kuuluissa**; 2) **wanhemmilta** (wanhempa), **wanhim-**
milta (wanhimpä); 3) **ainoa**, **ainoina**; — 4) **asia**, **asiois-**
sa; **nappula**, **nappuloita**; **nyppylä**, **nyppylöinä**; 5) **lau-**
lanto, **laulannoita**; — 6) **wasara**, **wasaroina** eli **wasar-**
rina;

4:n lahon side-ääntiö **i** katoaa, mutta voi myös ranta-
murteiden mukaan monikon **i:n** edellä muuttua **e:ksi**; esim.
risti, **ristinä** (ja **risteinä**); **sirppi**, **sirpinä** (ja **sirppeinä**);
hypin (lähi-aika), **hypin** (ent. lähi-aika), **hyppisin**;

5:n lahon side-ääntiö **e** putoaa; esim. **fiwi** (wart. **five**),
fiwissä; **wastaus** (wart. **wastaukse**), **wastauksia**; **olen** (wart.
ole), **olin**, **olisin**;

6:n lahon side-ääntiö katoaa; esim. **wene** (wart. **wenehe**),
wenehiä; **wieras** (wart. **wieraha**), **wierahissa**; **palkkaan**
(wart. **palkkaa**), **palkkasin**, **palkkaisin**.

124. Side-ääntiö **wielä**:

3:n lahon 1) **kaksitavuisissa** **laatusanoissa** **voittotilan**
pääteen **-mpi**, miten myös 2) **kainissa** **teko sanoissa** **wastakoh-**
taisen pääteen **-ta** (-tta) edellä muuttuu **e:ksi**; mutta 3) **yli-**

wertaisen päätteen **-in** (-impa) edeltä katoaa. Esim. 1) **wan-**ha, **wanhempi**; **wähä wäheppi**; 2) **laitan**, **laitetaan**; **fannatan**, **fannatetaan**; — 3) **wanha**, **wanhin**; **sukkela**, **sukkelampi**, **sukkelin**.

5:sä lahossa katoaa sive-ääntiö **e** toisista 1) kaksitavuisista ja kolmisista 2) monitavuisista nimi- ja laatusanoista kerakkeella **t** ja 3) tekoanoista myös kerakkeilla **f** ja **n** alkavain päätteiden edestä, miten myös muutamissa nimi- ja laatusanoissa 4) olennon päätteen **n:n** edestä. Esim. 1) **suuri** (wart. suure), **suurta**; **tuli**, **tulta**; 2) **ihminen** (wart. ihmise), **ihmistä**; 3) **juoksen**, **juosta**, **juoksoon**, **juosneen juosnut**; **lyhenen**, **lyhetä**, **lyhettöön**, **lyhennen**, **lyhennyt**; — 4) **suurena**, **suurna**; **wuotena**, **wuonna**; **hewosena**, **hewosna**.

6:n lahon sanoissa 1) sive-ääntiö katoaa kerakkeella **t** ja tekoanoista myös kerakkeilla **f** ja **n** alkavain päätteiden edestä, huna 2) sivekerakkeen **h** tahti hengähdysten heitettyä supistun edellisen tavun lyhyen ääntiön kanssa pitkäksi ääntöksi. Esim. 1) **wenettä** (wenehetä), **palkata** (palkka'ata), **palkattaa**, **palkatsoon** (palkka'atsoon), **palkannen** (palkka'anen); 2) **kunin-**kahan, **kuninka-**an; **hukka**'an, **hukka-**an; **leweä**, **lewee**; **si-**woan, **siwoon**.

M u i s t. Supistus usein tapahtuu miisfaki sanoissa päätteitä alkavain kerakkeiden **h** ja **t** pudotessa, tehden jälkimäinen ääntiö edellisensä kanssa pitkän tahti kaksoisääntiön. Esim. **talohon**, **taloon**; **mennähän**, **mennään**; **rakkahilla**, **rakkailta**; **rakkahisiin**, **rakkaihin**.

125. Yksikön nimennöstä sive-ääntiö putoaa:

3:teen lahkoon kuuluvista, 1) wajuwuutta merkityksistä laatusanoista sekä 2) yliwertaisista tiloista. Esim. 1) **osaton** (wart. osattoma), **taitamaton** (wart. taitamattoma); 2) **kowin** (wart. kowimpa), **mustin** (wart. mustimpa). — Samaten putoaa **a**, **ä** muutamain laatusanain alkutilasta: **hapan** (happama), **lämmiin** (lämpimä), **wasen** (wasempa), ja epämääräisestä laskusanaasta **muudan** (muutama).

5:teen lahkoon kuuluvista monitavuisista sanoista (paitfi se siteisistä). Esim. **wastaus** (wart. wastaukse), **terwehš** (wart. terwehte), **wemmel** (wempele), **hunnä**

6:teen lahkoon kuuluvista monitavuisista sanoista, joiden sïde-ääntiönä on **a, ä, i, e**. Esim. **wieras** (wart. wiera), **keihäs** (wart. keihähä), **ruis** (rufihi), **kirwes** (kirwehe).

126. Yksikön nimennösfä muuttuu i:ksi 1) voittotilan sïde-ääntiö **a, ä** ja 2) 5:teen lahkoon kuuluvissa kaksitavuisissa sanoissa **e** (paitfi **itse, kolme** ja **toinen**). Esim. 1) **wanhempi** (wart. vanhempa), **mustempi** (mustempa); 2) **kiwi** (wart. kiwe), **Suomi** (wart. Suome).

Kerakkeiden muutokset.

(Wartalon lyhyen tawun alussa kowat kerakkeet pehmenewät tawun sulkkentnessa, kun tawu ei ole sanan ensimmäinen, § 23.)

127. Ainoastaan sanan 1) ensimmäisen tawun lopussa woi olla kaksi keraketta (§ 17:4) ja niinäki waan **kewä l, n** tahi **r** ja sitä seuraawa **k, t, p** tahi **s** (ei kuitenkaan **n**, waan **m p:n** edellä). Mutta 2) jos, ääntiön pudottua, kaksi muuta keraketta tulisi ensi tawun, tahi kaksi keraketta, mitkä tahansa, jonkun muun tawun loppuun, niin katoaa edellinen, waan 3) kerakkeista **ht, mp** ja **ts** (tehdifföin päätteesfä **tsen**) jälkimäinen. Esim. **turkki, palttina, simpukka**; — 2) **lasta** (wart. lapsse, osanto **lapseta, lapsta**); **tunnustusta** (tunnustufseta, tunnustufsta); 3) **kahta** (wart. kahte, osanto **kahteta, kah-ta**); **siewinnä** (wart. siewimpä, olento **siewimpänä, siewimp-nä**), **siewintä**; **kaitkoon** (wart. kaitse, kaitsefoon, kaitse-foon); **hallitkaamme** (wart. hallitse).

128. Wartalot päätthiwät alkuaan kaikki ääntiöillä; mutta kun toiset kadottawat sïde-ääntiönsä nimennösfä (§ 125), ne nyt siinä loppuwat kerakkeilla. Sanan lopussa saa kuitenki olla ainoastaan 1) yksi kerake ja siinäki waan **l, n, r, s, t**, tahi hengähdys. Jos nyt sïde-ääntiön hoitosta 2) muu **yksinäinen kerake** tulisi sanan loppuun, niin niistä **m** muuttuu

n:ksi hynnä h s:ksi, t:ksi tahti hengähdykiseksi, sekä 3) kahdesta kerakkeesta putoaa edellinen, waan 4) kerakkeista mp jälkimäinen; Esim. 1) sammal, sisar, terweys, wene'; 2) kowasin (wart. kowasime), seiwäs (wart. seipähä); 3) warjelus (wart. warjelukse), kolmas (kolmante); 4) siemin (siewimpä).

129. Päätteen lyhyen, sulletun tawun woivat kowat k, t alkaa, jos 1) kerake on edellä, kuitenki, jos 2) keweät l, n, r käywät edellä, mielellään niiksi sulautuen; mutta 3) ääntiö kun on edellä, k aina katoaa, waan 4) t pitkän ääntiön ja kaksoisääntiön perästä pehmenee d:ksi tahti kuuluu kaksoisääntiönä korollisen yksinäisenki ääntiön perästä, muualla 5) kadoten. Esim. 1) nienten, wenetten, arwatkos; 2) sanellos, purros; 3) saa'os (saa=kos), sano'os; 4) maiden ja maitten, wapaiden ja wapaitten, 5) talo-en, taloin; sanojen. — Lyhyen ääntiön perästä taas ei lyhyt awonainenkaan päätetawu voi alkaa kowilla k, t, semminki jos ei kumpikaan, edellinen tahti jälkimäinen, tawu ole korollinen. Esim. talo-a, ilta'a, sano-a; ketä, palveliata (ja palveliaa).

130. T sidoskerakkeena muuttuu s:ksi 1) nimisanoissa, jos ääntiö tahti kerake l, n, r käy edellä, ja t tulee lopettamaan sanan tahti sitä seuraava monikon i tahti e:stä syntynyt i (S: 126: 2), hynnä 2) tekoisanoissa, jos edellä käy pitkä ääntiö, kaksoisääntiö taikka l, n, r, ja entisen lähi-aijan i seuraava. Esim. 1) hywyys (wart. hywyhte), kanssi (w. kante); wesssä (w. wete); 2) pyyssi (wart. pyytä); puhalsi (w. puhalta); tunsin (w. tunte).

Muist. Bartalot hyte, kahte, haachte, lahte muuttawat myös t:n s:ksi, miten myös tekoisana lähtee entisesjä lähi-aiassa: yssi, kassia, haaksiin, laksi; läksi (lähti).

131. T muuttuu n:ksi, kun se kohtaa päätteen n:n. Esim. wuosi, wuotena, wuonna; kaitsen, (kaijennut, kaitse-nut, kaitnut) kainnut.

Muist. S tekoisanoissa tekee ja näkee muuttuu h:ksi, kun kerake tulee seuraamaan. Esim. näkee, nähkään, nähä, nähtiin, nähnyt, nähty.

132. **S** muuttuu 1) päätteen **t:n** ja **n:n** edellä, miten 2) wartalonki lopussa kerakkeiksi **t** eli **S**, wieläpä 3) **n:n** edellä **n:kfi**, mutta **hengähdys** 4) **n:n** edellä **n:kfi** ja 5) **t:n** sekä **k:n** edellä **t:kfi**, hynä 6) entisen lähi-aian **i:n** edellä **f:kfi**, waan 7) putoaa ehtotawan **i:n** ja uloskohtaisen nimitawan **t:n** edeltä. Esim. 1) **wieras** (wieraha), **wierasta**, **wierasna**; 2) **seiwäs** (seipähä); **orit** (orihä) (§ 128: 2); 3) **wenennä** (wenehenä, wenehnä); 4) **saarnannen**, **saarnannut** (saarna'nen, saarna'nut); 5) **saarnatfoon**, **saarnatkaan**, **saarnatta** (wastakohtaisen wartalo); 6) **saarnasin** (saarna'in) 7) **saarnaisiin** (saarna'isiin), **saarnata** (saarna'ta).

Muist. **S** 1) kowenee **k:kfi**, jos **f** seuraa, ja woi 2) pudota kahden lyhyen ääntien välistä, jos ei edellinen ääntiä kuulu ensi taivuun. Esim. 1) **yffi** (wart. yhtä), **kakki**, **haakki** (§ 130: Muist.); 2) **wierahan**, **wieraan**, **tupahan**, **tupaan**; **luwatahan**, **luwataan** (§ 124 Muist.).

133. **Keweät kerakkeet** (paitti **h** § 132) sulautuvat edellisen tahä seuraawan keweän kerakkeen kaltaisiksi, wartalon ja päätteen kohdasssa toijiaan. Niinpä 1) **m** muuttuu **n:n** edellä **n:kfi**; samaten 2) **n**, kun se on **m:n** edellä, **l:n** edellä tahä jälessä, sekä **r:n** ja **s:n** jälessä, sulautuu niiden kunki kaltaisiksi. Esim. 1) **isätönnä** (isättömänä), **siewinnä** (siewimpänä); 2) **tämmöinen** (tän-möinen), **sellainen** (sen-lainen), **ollut** (ol-nut), **purrut** (pur-nut), **pesšyt** (pesnyht), **hynnyšsä** (hynnyhšjenä, hynnyhšnä).

Muist. **M** muuttuu 1) **t:n** edellä **n:kfi** hynä joskus **t:kfi**, miten myös 2) **n**, ollessaan **k:n** ja **t:n** edellä tahä jälessä, **t:kfi**. Esim. 1) **lunta** (wart. lume), **tointa** (wart. toime), **mundanta** hynä **mundatta** (w. muutama-ta); 2) **paretfoon**, **parettu** (parenen).

C. Johto-oppia.

Nimisana.

(Kerrottawa: §§ 59—63)

134. **Nimisangat** johtuwat nimisanoista, laatusanoista ja tefosanoista:

a. **Nimisanoista** päätteillä:

1) **-nen; -ut, -yt; -ffa, -ffä; -lo, -lö; -ska, -skä;** **-kainen, -käinen**, osittain pienuutta, tahi hyväilemistä eli kaunistelemista. Esim. aittanen, emonen, hanhonen; emyt, hanhut, päivyht; Nuukka, haarukka, filmukka; purtilo, suppilo; haaruska; lapsukainen, nuorukainen.

2) **-ke, -nne**, merkiten, että näin nimitetyllä esineellä on jotaki sen esineen yhtäläisyyttä, minkä juurijana nimittää. Esim. ahoke, haarakke, filmäke; haaranne, iljanne.

3) **-tapainen, -loinen, -löinen**, antaen juurijansalleen halveksivan eli hlenkatsellisen merkityksen. Esim. anopintapainen, hewosentapainen, miehentapainen; ammattiloinen, henkilöinen.

4) **-llinen**, merkiten juurijanan tähteläisyyttä. Esim. aittallinen, hinkalollinen, kourallinen.

5) **-sto, -stö**, osittain juurijansalla nimitetyn esineen paljoutta, kokousta. Esim. eläimistö, heinistö, rahasto, kirjasto.

6) **-kko, -kkö**, merkiten paikkaa, missä joukko juurijansalla nimitettyjä esineitä on. Esim. kuusikko, rapakko, sammalikko.

7) **-la, -lä**, osottaen juurijansalla nimitetyn esineen kotoa, asuntoa, olopaikkaa. Esim. Mhtola, appela, hallala, seppälä.

8) **-as, -aksen**, usein merkiten ainetta siksi, mitä juurijana sanoo. Esim. aidas, vastas.

b. **Laatusanoista** ja usein nimisanoistaki päätteillä **-us, -ys** (-uus -yhys), merkiten sen omaisuutta, minkä juurijana nimittää. Esim. ahtaus, koreus; emännyys, miehuus.

c. **Tekosanoista** päätteillä:

1) **-o, ö; -u, -y; -os, -ös; -us, -ys; -mus, -mys; -nta, -ntä; -nto, -ntö; -nti; -na, -nä**, merkiten tekemisen nimisana, toijilla sanoilla kuitenki joku sitä likeinen merkitys ollen. Esim. anto, näkö, hafu, syöksh; laitos, puutos; aitaus, epäilysh; anomus, wäshmys; laulanta eli laulanto, etsintä eli etsintö; juonti, shönti; helinä, kolina.

2) **-minen**, osottain pitkitettyä eli tulevaa tekemistä. Esim. armahtaminen, etsiminen, runooleminen.

3) **-ma, -mä**, merkiten päätettyä, tähtettyä tekemistä. Esim. antama, halkeama, tekemä.

4) **-io, -iö**, tavallisesti merkiten tekemisen nimisanana. Esim. arvio, häviö, palkkio, raiskio, tuomio. Toiset eli nimisanoista tällä päätteellä johdetut merkitsevät jotaki, jolla on sen kanssa tekemistä, joka on sen kaltainen tahi sillä varustettu, mitä juurisana sanoo. Esim. haapio, laatio, joukkio.

5) **-e (-ehe)**, merkiten juurisanalla lausutun tekemisen tilaisuutta, tuotetta ja joskus välifappaletta. Esim. haaste, haude, kaste, kate, kude; — nimisanoista johdetut taas tavallisesti merkiten juurisanalla nimitetyn esineen kaltaisuutta. Esim. kelme, rinne, wuode (wuota).

6) **-in**, osottain välifappaletta, työ-asetta, millä juurisanan tekeminen toimitetaan. Esim. awain, hierin, keritsin, pohdin.

7) **-ja, -jä, -ia, -iä**, (hynä pienennyispääte **-jainen, -jäinen, -iainen, -iäinen**), merkiten tekemisen toimittajaa. Esim. anoja, hakkaaja, keittäjä, etsiä; palvelia, kielwelia; hakkaajainen, kyseliäinen, tekiäinen.

8) **-uri, -yri**, merkiten myös tekemisen toimittajaa, waan usein halweksiwasja tarkoitusessa. Esim. noiturvi, petturi.

Laatusana.

135. Laatusanat johtuwat nimisanoista, laatusanoista, tekosanoista ja määräsanoista:

a. Nimisanoista päätteillä:

1) **-linen**, siwuntosijasta ja merkiten sen omistamisesta eli omaisuutta, siihen kuulumista, mitä juurisana sanoo. Esim. hedelmällinen, maallinen.

2) **-nainen, -näinen**, olentosijasta ja merkiten siinä tilaisuudessa olemista, mitä juurisana sanoo. Esim. awonainen, halkinainen, kofonainen.

3) **-ton, -tön**, vajantosijasta ja merkiten sen puutetta, mitä juurijana sanoo. Esim. aalloton, karjaton, kylätön.

4) **-mainen, -mäinen, tapainen**, merkiten, että joku on tahti jonkun pitäisi oleman senkaltainen, mitä juurijana sanoo. Esim. aaltomainen, heinämainen, karhumainen; aidantapainen, talontapainen.

5) **-hinen**, merkiten, että joku on siinä tahti sisällisessä suhteessa siihen, mitä juurijana sanoo. Esim. aaltohinen, helmehinen.

6) **-inen**, merkiten, että joku kuuluu siihen, on tehty siitä tahti sisältää sen, mitä juurijana sanoo. Esim. aamuinen, haapainen, puinen.

7) **-wa, -wä, -sa, -sä**, merkiten, että jollaki on kosolta sitä tahti joku on etewä siitä, mitä juurijana sanoo. Esim. alawa, hartewa, teräwä; sotasa, satosa.

8) **-kas, -käs**, merkiten, että joku on wurustettu sillä, mitä juurijana sanoo. Esim. arwokas, helmikäs.

b. **Laatusanoista** päätteillä **-hko, -hkö**, joka wähentää eli heikontaa juurijanan merkityksen. Esim. heleähkö, pitkähkö.

c. **Tekosanoista** päätteillä:

1) **-wainen, -wäinen**, merkiten taipumusta sen tekemiseen, mitä juurijana sanoo. Esim. alenewainen, laulawainen.

2) **-maton, -mätön**, merkiten tekosanan laatutawan kieltä. Esim. auttamaton, harjauntumaton, taitamaton.

d. **Määräsanoina** päätteellä **-inen**, merkiten juurijanan olemista tahti tapahtumista. Esim. ainoinen, julkinen, silloinen.

Tekosana.

136. Tekosanat johtuvat nimisanoista, laatusanoista ja tekosanoista:

a. **Nimisanoista** päätteillä:

1) **-tan, -tän** (-ttaa, -ttää); **-llan, -llän** (-ltaa, -ltää); **-nman, -nnän** (-ntaa, -ntää); **-rran, -rrän** (-rtaa, -rtää); **-stan, -stän** (-staa, -stää), merkiten semmoisena olenista, kun juurifana sanoo. Esim. allitan, allittaa; haafotan, haafottaa; — hewellän, heweltää; — hihnustan, hihnustaa; kuhustan, kuhustaa. — Toiset tulewat laatusanoista. Esim. siinä, siintää; sinerrän, sinertää; punerran, punertaa (näyttää siniseltä, punaselta).

2) **-tan, -tän** (-ttaa, -ttää); **-stan, -stän** (-staa, -stää), merkiten sillä warustamista, mitä juurifana sanoo. Esim. aidotan, aidottaa; haotan, haottaa; ewästän, ewästää; seiwästän, seiwästää.

3) **-stun, -styn** (-stua, -styhä), merkiten fiksi tahti fillä warustettuun tilaan tulemista, mitä juurifana sanoo. Esim. afastun, afastua; heimostun, heimostua. — Toiset tämän päätteiset sanat tulewat myös laatusanoista. Esim. heikostun, heikostua; wahwistun, wahwistua.

b. **Laatusanoista** päätteillä:

1) **-ksun, -ksyn** (-ksua, -ksyhä); **-ksin** (-ksia, -ksjä), merkiten sinä pitämistä, mitä juurifana sanoo. Esim. oudoksun, oudoksjua; paheksin, paheksjia.

2) **-nen** (-ta, -tä), laatusanain voittotilasta ja merkiten fiksi tulemista, mitä voittotila sanoo. Esim. alenen, aleta; hienonen, hienota; kowenen, koweta.

c. **Tekosanoista** päätteillä:

1) **-ksin** (-ksia, -ksjä), merkiten sen wähitellen ja hiljalleen tekemistä, mitä juurifana sanoo. Esim. anneksin, anneksjia; haeksin, haeksjia.

2) **-ahdan, -ähdän** (-ahtaa, -ähtää); **-aisen, -äisen** (-aista, -äistä), merkiten juurifanalla sanotun tekemisen pikaisuutta, äkillisyhttä. Esim. elähdän, elähtää; heilahdan, heilahtaa; jyrähdän, jyrähtää; — ampaisen, ampaista; repäisen, repäistä; wetäisen, wetäistä.

3) **-llan, -llän** (-ltaa -ltää), merkiten kiivautta, kiireyttä, väkemyhtä. Esim. käännällän, käännältää; siwallan, siwaltaa; wäännällän, wäännältää.

4) **-elen** (-ella, -ellä); **-skelen** (-skella, -skellä); **-skentelen** (-skennella, -skennellä), merkiten sen totuttua, yhtämyötäistä, pitkitettyä, vähitellen tekemistä, mitä juurijana sanoo. Esim. ahdistelen, ahdistella; kiitelen, kiitellä; — eleskelen, eleskellä; teeskelen, teeskellä; — eleskentelen, eleskennellä; juokseskentelen, juokseskennellä.

5) **-in** (-ia, -iä), **-on** (-oa), merkiten sen wiisjiin määrään tekemistä, mitä juurijana sanoo. Esim. ahmin, ahmia; lyhin, lyhkiä; — au'on, aukoa; haukon, haukkoa; wiskon, wiskoa.

6) **-tan, -tän** (-ttaa, -ttää); **-nman, -nnän** (-ntaa, -ntää); **-stän, -stän** (-staa, -stää); **-utan, -ytän** (-uttaa, yttää) merkiten juurijana lausutun tekemisen sallimista, waikuttamista, teettämistä. Esim. juotan, juottaa; syötän, syöttää; — alennan, alentaa; kowennan; — helistän, helistää; kopistan, kopistaa; — ahdistutan, ahdistuttaa; alotutan, alotuttaa; haetutan, haetuttaa.

7) **-un, -yn** (-ua, -yä), merkiten, että tekiä itse kärsii eli ottaa vastaan sen tekemisen, minkä juurijana sanoo. Esim. aallotun, aallottua; asetun, asettua; halwennun, halwentua; estyn, estyä.

8) **-un, -yn** (-uta, -ytä), **-udun, -ydyn** (-utua, -yhtä), merkiten, tekojanoista johdetut, että tekiä sallii juurijana lausutun toimituksen waikuttaa päälleen, hynnä nimi- ja laatusanoista johdetut, siihen tilaan antautumista eli joutumista, mitä juurijana sanotaan. Esim. antaun, antauta; heräyn, herähtä; — heittäydyn, heittähtä; waiwaudun, waiwautua.

D. Neljäs lasko.

Yhdistetty lause.

(Kerrottava: § 55—57).

137. Yhdistetyssä lauseessa on kaksi tai useampia yhksi-

näitä lauseita yhdeksi kokonaiseksi ajatukseksi liitettyinä. Jos yhdistetty lauseen eri lauseet ovat 1) toisistaan vapaita, sanotaan ne **rinnastetuiksi**; jos taas 2) toinen on toisensa nojassa, on toinen toiselle **alistettu**, sanotaan toista **päälauseeksi**, toista **siwulauseeksi**. Esim. 1) Hän tuli, ja minä menin. 2) Hän tuli silloin, kun minä menin.

138. Lause, jonka yksinään voi hymärtää ja joka semmoisenaan on täydellinen ajatus, ei ollen toisen lauseen jäsenenä eli toiselle alistettuna, on 1) **päälause**, kun taas lause, joka on toisen lauseen jäsenen sijassa, toiselle lauseelle alistettuna ja jota ei voi sinänsä hymärtää, on 2) **siwulause**. Esim. 2) Ken kovan on kokenut, 1) saa pehmeän perästä. 1) Hän tuli silloin, 2) kun minä menin. 2) Jos teet hywin taikka pahoin, 1) edestäsi löydät.

Lause-yhdiste.

(Kerrottawa: § 56).

139. **Lause-yhdiste** on yhdistetty lause, jonka tekewät pelkät **päälauseet**. Esim. Talwi on mennyt; kesä on alkanut. Lehmä ammuo, ja lammas määkhy. Vuulin lumpehen lujaksi, weden kalwon kantawaksi; waan ei lummet luottanunna, weden kalwo kannattanna. Tuletko kotia, wai jäätkö kylään? Huono jää pian särkhy; sentähden en jäälle menekään.

140. Lause-yhdisteitä on miittä laatua:

1) Lause-yhdiste on **yhdys-lause**, kun toinen lause toisen lauseen ajatuksen lawentaa. Esim. Isä tuli, ja äiti meni. Sekä poika luki, että tyttö lauloi. Hän ei ainoastaan tawannut, waan hän luki. En kuullut, enkä nähnyt. Minä en mennyt, eikä sinäkään tullut.

2) **Wastustawia** ovat lause-yhdisteen lauseet (wastustuslause), kun toinen lause on toisen sisällölle wastakkainen tahi sen supistaa. Esim. Olisin tullut, waan en pääsnyt. Minä olisin tullut, mutta en saanut lupaa. — Etä pane leipää onkeen, ei kala leipää syö; sainpa kalan, leipäpä kala söi.

3) **Erityswaiheessa**, poistuttavia, ovat kaksi lausetta, kumpi ne ovat toisilleen vastakkaiset, mutta ei päätetä, kumpi niistä otetaan, tahi jos erotus on vähemmän tärkeä. Esim. *Mene, taikka ole menemättä. Taikka tulen, taikka menen. Tyttö milloin lauloi, milloin itki. Menenkö, wai olen menemättä? Tuletko kotia, wai jäätkö kylään? Menen hevosella, tahi käyn jalkaisin.* — Oli kylmä eli wilusti.

Kerrottawa: Supistunut lause § 109—111. Esim. *Minä ja sinä olemme nutterat. Sinä ja welseji ostitte lehmii ja hevosia. En minä etkä sinä mennyt. Emme me eikä poika nähnyt. Ei poika emmetä me nähneet. Minä näen, mutta sinä et. Taikka sinä taikka welseji menee.*

4) **Tohdelauseissa** toinen lause sanoo toisen ajatuksen perusteeseen, toinen ollen tuomiona tahi päätöksenä. Esim. *Minä tahdon oppia; sentähden tulin tänne. Meitä kutsuttiin; siis menkäämme.*

5) **Selityslause** on semmoinen rinnastettu lause, joka ainoastaan likemmin selittää edellisen lauseen ajatuksen. Esim. *Lapsi pyrki kouluun; siellä näet oli lysti olla. Minä läksin jo aikaisin matkalle; tahdoin muka päästä iltahämärässä perille.*

Lauseliite.

(Kerrottawa: § 57).

141. **Lauseliite** on yhdistetty lause, jossa yksi tahi useampi päälause ja siwulause yhdistyy yhdeksi ajatukseksi. Esim. *Ruka hakee, hän löhtää. Rukoile, että Sumala antaisi sinulle jokapäiwäisen leiwän.*

142. **Siwulauseet** ovat päälauseen jäsenien, aluksen, lisäännön, kohteen tahi paikan, aian, laadun ja syhy määrääjien sijassa ja nimitetäänki niiden lausejäsenten mukaan, joiden sijassa ovat: aluslauseiksi, lisäännöllisiksi, kohdelauseiksi, paikan, aian, laadun ja syhy määrääviksi siwulauseiksi.

143. **Muslause** on päälauseen aluksen sijassa olewa siwulause. Esim. *Ken toiselle hautaa kiiwaa (toiselle haudan*

kaiwaja), lankeaa itse siihen. Ei kumma siis, että Hannuki yht'äkkiä taukosi työstään (Hannunki yht'äkkiä työstään taukoaminen ei siis kumma ollut). Hyvä oli, että tulit. Tuultawa on, että mies tulee. Epätietoisaa on, tarttuuko tämä tauti. Edellä on opetettu, miten tavut kirjaimista syntyvät. (Katsa sivu 13).

144. **Liäännöllinen** siwulause on päälauseen liäännön sijassa. Esim. Kirjko, joka seisoo kuffulalla, nähyh kauas. Tiedät sijan, kussa synnyit, paikan tiedät, kussa kasvoit; se on paikka tietämätön, kussa kuolo kohtoapi, hengen loppu loukahaapi. Minä olen semmoisessa tilassa, mistä sinä pääsit.

Liäännöllinen on myös siwulause, joka tarkoittaa päälauseen koko mainetta, mikä silloin ajatellaan nimisanana. Esim. Abjalon nosti kapinan isäänsä vastaan; josta hänelle sitte oli surkeat seuraukset. Kyllikki unohtaa malansa ja lähtee kylään; josta Lemminkäinen suuttuu kovasti ja päättää paikalla hylkäistä hänen.

M u i s t. Liäännöllinen lause on mahdollisen liellä sitä päälauseen sanaa, johon se kuuluu.

145. **Kohteellinen** siwulause on päälauseen kohteen sijassa. Esim. Rukoile, että Jumala antaisi jokapäiväisen leivän. Minä tahdon kertoa, mitä minulle pieni warpunen puhui. Tiedäthän, kenen tämä kirja on. En tiedä, osannenko lukujani tänään, wai en. Teki, mitä teki.

M u i s t. Kun suora kyshwä lause (71: 2) asetetaan päälauseen aluseksi tai kohteeksi, on aluseellinen tai kohteellinen siwulause, ei se tee kysymystä ja sanotaan epäsuoraksi kyshwäksi lauseeksi. Esim. Näky kyllä, mitä mies hän on. Epätietoisaa on, tarttuuko tämä tauti. — Tiedäthän, kenen tämä kirja on. En tiedä, tarttuuko tämä tauti. — En tiedä, onko kirja Mikon, wai Pelan. Waikaa on sanoa, onko kuulo wai näkö ihmiselle tarpeellisempi (§ 140: 3).

146. Kohteellisia lauseita ovat myös suorat ja epäsuorat kertomalauseet, jotka esittelevät, mitä joku sanoo eli ajattelee. **Suora kertomalause** 1) esittelee toisen ajatuksen sanas-

ta sanaan, miten sen toinen ennen puhui, kun epäsuora kertonomalaufe 2) toisen puhujan ajatuksen lausuu kunkikertaisen esitteliän sanoilla, ei niillä sanoilla, millä se ennen sanottiin. Esim. 1) Joel walitti äidillensä: "paha poika pilkkasi minua metsässä!" Hän kysyi tarhurilta: "mitä paakkuja nämä owat?" Puutarhuri sanoi: "nämä rippuivat Amerikasta tuodun kaswin juressa." — 2) Joel walitti äidillensä, että paha poika oli häntä pilkannut. Hän kysyi tarhurilta, mitä paakkuja ne oliwat. Tarhuri wastasi, että ne oliwat rippuneet Amerikasta tuodun kaswin juressa.

147. **Paikkaa määräävä** siwulaufe on päälauseen paikkaa määräävän jäsenen sijassa. Esim. Missä ennen wainiot wiljawina aaltoiwat, siinä nyt seisoo tyhjä sänki. Uusi elämä kaikkui, mihin waan liikahtaa. Siitä ylitse mennään, mistä aita matalin. Siinä wuohi kalwaa, mihin on kerran kytketty.

148. **Aikaa määräävä** siwulaufe sanoo päälauseen tekemisen ajan. Esim. Ennenkun työni sain walmiiksi, oli paljo vielä tekemistä. Kun isä tuli, itkiwät lapset. Ota waari aiasta, ennenkun se on kadonnut.

149. **Laadun määräävät** siwulauseet, jotka seisowat päälauseen laadun määräävän jäsenen sijassa, owat:

1) **wertauslauseita.** Esim. Lempeä ja suloinen hynnä wakenainen on tämä järwen seutu, niinkun suomalainen kansanlaulu. Suuria pisaroita walui lehdistään, juuri kun olisi hän itkenyt. — Oli, miten oli. Juoskaatte, miten juoksette, (ette ehdi). Tulen, kun tulenki. — Parempi on koti koiwuinenki, kuin on kylä khyinäpäinen. Silmä näkee pikemmin, kuin korwa kuulee.

2) **seurauslauseita.** Esim. Monen käärmeen myrky on niin waiwuttawaa, että se muutamassa minuutissa kuolettaa. Hän juoksi niin, että wäshi.

150. **Syyn määräävät** siwulauseet, jotka seisowat päälauseen syyn (wälikappaleen, aineen), ehdon, tarkotuksen ja wastakkaisen syyn sijassa, owat:

1) **shyn** **tahi peruste**en määrääwiä. Esim. Toki tuli tulwilleen, kun satoi niin paljon. Tähdet näyttävät pieniltä, kun owat meistä kaukana. Koska akkunat owat noin jäässä, on warmaanki ulkona pakkaneen. Hän sairastui siitä, että ui wilusja wedessä.

2) **ehdon** määrääwiä, sanoen mahdollisen shyn, ei warfinaista. Esim. Laulaisin, jos olisi ääntä. Kun saatat tafoa sammon, niin saat neidon palkastasi. Kun ei auta armo luojan, ei auta oma hritys. — Tulfoon alku mistä hywänjä, aina sen päätös on ajatus.

3) **tarkotuksen** määrääwiä, lausuen shyn, joka saattaa henkilön mitä tahtomaan tahi tekemään. Esim. Uen ahferasti, että tulisin wiisaammaksi. Poika luki uutierasti, että minä häntä kiittäisin. Ilmarinen takoi, jotta saisi sammon walmihiksi.

4) **wastakkaisen shyn siwulauseita**, sanoen peruste

jota ei seuraa sitä vastaawa waikutus, sillä sen waikutuksen muut waiheet poistawat. Näitä lauseita sanotaan myös myödyttäwiksi. Esim. Olemme iloiset, waikka ei ole syhtäkään. Hän tekee työtä, ehkei saa palkkaa. Toki kättä käppäjäisin, waikk' ois käärme kämmenellä. Raimis on kattila tulella, jos kohta wettä kiehukehon.

151. Kun siwulause on 1) päälauseen edellä, sanotaan sitä **esilauseeksi**, päälausetta jälkilauseeksi; kun taas siwulause on 2) päälauseen jälessä, sanotaan sitä **jälkilauseeksi**, ja viimein 3) **wälilauseeksi**, jos se on päälauseen jäsenten keskellä. Esim. 1) **Jos menet, elä wiivy.** 2) **Elä wiivy, kun menet.** 3) **Mies, joka meni, ei wiipynyt.**

Lyhennetty lause.

152. Lauseliitteissä siwulause usein on lyhennetty. Lyhennys tapahtuu niin, että sidosanan poisjäätyä, a) **alus** merkittään 1) **liite-asemolla**, jos siwulauseen alus oli tekiä-asemo tahi sama kun päälauseen alus, taikka 2) muuttuu se

nimennöstä **omantoon**, miltei kaikissa muissa vaiheissa, mutta 3) osannainen alus pysyy osannossa. b) **Maine**, kun se on sulettu, miten myös avonaisen maineen yhdytin, muuttuu tefiällisestä muodosta **nimi-** tahi **laatutapaan** ynnä c) avonaisen maineen **mainenimikkö** nimennöstä 1) **omantoon**, joskus pysyen monikossa nimennössä, miten myös 2) osannossa ja olennessa seisovat, pysyvät näissä sijoissa. — Esim. a) Hetken 1) **levättyäni**, menin eteenpäin. **Rahaa saatuansa**, luuli poika kaiken onnettomuuden katoavan. 2) **Poika luuli**, kaiken **onnettomuuden** katoavan. Näen **poian** tulewan. **Sanoi miehen** tulewan (että miehet tulevat). 3) **Näen miehiä** tulewan (että miehiä tulee). **Sanoi** liitua kuluwan. — b) **Tiedän talon jaksawan**, **jaksaneen** maksaa. **Poian lukeissa** opettaja tuli. — c) **Tiedän maailman olewan** 1) **suuren**. **Kuultiin** olevaksi **laiskan**. **Miehesten sanottiin** olevan **laiskain**. 2) **Sanoi ihmisten** olevan **syntisiä**. **Kuuli poian** olevan **sairaana**.

M u i s t. Toisinaan avonaisesta maineesta jää yhdytin pois ja mainenimikkö seisoo muutannossa. Esim. **Minä tiedän maailman suureksi** (että maailma on suuri = maailman olevan suuren). **Sanoi** weitsiä **tylsiksi**. — **Samaten** joskus muuttuu umpinainenki maine muutantoon. Esim. **Sanoi sairaan kuolewaksi**. **Sanoi** warlaat kiini **otetuiksi**.

153. **Tekosana** erityisissä lyhennetyissä lauseissa muuttuu seuraavaan tapaan:

1) **Aluslauseissa**: **Poian sanottiin** tulewan, **tuleneen** utterasti. **Sinun** kuultiin **olewaksi** **laiskan** — eli vieläki lyhemmin niin, että yhdytin heitetään pois, **siwulauseen** alus muuttuu **päälauseen** alukseksi ja **siwulauseen** mainenimikkö muutantoon: **Sinua** kuultiin **laiskaksi**. **Poikaa** sanottiin **tuleneeksi**, **isää** **kipeäksi**. — **Poika** näkyi **tulewan**, **tulleen**. **Namu** tuntuu **olewan** kylmä. **Leipää** tuntuu **paistetuksi** (näkyi, tuntuu h. m. s. kohteettomia tekosonoja). **Ei** minun **kuulu** **kultaisistani**, **näy** ei **näättärintaistani**, **ei** kuulu **kylässä** **käywän**, **alla** **akkunan** **asuwan**. **Ei** **meidän** **auta** **sille** **tielle**

lähteä. Sopiiko ihmisen niin tehdä? Kyllä kestää köyhän kärsiä. Miehen täytyy myöä hewosensa. (§ 52: 2). — Minun on tarwis lukea. Minun on helppo saada se valmiiksi.

2) Kohteellisissa lauseissa: Matti sanoi näkevänsä, nähneensä miehen tulewan, miehen tulleen. Hän luuli meidät otettawan kiini. Pelkää häntä lyödyn. Sanoi asian päätetyksi (alus muuttuu päälauseen kohteeksi ja maine muuttanut, kohteen maineenimiköksi). Väitti hewosen olewan, olleen hywän. Väitti hewosta hywäksi (yhdytin putoaa). Luuli sinua laiskaksi. Katsoi weitsjet hyviksi. Tarhuri wastasi niiden rippuneen juuresa. Hän käski, lupasi, antoi y. m. miesten ottaa. He salliwat lasten leikkiä kauan. — Käski minun lähtemään. Tahtoi kaikkein tulemaan. Kukoile Jumalaa johdattamaan. Esti wäen menemästä. (Vertaa § 88: 3)).

3) Mikä määräämissä lauseissa: Ostin hewosen tullessani. Kaskea polttaessaan, nokefi Matti kaswonja. Matin polttaessa kaskea, juoksi koira kotia. Kaskea polttaessa, on waara lifellä. Welkaa maksettaisja, oli hän rikas. — Kotiin tultuani, ostin hewosen. Matti nokefi kaswonja, wasta kasken poltettuaan. Käytyä matkan tuntee. Minut kutsuttuaan, meniwät tiehenjä. (Katso § 95: 3).

4) Laatia määräämissä lauseissa: Hän pääsi hädästä welkein auttamalla, auttamatta. Ymmärrän tämän hywin kyllä ilman neuwomattasiki. Minä sain lufeneeksi, kenenkään häiritsemättä. — Luki kirjeen, kaikkien kuullen. Erosin karaten. Annoitko sinä sen wanhempaisi tietten. (Vertaa § 98).

5) Syytä määräämissä lauseissa: Riitos tuomastanne. — Riitän mä emo sinua, nuorena tuuditeltuasji, pienosena pidettyäsi. Anna toki, niin harwoin pyhityäni. (Katso § 102: 3.)

6) Ehtoa määräämissä lauseissa: Minun arwatakseni, kaikki hänen waiwanja menewät hukkaan. Riitä on kaksji, meidän oikein muistaen.

7) **Tarkotusta määräämissä lauseissa:** Tupa on tehty miesten tulla. Wie sepän raudottaa. Antoi sen poian tehdä. Jätti tuulen tuuditella, wilu-ilman wiihdytellä. Se wuode on tehty wieraan maata ja sinunki maataksesi. Onpa marjoja mäellä **poimia** (poimiakseni) minun poloisen. Tuo ruokaa syödäksemme. Rauta on raskasta kantaaksemme. — Kisä on helppo **waaliakseni** (waalia). — Tyttö rupui minun kannettawakseni. Rauta on raskas poian kannettawaksi. Annoin firjan teidän ostettawaksenne. (Kats. § 105: 3).

154. Kun lyhennetty siwulause oli **kielteinen**, kieltosana muutetaan päälauseeseen, joten sen maine kielletään, ja lyhennetty lause on myöteinen. Mutta jos siwulauseen ajatuksen kieltä on tarkoin lausuttawa, pysyy lyhennetty siwulause kielteisenä, tahi käytetään vielä paremminki lause täydellisenä. Esim. **Ei sanonut menewänsä. Ei luullut heidän tulewan.** — Minä tiedän hänen ei **uskowan**. Hän luuli heidän ei **tulewan** (etteiwät tule). Sinä wanno **walat ikuiset, et sotia käydäkseksi**. Wannon minä **walat ikuiset, en sotia käydäkseksi**.

155. Siwulauseet woivat toisinaan supistuaiki (§ 109 ja 140), kun niissä oli päälauseen kanssa joku yhteinen jäsen, etenki yhteinen maine. Tämä tapahtuu semminki:

1) **laatua määräämissä lauseissa:** Sinä puhut, **miten uneksiä** (puhuu). Hän taitaa yhtä paljon, **kun meki** (taidamme). Luja ei ole muu asunto, **kun hauta**. Minä olen isompi, **kuin sinä** (olet) = (Minä olen sinua isompi). Taudit häwittävät miehiä enemmän, **kuin wihollisten miekka** (häwittää).

2) **wastakkaisen syyn lauseissa:** Taaski woin tähttää welwollisuuteni, **waiikka waiwaloisesti ja huonostiki** (sen woin tähttää). Mina pitkittävät waan ampumista, **waiikka tappiollaki** (pitkittävät).

Raswanut lauseliite.

156. Raswanut on lauseliite, jossa on yksi päälause ja useampia siwulauseita, mitkä kuuluvat päälauseen taikka 1) sa-

maan taikka 2) erityisiin jäseniin, taikka kuuluu 3) toinen siwulause toiseen siwulauseeseen. Jos useampi siwulause kuuluu samaan päälauseen jäseneseen, ollen samassa vaiheessa päälauseeseen, ovat siwulauseet 4) **rinnastettuja**, mutta jos toinen siwulause kuuluu toiseen siwulauseeseen, on se sille 5) **alistettu**. (Esim. 1) Kun hän oli lewähtänyt ja ruoka oli pöydältä korrjattu, rupefi hän kirjottamaan. 2) Kirja, jonka kirjotti, esiteli asian, minkä tässä kuulet. 3) Lappi itki, sillä jalkojaan paleli, kun oli kylmä. 4) Kesä tulee, sillä jäät sulaaat ja maa alkaa wiheriötä. 5) Kaswanut lauseliite on niin rakennettawa, että ajatuksen, jota tahdot esitellä, huokeasti ymmärtää. Waikka Saksin waaliruhtinas Fredrikki wiijas hankki Saksimaan keisarilta Kaarle wiidenneltä Lutherukselle wakan wakuutuskirjeen, kieltiwät kuitenkin hänen ystävönsä häntä tälle matkalle lähtemästä, peläten hänelle käywän, miten jata wuotta en Johan Husille, joka, yhdenlaisen matkakirjan saatuaan, kuitenkin eläwältä poltettiin.

Lausejakso.

157. Lausejakso on yhdistetty lause, jonka osat puhuesfa äänen nousulla ja lasulla merkitään **esilauseena** ja **jälkilauseena**. Ne osat, jotka tekewät nousun ja lasun, ovat lausejakson **jäseniä**, ja woivat kumpiki olla yhdistettyjä lauseita. Mutta sekä esi- että jälkilauseessa woi olla useampiaki rinnastettuja jäseniä, ja sanotaan lausejaksoa silloin **kaswaneeksi**, etenki jos esilause tahi jälkilause tahikka kumpiki jo semmoiseen on lausejakso. Tavallisesti on lausejakson pää-ajatus jälkilauseessa, kun taas esilauseena on sille alistettu ajatus, useimmiten syh, ehto tahi wastakkainen syh, ollen pää-ajatuksella aina lujempi äänen paino. (Esim. **Kaksijäsenisiä lausejaksoja**: Jos työsi on ollut kowa ja waikea, niin on sen palkka myös suloinen. Jokaisen welwollisuus on kansallista eloa ja menestystä kaikin woimin ahkeroida; sillä perheet, seurakunnat ja kansat saawat yksityijistä alkunsa. — **Kolmiäsenisiä lausejaksoja**: Waikka ei muuta olisiakaan koko kotimaasi

kohdalla, kun syykkiä soita ja kolkkoja karia, ja waikka siellä waan köyhyyhys ja puute majailisi; on tämä kuitenkin se sentu, joka sinulle on sulin ja kallihin kaitista. — Jos siis tahdot jäsenen lailla siihen kansaan kuulua, jonka keskuudessa synnyit ja eloon heräsit, katsoen sitä joksiki hyväksi, että sinulla on kotoinen maa, joka nautitsee sekä muiden kansain kunnioitusta, että omaa vapautta; jos pidät sitä — seikkaa pyhänä, että pysytköön ja säilytköön se, minkä kerran esivanhempasi kunnialla voitti ja paljolla työllä ja waiwalla aikaan sai: tulee sinun myöski kansallista eloa ja menestystä kaikin woimisi ahkeroida. — **Religijäseniä lausejaksjoja:** Jossa Luojan taiwasta tähtinensä enji kertaa tähyjit, jossa armaan äitiji lempeät filmät hellästi holhoiwat sun lehtoasi, ja jossa aikaiseen jo isäiji rakas suu mieleesi kylwi tiedon ja siwehden siementä; siinä on sulo ja suotu isäiji maa, jota tulee ja sietää sinun armastaa ja lempiä. Jos Suomen nyhyijessä kansanrunossa tapaamme, josko ei sywää ja hlewää, niin kuitenkin wakaata ja lämmintä rakkautta hywään ja toteen, omaan maahan ja kansaan; jos tämän tunnon näemme puettuna kaunistamattomaan, mutta lapsellisella yksinkertaisuudella wiehättävään kieleen hynä sijuwaan ja sulawasti soiwaan runomittaan; jos muiden huonompain joukosta löhdämme rihmallisen sellaisia, jotka, erille perattuna pitkäpiimäisyhyden kuoresta, kiiltävät kallina runohelminä: niin tähtyne runottaren ihanimpiinki antimiin tottuneen myöntää, että wielä saattaa puhua runollisuudesta Suomen rahwaan seasja. — **Wiisijäseninen lausejaksjo:** Kuta enemmän olemme himoin ilmiöin parisja; kuta useemmin omin filmin näemme niiden puhkeutumiset: sitä huokeammin wähenee niiden kauhistus; sitä enemmän taiwumme tuohon ilkeään näköön; sitä taipusammat olemme tekemään, mitä niin usein tapahtuu.

Sanain seuruu.

158. Sanat yksinäisessä lauseessa seuraavat toisiaan sen mukaan, mikä sana milloinkin on arvoikkaampi. Senpä tähden järjestys onki ajatuksen mukainen. Vaikka siis esim. alus, maine ja kohde tavallisesti seuraavat toisiaan, voi kohteenki asettaa lauseen alkuun, jos sillä on paino. Siitä syystä myös sana, johon on joku luote **ko, kō, pa, pä, han, hån** liitettyä, asetuu lauseen ensimmäiseksi. Esim. Susi wei lampaan. Susi lampaan wei. Lampaan susi wei. — Poika ei polta kaskea. Ei poika polta kaskea. Kaskea poika ei polta. — Susi lammasta ei wienyt. Ei susi lammasta wienyt. Lammasta susi ei wienyt. — Kirkkoon miehet nenivät. Menivät miehet kirkkoon. Miehet kirkkoon menivät. — Poikapa karhun näki. Karhunpa poika näki. Näkipä poika karhun.

159. Suorasanaisessa esittelössä kuitenkin aina 1) lisääntö on pääsanansa edellä, 2) lyhennetyissä lauseissa omannossa oleva alus nimi- tai laatu-tawan edellä, 3) kieltävä tehdikkö sen teko-sanana edellä, mihin se kuuluu, miten myös 4) mielellään vieretysten samat sanat tai ne, jotka ovat merkityksellään vastakkaiset. Esim. 1) Poian vanha isä ei tullut kotiin. 2) Poian tähän asti ehdittyä, ei ole pitkältä päähän. 3) Sitä miestä en minä tunne. Etä minua lyö. 4) Ei mies miehen ruokaan kuole. Ei ilo ilolle tullut, soitto soitolle tajunnut. Siellä oli toinen toistansa parempi. Voita wehnänen anooi.

Wälimerkit.

160. Ajatusten loppumerkkiä ovat **piste, kysymysmerkki** ja **huudahdusmerkki**. Piste asetetaan suorain, myödyttävään ja ehdotuslauseiden, kysymysmerkki kysyväin ja huudahdusmerkki huudahdus-, toivotus- ja käskewään lauseiden loppuun. Esim. Poika tulee. Poika tullee. Poika tulisi. — Tuleeko poika? — Ah, kuinka kaunis on illan kuu! Miten suloinen Herra on! Mikä tärkeä kirja tämä kumminki on! Koska oppilas olisi utterta! Poika lufekoon! Ole utterta! Lufekaatte!

161. **Palkku** erottaa lyhemmät rinnastetut päälauseet ja si-
pistuneessa lauseessa yhtäläiset lauseen jäsenet toisistaan hynä
siwulauseet päälauseesta ja toisistaan. Esim. Tämä mies tekee
työnsä, mutta vaatii palkkansa. Tämä mies tekee työtä,
sentähden vaatii palkkansa. Poika lukee, kirjottaa ja laulaa
aamulla, päivällä ja illalla. — Tietty on, että poika lukee
uutterasti. Tahdon seurata ojan mutkia, nähdäkseni, mihin
ne matkustajan saattawat.

162. **Puolipiste** erottaa laueamman johdelauseen toisesta
päälauseesta, kaksii muutaki laueampaa päälauseetta toisistaan,
etenki kun sidosana on poisjäänyt tahikka on asetettuna jälki-
mäisen lauseen sisälle, hynä jos päälauseilla on siwulauseita
alistetuina, miten myös lausejakson semmoiset jäsenet, jotka
ovat kaswaneet lauseilteiksi. Esim. Tänään on kowasti sa-
tanut; sentähden onki maa niin kowin märkänä. On ukko ja
alka ja heillä on tytär; waan surma tuosta wie äidin. Suuri
ei ollut myöskään unhottanut lehtiä; ehtimiseen toi se elatusta
maasta. Raikki haawat oliwat jo parantuneet silloin, kun
lehdet wielä hienoilla rihmoilla oliwat yhdistetyt oksiin; mutta
silloin tuli myrsky ja repäisi ne ihan irtanaisiksi. (Katosi kirjaa
esimerkkiä § 157).

163. **Raksoispiiste** asetetaan päälauseen ja suoran kertoma-
lauseen välille, joka wiiminen wielä molemmiin puolin merki-
tään lainausmerkillä " — "; niinpä myös lyhentyneen päälau-
seen ja suoran kertomalauseen tahi ainoastaan luettelewain sa-
nain edelle, jotka asetetaan waan edellisen selitykseksi, hynä
wiimein laueamman päälauseen ja syhlisen siwulauseen, mi-
ten myös useajäsenisen lausejakson esi- ja jälkilauseen välille.
Esim. Pietari huusi: "Herra auta meitä, me hufumme!" —
Apostoli Paawali: "Jokainen koetelkoon itsensä!" Väntiöt: a,
o, u, ä, ö, y, e, i. Raksi on potewan ehdolla: taikka kuolee,
taikka paranee. — Tunnetthan sinä monta esimerkkiä siitä, että
perheet, misjä järestyksen puutos ja siiwottomuus owat olleet
wallallaan, owat tulleet aiwan onnettomiksi: sillä epäjärestys

ja siivottomuus usein saattawat tavarat ja terveyden katoamaan. (Eiää esim. § 157).

164. **Ajatusmerkki** asetetaan lauseen edelle, joka merkitsee edellisen ajatuksen vastakkaisuuden, jonkun odottamattoman, tahi jos erittäin tahdotaan saattaa ajattelemaan, mitä sanotaan. Esim. Koska tuo ilkeä ihminen on minua niin monesti häväisnyt, niin tahdon — en sittedään, vaan annan hänelle mieläki kerran anteeksi. Ihminen yksin elävistä kaikista saattaa muistonsa heittää, tunteensa tukahduttaa, kiivenä luopua ja heikumasta hurmottuneena unohtaa kodin, josta olentonsa sai, unohtaa isänmaansa ja — taiwaan. Moniki ylistelee huruskauttaan, ja vihaa ja wainoo lähimäisiään —.

165. **Sulut** (—) tahi [—] tehdään molemmin puolin sanaa tahi lausetta, joka on asetettu tavattomaan paikkaan, toisen lauseen jäsenten keskelle eikä ole sen kanssa missään kieliopillisessa yhdistyksessä, vaan joka woi pudota poisiki, jos niin haluaa. Esim. Minä sanon (mitä wiisas Salomo jo aiallansa saarnasi) tämän maailman menon olevan sulaa turhuutta. Wanhuus ja wiisauus — kaikkia wanhoja ei kuitenkaan saa wiijailki lukea — seuraawat useasti toinen toistansa. Kettu [repo] on wiskas eläin.

166. **Lainausmerkit** "—" pannaan nimisanain ja lauseiden molemmin puolin, jotka owat toisen puheesta tahi mistä kirjasta lainatuita; niinpä sana tahi puustawi näin merkitään, se kun tahdotaan tehdä erittäin huomattawaksi. Esim. Pietari huusi: "Herra auta meitä!" (katso 163.) — Sana "Bethlehem" on alettawa kirjaimella "B."

167. **Seittomerkki** asetetaan poisheitetyn kirjaimen sijaan. Esim. Sill' oisko seudut, maisemat, niin siellä herttaisiet? Shw' on ja jylhä. Siis maat' en muuta tietää woi.

168. **Tawumerkki** osottaa, mitkä tawut kuuluwat, etenki sanaa jakaisissa kahdelle riville, yhteen sanaan ja mitkä sanat tekewät yhdyksanan. Esim. hywäs-ti, koti-wäki, puoli-päiwä-ruoka.

Kieliopissa käytetyt nimitykset.

Aika, tempus.

- „ entinen, präteritum.
- „ lähi-aika, præsens.
- „ entinen lähi-aika, imperfectum.
- „ nykyinen, närvarande.
- „ ohji-aika, perfectum.
- „ entinen ohji-aika, plusquam-perfectum.
- „ tulewa, tillkommande.
- „ tulo-aika, futurum.

ainenimi, nomen materiale.

ajatustellinen, ajatus-, abstrakt.

ajatussana, nomen abstractum.

ajatusmerkki, tankstreck.

alkeisoppi, elementarlära.

alkuperäinen, primitiv.

alus, subjekt.

aluslause, subjektiv bisats.

apufäytelmä, perifrastisk conjugation.

apufana, avuffo, partikel.

aputehdissä, hjelverbum.

ajemosana, ajemo, pronomen.

- „ epämääräinen, pr. indefinitum.

- „ erinäinen, pr. separatum.

- „ itsekohtainen, pr. reflexivum.

- „ kansaperäinen, pr. gentile.

- „ kysyväinen, pr. interrogativum.

- „ liite-ajemo, pr. suffixivum.

- „ osotus-, osottavainen, pr. demonstrativum.

- „ tafa-kohtainen, pr. relativum.

- „ tefiä-, pr. personale.

- „ vastaavainen, pr. correlativum.

emäsana, stamord.

epämääräinen (lasfusana), obestämdt (rakneord).

erisnimi, nomen proprium.

heitto, elision.

heittoerkki, apostrof, elisionsteken.

hengähdys, aspiration.

huudabdukslause, utropssats.

huudabduksmerkki, utropstecken.

johdelaufe, conclusiv sats.

johtaa, derivaiva.

johdo, derivation.

johdo-oppi, ordbildningslära.

johdo-sana, johdos, derivativ.

jouffonimi, nomen collectivum.

juuri, juurisana, radix.

kafjoispiste, kolon.

kafjoisääntiö, distong.

- „ warfinainen, egentlig distong.

- „ epäperäinen, oegentlig „

kerate, konsonant.

- „ huuli-, läpp-konsonant.

- „ fieli-, tung- „

- „ kurkku-, strup- „

- „ keweä, lättflytande „

- „ kowa, hård „

- „ pehmeä, vek „

- „ pehmeneminen, „-förmildring.

- „ muutos, „-förändring.

kertomalaufe, suora, oratio recta.

- „ epäsuora, „ obliqua.

kielioppi, grammatik.

kihtosana, interjektion.

kohde, objekt.

- „ kofonainen, bestämdt.

- „ ofonainen, obestämdt.

kohdelaufe, objektiv bisats.

kirjain, bokstaf.

kirjaimisto, alfabet.

korfo, accent.

- „ pää-, tonisk accent.

- „ siwu-, eufonisk „

korollinen, accentuerad.

koroton, oaccentuerad, tonlös.

kysymysmerkki, frågetecken.

kysyvä laufe, suora, direkt frågesats.

- „ epäsuora, indirekt „

käytellä, konjugera.

käytelmä, conjugation.

- „ kieltosanainen, conjugatio negativa.

laajuus, kvantitet.

laatusana, nomen adjectivum.

- „ ajemosanainen, pronominale.

- lainausmerkki, citationstecken.
 laji (tefojanan), genus verbi.
 " uloskohtainen, activum.
 " vastakohtainen, passivum.
 lasufana, nomen numerale.
 " jaotusfana, ,, distributivum.
 " järjestysfana, ,, ordinale.
 " kerrotusfana, ,, multiplicati-
 vum.
 " fuora, ,, cardinale.
 laufe, sats.
 " ehdotus-,
 " est-, försats.
 " jälki-, estersats.
 " faswanit, utvecklad.
 " fielteinen, nekande.
 " käskewä, imperativ sats.
 " lyhennetty, förkortad ,,
 " myöteinen, jakande ,,
 " paljas, enkel, naken ,,
 " pää-, hufvudsats.
 " siivu-, bisats.
 " fuora, indicativ sats.
 " supistunut, sammandragen.
 " toivotus-, optativ sats.
 " wäli-, mellansats.
 " yhdistetty, sammansatt sats.
 laufejako, period.
 laufejiite, satsfogning.
 laufe-yhdiste, satsförbindelse.
 laufe-oppi, syntax.
 lifääntö, attribut.
 lifääntö-laufe, attributiv bisats.
 lufu, numerus.
 " monikko, pluralis.
 " yksikö, singularis.
 luote, affix.
 maine, predikat.
 " awonainen, öppet.
 " umpinainen, slutet.
 mainenimikö, predikativ.
 " " aluksen, subjekts predikat.
 " " kohteen, objekts ,,
 muoto-oppi, formlära.
 muotofana, formord.
 määräsfana, adverbium.
 " " aian määrääwä, adv. tem-
 poris.
 " " laadun ,, , adv. qua-
 litalis.
 " " paikan ,, , adv. loci.
- määrätty (lasufana), bestämdt
 (räkneord).
 määräysfana, bestämningsord.
 määrääjä, bestämning.
 " aian, tidsbestämning.
 " aineen, ämnets ,,
 " ehdon, vilkorets ,,
 " laadun, arts- ,,
 " paikan, Orts- ,,
 " syyn, orsaks- ,,
 " tarfotuksen, afsigts- ,,
 " wälifappaleen, medlets ,,
 nimisfana, nomen substantivum.
 osafana, bråkord.
 perusfana, nomen concretum.
 piiffu, komma.
 piste, punkt.
 puheneewo eli äänin, talorgan.
 puolipiste, semikolon.
 puustawi = firjain.
 puustawisto = firjaimisto.
 pykäle, paragraf.
 pääfana, grundord.
 pääte, ändelse.
 " johto-, härledningsändelse.
 " taiputus-, flexions ,,
 " wartalo-, stam- ,,
 sanaluokka, pars orationis.
 fana-oppi, etymologi.
 sanaperhe, ordfamilj.
 selityslause, explanativ sats.
 seuranslause, consecutiv bisats.
 side-ferafe, bindkonsonant.
 " =tawu, bindstafvelse.
 " =ääntiö, bindvokal.
 sidefana, conjunctio.
 " alistawa, conj. subordinans.
 " aian, conj. temporalis.
 " ehdottelewa, conj. conditio-
 nalis.
 " erittäwä eli poistuttawa, conj.
 disjunctiva.
 " johduttawa, conj. conclusiva.
 " laadun, conj. qualitativa.
 " myöbittävä (wastaffajen
 syyn), conj. concessiva.
 " rinnastawa, conj. coordinans.
 " selittäwä, conj. explanativa.
 " seuruntawa, c. consecutiva.
 " syyn (perustawa), c. causa-
 lis.

- fibesana, tarkottava, conj. finalis.
 " vastustava, c. adversativa.
 " werrottava, c. comparativa.
 " yhdyttävä, c. copulativa.
 fija, casus.
 " annanto, allativus.
 " ajunto, inessivus.
 " avunto, instructivus.
 " kantanto, prolativus.
 " lähdentö, elativus.
 " menentö, illativus.
 " muutanto, translativus.
 " nimentö, nominativus.
 " olento, essivus.
 " omanto, genitivus.
 " osanto, infinitivus.
 " otanto, ablativus.
 " seuranto, comitativus.
 " siwunto, adessivus.
 " wajanto, abessivus.
 fijasana, preposition.
 fijotella, deklinera.
 fijotelma, deklination.
 fijottumaton, indeklinabel.
 fivulause, bisats.
 " aian määräävä, temporal bisats.
 " ehdon " , conditional bisats.
 " kohteellinen, objektiv " ,
 " laadun määräävä, qualitativ bisats
 " liiäännöllinen, attributiv " ,
 " paikan määräävä, lokal " ,
 " syyn tahti perusteiden, causal " ,
 " tarkotuksen, final " ,
 " wastakkaisen syyn, concessiv bisats.
 sulautua, assimilera sig.
 suhteellinen, relativ.
 sulut, parentes.
 suora, absolut.
 " nimentö, nominativ. absolutus.
 supistuminen, sammandragning.
 supistua, sammandragas.
 säännöllinen, regelbunden.
 säännötön, oregelbunden.
 taipumaton, oböjlig.
 taipuvainen, böjlig.
 taiputus, flexion.
 tawu, stafvelse.
 " awonainen, öppen.
 tawu, umpinainen, sluten.
 tawumerkki, stafvelsetecken.
 tapa, modus.
 " ehto, conditionalis.
 " käsky, imperativus.
 " laatu, adjectivus.
 " myöntä, concessivus.
 " suora, indicativus.
 " toivo, optativus.
 tefia, person.
 tefosana, tehdiffö, verbum.
 " itsekohtainen, v. reflexivum.
 " kielteinen, v. negativum.
 " kohteellinen, v. transitivum.
 " kohteeton, v. intransitivum.
 " tefiällinen, v. personale.
 " tefiätön, v. impersonale.
 tila, gradus.
 " alku, positivus.
 " woitto, comparativus.
 " yliwertainen, superlativus.
 tähti, asterisk.
 wartalo, warssi, stam.
 wastustuslause, adversativ sats.
 werrantotila, komparationsgrad.
 werrata, werrotella, komparera.
 wertaileminen, werrotelma, kompar-
 ration.
 wertauslause, comparativ bisats.
 wierellisyys, apposition.
 wähenyysana, diminutiv.
 wälimerkki, skiljetecken.
 yhdistetty sana eli yhdyssana, sam-
 mansatt ord.
 yhdysslause, copulativ sats.
 yhdytin, copula.
 yhteisnimi, nomen appellativum.
 yksinfertainen sana, enkelt ord.
 ymmärrä, begrepp.
 ymmärränsana, begreppsord.
 äänellisyys, ljudstyrka.
 ääni, ljud.
 ääni-oppi, ljudlära.
 äänimuotoinen, onomatopoietisk.
 ääntiö, vokal.
 " keweä, lätt.
 " kova, hård.
 " lyhyt, kort.
 " pehmeä, vek.
 " pitkä, lång.
 ääntiöin sointu, vokalharmoni.

918.VIII.79

Suom. kieli 3.
Länkelä

KANSALLISKIRJASTO-KANSALLISKOKOELMA

120 101 9818

X

